

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Jan Kunderát

Plánování a výstavba Jižního Města

Planning and Building of Jižní Město

Praha 2021

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jan Randák, Ph.D.

Poděkování

Chtěl bych na tomto místě poděkovat doc. PhDr. Janu Randákovi, Ph.D. za vedení mé bakalářské práce, cenné rady, připomínky a lidský přístup.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 18. května 2021

Jan Kunderát

Klíčová slova (česky):

Jižní Město, sídliště, panelový dům, architekti, vize, plánování, projektování, výstavba

Keywords (English):

Jižní Město, housing estate, panel building, architects, visions, planning, projecting, building

Abstrakt (česky)

Tato bakalářská práce se zabývá plánováním a výstavbou Jižního Města, největšího českého panelového sídliště. Tento pražský sídlištní celek byl komplexně projektován jako soběstačné město a měl svým obyvatelům poskytovat kromě různých typů bydlení také pracovní příležitosti, veškerou občanskou vybavenost, rekreaci či kulturní vyžití. Tato práce si klade za cíl tyto ambiciózní plány analyzovat a na projektu Jižního Města ilustrovat tehdejší představu o ideálním bydlení, městě a místě pro život. Následně se text práce snaží srovnat a konfrontovat původní představy o Jižním Městě s jejich realizovanou podobou a tím ukázat, v jakých kompromisech se počáteční ideály zhmotnily. Dále práce popisuje, s čím se realizace plánů v praxi střetávala, jak výstavba probíhala, čím byla ovlivněna a proč docházelo ke změnám oproti plánům architektů. Na základě toho se práce pokouší objasnit, jací aktéři se na plánování a výstavbě podíleli a kdo o uskutečnění či neuskutečnění architektonických záměrů rozhodoval.

Abstract (in English):

This bachelor thesis describes the planning and building of Jižní Město (South City), the biggest Czech housing panel estate. This Prague housing estate set was complexly projected as a self-sufficient city which would provide its inhabitants besides various types of housing also job opportunities, all civic amenities, recreation or cultural activities. This work aims to analyse these ambitious plans and illustrate the then ideas of ideal housing, city and place to live, based on the Jižní Město project. Then the text of the thesis tries to compare and confront the original ideas of Jižní Město with their realized form and thus show in which compromises the initial ideals materialized. Furthermore, the work describes what the implementation of plans in practice encountered, how the construction took place, by what it was affected and why there were changes compared to the plans of architects. Based on this, the work tries to clarify which actors participated in the planning and building and who decided on the realization or non-realization of architectural plans.

„Naše hlavní město nemá tolik bytů, kolik by skutečně potřebovalo. Proto se zrodil projekt Jižního Města. ... Letos je tedy „odstartována“ stavba pražského supermoderního sídliště.“¹ –

1971

¹ BAUER, Jan, Rodí se Jižní Město, *Obrana lidu*, 16. 4. 1971, r. 30, č. 74

Obsah

SEZNAM ZKRATEK.....	7
1 ÚVOD	8
2 VÝVOJ HROMADNÉ BYTOVÉ SÍDLIŠTNÍ VÝSTAVBY	12
2.1 MODERNISTICKÁ VÝCHODISKA A VÝVOJ DO ROKU 1948	12
2.2 VYTVÁŘENÍ IDEÁLNÍCH PODMÍNEK – PŘELOM 40. A 50. LET	17
2.3 SLEPÁ ULIČKA A NÁVRAT K MODERNISMU – 50. LÉTA	21
2.4 ROZVOJ A VELKÉ PLÁNY – 60. LÉTA	24
2.5 VELKÉ REALIZACE JEŠTĚ VĚTŠÍCH PLÁNŮ – 70. LÉTA	27
2.6 POKRAČOVÁNÍ NEBO ZMĚNA? – 80. LÉTA	30
3 PLÁNY PŘED ARCHITEKTONICKOU SOUTĚŽÍ	32
3.1 VÝSLEDNÁ PROVĚŘOVACÍ STUDIE	32
4 SOUTĚŽ NA ŘEŠENÍ JIŽNÍHO MĚSTA.....	41
4.1 VYPSÁNÍ PRVNÍHO KOLA A JEHO PODMÍNKY	41
4.2 VÝSLEDEK PRVNÍHO KOLA	46
4.3 DRUHÉ A TŘETÍ KOLO	49
5 PODROBNÝ ÚZEMNÍ PLÁN A PROJEKTOVÁNÍ	60
5.1 PODROBNÝ ÚZEMNÍ PLÁN	60
5.2 UPŘESNĚNÍ PODROBNÉHO ÚZEMNÍHO PLÁNU	70
5.3 STUDIE SOUBORŮ STAVEB	77
6 REALIZACE	81
7 TVŮRCI	94
8 ZÁVĚR	103
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	106
SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	118
SEZNAM OBRÁZKŮ.....	122

Seznam zkratek

CIAM – Congrès International d'Architecture Moderne

ČSSZ – Československé stavební závody

IPR HMP či jen IPR – Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy

JM – Jižní Město

JMI – Jižní Město I

JMII – Jižní Město II

KBV – Komplexní bytová výstavba

KPÚ – Krajský projektový ústav

PAS – Pracovní architektonická skupina

PPÚ – Pražský projektový ústav

PÚP – podrobný územní plán

SS – soubor staveb

SSS – studie souboru staveb

ÚHA HMP nebo jen ÚHA – Útvar hlavního architekta hlavního města Prahy

VHMP – Výstavba hlavního města Prahy

VHMP VS – Výstavba hlavního města Prahy, výstavba sídlišť

VÚVA – Výzkumný ústav výstavby a architektury

1 Úvod

„Architekt, který projektoval tohle sídliště, zatraceně šetřil, protože myslel jen na přísnou účelnost.“ říká Jiří Kodet v satirickém filmu *Panelstory aneb Jak se rodí sídliště* při pohledu z okna vysokého paneláku na Jižním Městě.² Je nejspíše přirozené, že při přemýšlení o osobě, která stojí za vzhledem určité stavby, většinu lidí napadne jako první právě architekt. Byl však ten skutečně tím, kdo o vzhledu Jižního Města rozhodoval? Můžeme předpokládat, že podobně jako dnes, i v období státního socialismu ovlivňovali výstavbu kromě architektů i různí další činitelé.

Zájem o historii Jižního Města vede na základě těchto myšlenek k nastínění základních badatelských otázek. Jižní Město, největší a patrně i nejznámější české sídliště, provází od svého vzniku mnohé kontroverze, kritiky, protikladná hodnocení, stereotypní odsudky, ale i spokojenost a značná proměna tohoto místa za takřka pět dekad jeho existence. Tato práce si klade za hlavní cíl analyzovat a popsat původní architektonické plány Jižního Města a ukázat tak, jak si architekti toto město představovali. Co znamenalo naplánovat a postavit naráz celé město a jak mělo toto město vypadat? Jaké byly architektonické vize nejen jednotlivých panelových domů, bytů, ale i dalších prvků – jak architekti pojímali projektované město jako celek? To vede také k otázce, jaké byly tehdejší představy o ideálním bydlení, městě či životním prostředí – představy o místě, které se mělo stát domovem mnoha budoucích generací.

Otázka, jaký dějinný vývoj vedl k tomu, že během necelých dvou dekad vznikl sídlištní komplex pro více než 60 000 lidí, se promítla v úvodní kapitole o vývoji sídlištní výstavby. Následující část zkoumá architektonické plány a ideály a ukazuje ambiciózní vize, které měly dát vzniknout městu budoucnosti. Další kapitola se snaží ukázat, co se skutečně zhmotnilo v praxi, do jaké míry realizovaný výsledek odpovídal či neodpovídal původním plánům a jaké z toho pramenily problémy. Další část se pak pokouší najít odpověď na otázku, kdo byl vlastně tvůrcem Jižního Města. Podle čeho se architekt musel při projektování města řídit a do jaké míry o plánech nezávisle rozhodoval? Měl při realizaci rozhodující slovo architekt, stavbař, politik či někdo jiný?

Vedle zájmu o sídlištní výstavbu v Československu v druhé polovině 20. století jsem si toto konkrétní sídliště vybral také z toho důvodu, že je dle mého názoru kromě své velikosti unikátní i tím, že jej architekti projektovali v podstatě jako soběstačné město, které bude svým

²*Panelstory aneb Jak se rodí sídliště*, režie Věra Chytilová, 1979, čas 01:01:17. Film ukazuje na přibězích několika lidí každodenní život na rozestavěném Jižním Městě a zdůrazňuje především problémy s ním spojené, protože byl také zakázán.

obyvatelům poskytovat veškeré složky života. Byť téma vzniku a existence velkých československých sídlišť již do určité míry zpracováno bylo, Jižní Město tvořilo vždy jen jednu z mnoha součástí výzkumu, pročež se tato práce zaměřuje pouze na něj a analyzuje jej více do hloubky.

Těžištěm výzkumu se při práci na tomto textu staly archivní prameny architektonické povahy uložené v archivu Institutu pro plánování a rozvoj hlavního města Prahy, za jejichž zpřístupnění vděčím Mgr. Martině Koukalové, Ph.D. Institut pro plánování a rozvoj hlavního města Prahy navázal na činnost Útvaru hlavního architekta hlavního města Prahy, který se během socialismu zabýval plánováním pražského urbanismu. Archiv, který IPR po ÚHA zdědil, tak obsahuje mnoho pramenů, které tato práce mohla využít na základě tradičního přímého výzkumu. Jedná se o architektonické plány, návrhy, textové i obrazové dokumenty, materiály týkající se soutěže na Jižní Město, jeho podrobného územního plánu, studie souborů staveb i dokumenty ohledně mnoha dílčích aspektů plánování nového sídlištního celku.

Ve zkoumaném období mezi sebou architekti diskutovali a publikovali své projekty především na stránkách časopisů *Architektura ČSR* a *Československý architekt* – i tato periodika se tak stala součástí pramenné základny. Pro dokreslení doby posloužily i časopisy jako *Květy*, *Tvorba*, či *Obrana lidu*. Zajímavé vzpomínky architektů obsažené v rozhovorech poskytla publikace Jiřího Bartoně *Praha 11 na prahu 21. století*, kolektivní publikace *Legenda o sídlišti*, internetový časopis *ERA21*, internetová *TV Architect* či pořad *Retro České televize*.³ Největší množství názorů a vyjádření pochází od Jiřího Lasovského, původně hlavního architekta Jižního Města, který situaci často komentoval v době plánování, během výstavby i později a snažil se podněcovat diskuzi o možnostech dalšího vývoje či zlepšení tehdejšího stavu sídliště. Své myšlenky sděloval také Jan Krásný, další z architektů Jižního Města a autor vítězného soutěžního návrhu. Ten roku 1979 ve své práci *Statě z kompozice obytných souborů* vyjádřil zásady soudobého urbanismu a popsal i některé jeho problémy spočívající především v realizačních procesech.

Množství odborné literatury bylo použito především pro popsání vývoje sídlištní výstavby a vztahů mezi architekty, investory a dodavateli. I když tematika panelových sídlišť stavěných za socialismu stála poměrně dlouho mimo badatelské zájmy historiků, v posledních letech se situace začala měnit a postupně na toto téma vznikla řada prací. V dalších letech lze očekávat patrně i další příspěvky k výzkumu v této oblasti. Zatím největší zpracování historie českých sídlišť přinesla dvoudílná publikace *Paneláci* kolektivu historiků umění z let 2015 a

³ Viz Seznam použitých pramenů a literatury.

2016. Ta nabídla kromě celkového vývoje také detailnější náhled na desítky českých sídlišť. Roku 2013 jedna ze členek tohoto autorského týmu, Lucie Zadražilová, vydala práci *Když se utopie stane skutečností*, zabývající se historií panelových sídlišť za socialismu. Americká historička Kimberly Elman Zarecorová podala ve své knize z roku 2015 *Utváření socialistické modernity* výklad o vývoji bydlení v letech 1953-1960, tedy období Jižnímu Městu předcházejícím, avšak důležitým pro utváření systému hromadné bytové výstavby. Sídlíště ze 70. let z především z hlediska bytové kultury pak zkoumá další kolektivní práce s názvem *Husákovo 3 + 1* z roku 2018.

O plánování a výstavbě Prahy v 60. až 90. letech podal kvalitní výklad historik Petr Roubal ve své studii *Krise urbanistické moderny v socialismu* z roku 2017 či v kapitole kolektivní práce *Architekti dlouhé změny* z roku 2019. O technokratickém městském plánování a proměnách bydlení dobře píše také historik Matěj Spurný, například ve svých kapitolách v kolektivním díle *Řídit socialismus jako firmu* z roku 2019. I když se tuto bakalářskou práci netroufám příliš zaštiťovat koncepty, pracuji s podobnými východisky jako tito dva autoři píšící o odborném vědění a expertíze ve výstavbě sídlišť za socialismu.

Jako zajímavý pramen, především pak jako zdroj fotografií, posloužila také kniha *Jižní Město* z roku 2020 s fotografiemi Jaromíra Čejky,⁴ který zdokumentoval situaci na Jižním Městě počátkem 80. let 20. století a vedle filmu *Panelstory* Věry Chytilové z roku 1979 tak podal obraz každodenního života na rodícím se sídlišti.⁵ Obrázky vedle textu tvoří nedílnou součást této práce, jelikož popisovat, jaké byly návrhy města a jak byly tyto návrhy realizovány pouze pomocí textu, bych pokládal za neúplné. Slova sama o sobě dokážou popsat příběh města, stejně tak to zvládnou i samotné fotky návrhů a skutečnosti; společně však umí říct o mnoho víc. Fotografie se objevují jednak skrze celý text a jednak v rámci obrazové přílohy v závěrečné části této práce.

Původně se tato práce měla zabývat ještě některými dalšími otázkami, nicméně kvůli obrovskému množství archivních pramenů architektonické podoby byl okruh badatelských otázek omezen. Upřednostnil jsem detailnější zaměření se pouze na zodpovězení otázek výše zmíněných, před snahou pojmut celé, velice široké spektrum možností, které téma plánování a výstavba Jižního Města může nabídnout. Vedlo by to totiž buď ke psaní komplexní mnohasetstránkové historie Jižního Města anebo ve formátu bakalářské práce naopak

⁴ Fotky Jaromíra Čejky jsou použity i v této práci. I když někdy konkrétní jpg soubory pochází z internetových zdrojů, prvotním zdrojem všech těchto fotek je publikace ČEJKA, Jaromír, *Jižní Město. Fotografický projekt z pražského sídliště z počátku 80. let dvacátého století*, Frýdek-Místek 2020 či předchozí verze této publikace z roku 2014 anebo ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností. Panelová sídliště v Československu v letech 1953-1989*, Praha 2013, kde jsou některé z těchto fotek Jaromíra Čejky také obsaženy.

⁵ Kompletní výčet zdrojů viz Seznam použitých pramenů a literatury

k nutnému zobecňování a pohybu po povrchu, což by znemožnilo využít potenciál mnoha archivních pramenů.

Největší změnou oproti původnímu konceptu je ponechání stranou Jižního Města II, které samo o sobě nabízí stejně velké možnosti výzkumu jako Jižní Město I. Tématika značně odlišného Jižního Města II, které bylo plánováno od druhé poloviny 70. let, stavěno v 80. letech s přesahem do 90. let v podobě dostavby a změny koncepcí okrajových částí, obsahuje mnoho zajímavých podnětů, jimž bych se rád věnoval v práci následující.

Co se týče časového vymezení, zaměřuje se text především na klíčové, původní plány z druhé poloviny 60. let a počátku 70. let. Dále popisuje realizaci výstavby a vztahy mezi složkami podílejícími se na výstavbě v 70. a 80. letech. Obrazový materiál týkající se projektování pak taktéž pochází hlavně z přelomu 60. a 70. let, fotky z prvních let života na Jižním Městě převážně z počátku 80. let a některé snímky určené pro porovnání stavu pochází z 90. let či roku 2021.

Práce si neklade nároky na kompletní výklad nastíněného tématu, může do něj však přinést první detailnější vhled a připravit půdu pro další výzkumy. Archivní prameny z archivu IPRu využité v práci vznikly především v Pražském projektovém ústavu, pochází tudíž ze strany projektanta. Budoucí výzkum by se mohl zaměřit také na studium pramenů ze strany dodavatele či investora, případně zkoumat komunikaci mezi těmito třemi složkami, které plánování a výstavbu ovlivňovaly.⁶

Tato práce zabývající se plánováním a výstavbou Jižního Města I se snaží nalézt odpovědi na výše položené badatelské otázky pomocí práce s archivními prameny, dobovými periodiky a současnou odbornou literaturou. Symbolicky v době 50. výročí zahájení výstavby Jižního Města, se pokouší text, který právě čtete, přinést nové poznatky o tomto pražském sídlišti.

⁶ Takovýto archivní výzkum by svým rozsahem a svými výsledky patrně o mnoho přesahoval časové a rozsahové možnosti této práce.

2 Vývoj hromadné bytové sídlištní výstavby

Ještě před výkladem týkajícího se samotného Jižního Města a dění, které se s jeho plánováním a výstavbou pojilo, je třeba nastínit vývoj, který tomu předcházel. Seznámení se s širšími souvislostmi nám může pomoci pochopit příčiny dění, kterým Jižní Město prošlo. Skutečnost, že na jihu Prahy v 70. a 80. letech 20. století vyrostlo největší české panelové sídliště, totiž zapříčinil určitý dlouhodobý vývoj, a má důvody komplexnější, než by se mohlo na první pohled zdát. Následující stránky se pokouší ukázat, že panelový dům zdaleka nebyl pouze produktem období normalizace, s nímž je obvykle stereotypně spojován. Cílem této kapitoly je nastínit v evropských souvislostech vývoj hromadné bytové výstavby v Československu, především pak v Praze, a popsat tak cestu, která vedla k plánování a výstavbě Jižního Města.

2.1 Modernistická východiska a vývoj do roku 1948

Snaha o zprůmyslnění stavebnictví pochází již z přelomu 19. a 20. století a má původ jednak v taylorismu,⁷ jenž se pokoušel co nejvíce zracionalizovat průmyslovou výrobu a jednak v myšlence, že podobně jako se v továrnách vyrábějí auta nebo hodinky, by se měly stát takto průmyslově vyráběnými i domy,⁸ tak aby se mohly stavět rychleji a aby byly dostupnější. Taylorismus se snažil „na vědeckém základě zracionalizovat průmyslovou výrobu, zřetěžit co nejlogičtěji výrobní úkony a zbavit dělníkovu práci zbytečných pohybů a námahy.“⁹ Do Československa tayloristické metody vnášel například Tomáš Baťa díky svým cestám po Spojených státech. V jeho zlínských závodech se Stavební oddělení snažilo co největší racionalizaci použít i ve výstavbě,¹⁰ s cílem stavět domy rychle a se stejnou kvalitou bydlení pro všechny své zaměstnance.

⁷ Tuto myšlenku vědeckého řízení výroby prosazoval americký strojný inženýr Frederick Winslow Taylor.

⁸ SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, KOUKALOVÁ, Martina, NOVOTNÁ, Eva, *Paneláci 2: Historie sídlišť v českých zemích 1945-1989: kritický katalog k výstavě Bydliště - panelové sídliště: plány, realizace, bydlení 1945-1989*, Praha 2017, s. 27-28

⁹ SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, KOUKALOVÁ, Martina, NOVOTNÁ, Eva, *Paneláci 2: Historie sídlišť v českých zemích 1945-1989: kritický katalog k výstavě Bydliště - panelové sídliště: plány, realizace, bydlení 1945-1989*, Praha 2017, s. 27

¹⁰ SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, KOUKALOVÁ, Martina, NOVOTNÁ, Eva, *Paneláci 2: Historie sídlišť v českých zemích 1945-1989: kritický katalog k výstavě Bydliště - panelové sídliště: plány, realizace, bydlení 1945-1989*, Praha 2017, s. 29

První betonový panelový systém získal patent již roku 1901 ve Velké Británii a o tři roky později byl v Liverpoolu postaven první dům z prefabrikovaných dílů.¹¹ Mnohé pokusy o stavby z prefabrikátů se uskutečnily ve 20. letech v Německu ve spojitosti se školou Bauhaus. Walter Gropius a Adolf Meyer navrhli soupravu průmyslově vyráběných kombinovatelných stavebních prvků. Záměr se sice nerealizoval, stal se však podkladem pro pozdější panelové domy. Gropius se myšlenkově blížil svým pojetím domu jako stroje na bydlení Le Corbusierovi. Prvními funkcionalistickými sídlišti vzniklými v Německu po první světové válce byly například Praunheim u Frankfurtu, Törten v Desavě či Splanemann v Berlíně-Lichtenbergu. Využilo se zde prefabrikovaných dílů, standardizace a typizace, nicméně tehdejší technologie ještě neumožňovaly stavět levně, a tak byly ceny bytů vysoké.¹² Během výstavby meziválečných evropských sídlišť se ještě neprosadilo zprůmyslněné stavebnictví.¹³

Podle zakládajícího dokumentu Mezinárodního kongresu moderní architektury (CIAM), deklarace z La Sarraz z roku 1928, měly urbanismus, architektura a stavitelství sloužit žádoucí funkci města a nikoliv snaze o reprezentativnost či estetické cíle. Funkcí města pak mělo být bydlení, práce a odpočinek. Pravidla moderního urbanismu nejvýrazněji definovala Athénská charta z roku 1933, jež pro moderní městské prostředí zdůraznila důležitost zdraví, hygieny, slunce a zeleni. Původem švýcarský architekt a urbanista Le Corbusier v Athénské chartě dále kladl důraz na využití možností moderní techniky a průmyslu, jednotlivost se měla podřídít celku a závaznému plánu a soukromý zájem potřebám společnosti.¹⁴ Le Corbusier a další jím inspirovaní urbanisté odmítali tradici historického města i anglosaskou modernu včetně konceptu zahradního města.¹⁵

Podle charty obsahoval život člověka ve městě čtyři základní prvky a to bydlení, práci, odpočinek a dopravu. Každá tato funkce se měla nacházet ve vlastní zóně, které od sebe oddělily pásy zeleně. Odděleny měly být i jednotlivé typy dopravy, především pak automobilová od pěší. Podoba města se měla zakládat na rozvolněných prostorech

¹¹ ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností. Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 26-28

¹² ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností. Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 28

¹³ ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností. Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 30

¹⁴ SOMMER, Vítězslav, SPURNÝ, Matěj, MRŇKA, Jaromír, *Řídit socialismus jako firmu. Technokratické vládnutí v Československu, 1956-1989*, Praha 2019, s. 139

¹⁵ SOMMER, Vítězslav, SPURNÝ, Matěj, MRŇKA, Jaromír, *Řídit socialismus jako firmu. Technokratické vládnutí v Československu, 1956-1989*, Praha 2019, s. 141

s množstvím parkové zeleně bez tradičních prostorů jako ulice nebo náměstí. Město se nadále nemělo rozvíjet živelně, nýbrž plánovitě.¹⁶

Projektování měst a sídlišť pro všechny bylo podle Le Corbusiera „možné jen tehdy, nahradil-li se konkrétní adresát neosobně modelovaným uživatelem se zprůměrovanými potřebami, tzv. typizovaným člověkem.“¹⁷ Tento člověk byl podle Le Corbusiera zjištěním mnoha specialistů a expertů. Takový člověk neměl individuální či regionální specifika, ani jakékoliv zvláštní znaky. I když se tento původně humanistický koncept později ukázal jako nefunkční právě proto, že nezohledňoval tužby konkrétních lidí, „umožnil pojetí výstavby i bydlení jako racionálního průmyslového procesu.“¹⁸

Názory podobné obsahu Athénské charty v Československu zosobňoval především literární a výtvarný teoretik Karel Teige. Ovlivněn Le Corbusierem, považoval za ideální takové město, které se rozrůstá plánovitě a je „založené na estetice abstraktního modelu s volnou zástavbou bez ulic a se zónováním funkcí.“¹⁹ Československá avantgardní architektura a urbanismus čerpaly estetická měřítká a ideály především z Francie a Německa a ideologické opodstatnění moderní architektury naopak ze Sovětského svazu. Vlivnou koncepcí pro československou meziválečnou avantgardu byly také plány sovětského architekta a urbanisty Nikolaje Alexandroviče Miljutina. Ten navrhl například město Socgorod s paralelními pásy pro výrobu, dopravu, bydlení, rekreaci a občanskou vybavenost.²⁰

Na Teigeho myšlenky navázala Pracovní architektonická skupina (PAS) založená roku 1932, jejímiž členy byli Karel Janů, Jiří Štursa a Jiří Voženílek.²¹ Ti propagovali racionalizaci, plánování, úspornost, zprůměrněné stavebnictví, standardizaci a typizaci architektury. Stanovených cílů bylo možné podle nich dosáhnout plánovitým hospodářstvím socialistické společnosti. Domy chtěli produkovat sériově, podobně jako automobily.

Zprůměrnění výstavby a racionalizaci procesů s výstavbou spojených poprvé v Československu uváděl v praxi Tomáš Baťa ve Zlíně od roku 1923. Rodinné domky zde

¹⁶ ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností. Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 26

¹⁷ ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností. Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 44

¹⁸ ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností. Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 44

¹⁹ ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností. Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 30

²⁰ ROUBAL, Petr, *Krise urbanistické moderny v socialismu. Případ plánování Prahy od šedesátých do osmdesátých let 20. století, Soudobé dějiny XXIV / 3*, Praha 2017, s. 337

²¹ ROUBAL, Petr, *Krise urbanistické moderny v socialismu. Případ plánování Prahy od šedesátých do osmdesátých let 20. století, Soudobé dějiny XXIV / 3*, Praha 2017, s. 337

vybudované byly sice cihlové a zděné, nikoliv z panelových prefabrikátů, nicméně při jejich výstavbě se uplatnila typizace konstrukcí a některých dalších prvků. Před válkou i po ní zde proběhly pokusy s novými materiály, jako byly pórobetonové desky, litý beton či rýhované panely.²²

Za první republiky vzniklo několik proto-sídlíšť v Praze na Pankráci, v Holešovicích, Břevnově či na tehdy volných plochách na Proseku, v Karlíně a na Solidaritě, kde vznikla následně velká sídlíště za socialismu. V Brně například ve 30. letech vzniklo podle návrhu Josefa Poláška sídlíště v Králově Poli. Většina z těchto sídlíšť byla ještě zděná z cihel, nicméně uplatnila se prefabrikace či průmyslová výroba. V této době však vyžadovaly užívané stavební technologie vysoké náklady, tudíž i ceny bytů překračovaly finanční možnosti těch, pro které byly původně zamýšleny.²³ Za první republiky byla zhruba čtvrtina bytů přelidněná, v Praze na počátku 30. let žila více než pětina obyvatel v jednopokojových bytech, které tvořily skoro 30% bytového fondu. Mnoho bytů nebylo ani vybaveno záchodem či koupelnou.²⁴

Modernisté pokládali za ideální takové město, které poskytne všem stejné bydlení v rozvolněné zástavbě bez zdí a překážek, s domy odrážejícími svou funkci bez nutnosti zdobení.²⁵ Řemeslná výroba měla být nahrazena rychlejší a modernější výrobou průmyslovou, která měla stavby standardizovat. Nová sídlíště meziválečných modernistických teoretiků měla představovat „prostředí s rozsáhlými otevřenými a dobře organizovatelnými bloky v paralelních, správně osluněných budov v zeleni, s důrazem na ideální funkční vztahy a zdravé hygienické prostředí.“²⁶ Pro dosažení takovéto masové výstavby pro všechny byla typizace a standardizace nutná; při zohledňování individuálních požadavků by výstavba trvala extrémně dlouho a nejednalo by se již o bydlení, které svou standardizovanou kvalitou a vzhledem zajišťuje sociální rovnost.

Za druhé světové války architekti revidovali situaci a pracovali na plánech staveb pro následující období. Na některých místech se po skončení války pokračovalo v experimentech. Hlavní slovo dostali mezi lety 1945 a 1948 členové bývalé Pokrokové architektonické

²² ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností. Panelová sídlíště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 36-38

²³ ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností. Panelová sídlíště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 40

²⁴ SOMMER, Vítězslav, SPURNÝ, Matěj, MRŇKA, Jaromír, *Řídit socialismus jako firmu. Technokratické vládnutí v Československu, 1956-1989*, Praha 2019, s. 146

²⁵ HUBATOVÁ-VACKOVÁ, Lada, ŘÍHA, Cyril (eds.), *Husákovo 3 + 1. Bytová kultura 70. let*, Praha 2018, s. 44

²⁶ ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností. Panelová sídlíště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 42

skupiny.²⁷ Jiří Voženílek vedl mezi lety 1946 a 1948 stavební oddělení firmy Baťa²⁸ a ve Zlíně podle jeho návrhu vznikl kolektivní dům.²⁹ Žádoucím se stalo hygienické a zdravé bydlení pro všechny, jež by zajistilo sociální rovnost. Zprůmyslnění stavebnictví prosazoval obzvlášť Svaz socialistických architektů zahrnující Karla Janů, Jiřího Štursu či Jiřího Voženílka. Tento svaz se také angažoval v zestátnění stavebního průmyslu a architektonických ateliérů v roce 1948.³⁰

Pro realizování modernistických ideálů Athénské charty nastala příhodná doba právě po druhé světové válce spolu se vznikem sociálního státu a větší státní kontrolou ekonomiky. Architekti tak mohli navázat na levicově orientovanou avantgardu z meziválečného období. Po válce trpěly takřka všechny evropské státy nedostatkem bytů. Skrze celou Evropu chtěli architekti co nejdříve vybudovat bydlení pro co největší počet lidí, s optimálními podmínkami pro život. Oblasti uzavřené blokové zástavby se souvislými ulicemi a vnitřními dvory, jež byly v tradičních metropolích přelidněny, měla nahradit zástavba řádková.³¹ Prostředí měst, zhoršené industrializací, již nevyhovovalo novým hygienickým požadavkům. Novým parametrům uzavřené bloky domů neodpovídaly především z hlediska požadovaného provětrávání či oslunění bytů.³²

Hlavně v prvních dvou až třech desetiletích po druhé světové válce se tyto myšlenky realizovaly jak ve východní, tak v západní části Evropy. V USA, Francii či Velké Británii bylo vybudováno velké množství zcela nových obytných oblastí, například na jihu Anglie se postavilo dvacet nových měst pro 20 až 70 000 obyvatel.³³ Dosavadní teorie se tak začaly uvádět do praxe, avšak v odlišných podmínkách a ve značně větším měřítku. V Československu se během dvouletky mezi lety 1947-1948 se využívala řádková výstavba, například na sídlišti Solidarita v pražských Strašnicích s využitím prefabrikátů, dále se stavělo v Brně, Hradci Králové, Zlíně či Ostravě.³⁴

²⁷ ROUBAL, Petr, Krize urbanistické moderny v socialismu. Případ plánování Prahy od šedesátých do osmdesátých let 20. století, *Soudobé dějiny XXIV / 3*, Praha 2017, s. 337

²⁸ ZARECOVÁ, Kimberly Elman, *Utváření socialistické modernity. Bydlení v Československu v letech 1953-1960*, Praha 2015, s. 129

²⁹ ZARECOVÁ, Kimberly Elman, *Utváření socialistické modernity. Bydlení v Československu v letech 1953-1960*, Praha 2015, s. 127

³⁰ ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností. Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 52

³¹ ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností. Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 24

³² ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností. Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 26

³³ SOMMER, Vítězslav, SPURNÝ, Matěj, MRŇKA, Jaromír, *Řídit socialismus jako firmu. Technokratické vládnutí v Československu, 1956-1989*, Praha 2019, s. 140

³⁴ SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, NOVOTNÁ, Eva, JIRKALOVÁ, Karolína, *Paneláci 1: Padesát sídlišť v českých zemích: kritický katalog k cyklu výstav Příběh paneláku*, Praha 2016, s. 23

Po válce došlo také ke změně vztahů jednotlivých aktérů bytové výstavby. „Osobní vztah mezi stavebníkem, architektem a stavitelem zcela nahrazen neosobním vztahem institucí investora, projekčních ústavů a dodavatele.“³⁵ Vedle toho uživatel přestal být zadavatelem, což je otázka, která u hromadné bytové výstavby není zcela vyřešena dodnes.

2.2 Vytváření ideálních podmínek – přelom 40. a 50. let

29. 2. 1948 se znárodněné stavební podniky sloučily do národního podniku Československé stavební závody (ČSSZ), jejichž prvním ředitelem se stal Karel Janů. Jako součást ČSSZ vznikla první celostátní projektová a výzkumná organizace Stavoprojekt, jehož generálním ředitelem se stal Jiří Voženílek.³⁶ Roku 1952 se Stavoprojekt stal samostatným národním podnikem. Soustředil se na ekonomii projektování a jeho projektové ústavy zpracovávaly projektovou dokumentaci velkých obytných souborů až do konce 80. let.³⁷

Jiří Voženílek svých zlínských zkušeností z kapitalistického Baťova podniku při organizaci socialistického projektování plně využil.³⁸ Existovala zde také institucionální kontinuita, jelikož na základě dohody mezi ČSSZ a Baťovými závody z března 1948 bylo v Praze pod vedením projekčního oddělení ve Zlíně, které řídil Voženílek, založeno Oddělení pro typizaci a normalizaci průmyslových a bytových staveb.³⁹ Ve Voženílkově osobě a jeho zlínském působení se „propojily oba hlavní myšlenkové zdroje zprůmyslnění stavebnictví, taylorismus a marxistický historicismus.“⁴⁰ Ne zcela všichni architekti však souhlasili s Jiřím Voženílkem a dalšími, kteří nové technologie vítali.⁴¹

Stavoprojekt vytvořil třináct architektonických ateliérů a třináct ateliérů stavebního inženýrství v krajských městech. Zřídila se výzkumná centra či Typizační a normalizační

³⁵ ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností. Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 44

³⁶ ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností. Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 62

³⁷ ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností. Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 64

³⁸ ZARECOROVÁ, Kimberly Elman, *Utváření socialistické modernity. Bydlení v Československu v letech 1953-1960*, Praha 2015, s. 130

V dalším projektování Baťova Zlína hráli důležitou roli architekti Bohumír Kula a Hynek Adamec, podle jejichž návrhu se zde roku 1953 postavil první montovaný celopanelový dům v Československu. Viz ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností, Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 38

³⁹ ZARECOROVÁ, Kimberly Elman, *Utváření socialistické modernity. Bydlení v Československu v letech 1953-1960*, Praha 2015, s. 131

⁴⁰ SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, KOUKALOVÁ, Martina, NOVOTNÁ, Eva, *Paneláci 2: Historie sídlišť v českých zemích 1945-1989: kritický katalog k výstavě Bydliště - panelové sídliště: plány, realizace, bydlení 1945-1989*, Praha 2017, s. 30

⁴¹ ROUBAL, Petr, Krize urbanistické moderny v socialismu. Případ plánování Prahy od šedesátých do osmdesátých let 20. století, *Soudobé dějiny XXIV / 3*, Praha 2017, s. 341

ústav, jehož ředitelem se stal Erich Kohn.⁴² Projekční činnosti měly získat klíčovou roli při budování socialismu, což většinu architektů naplňovalo optimismem.⁴³ Československo se na přelomu 40. a 50. let inspirovalo Východem i Západem a ČSSZ ani Stavoprojekt podle historičky Kimberly Elman Zarecorové „nebyly institucionálními kopiemi sovětského modelu, jak předpokládají historici, nýbrž prvním z mnoha lokálních pokusů o vytvoření socialistického projekčního sektoru, který by usnadnil budování socialismu.“⁴⁴ Na lokální specifika ukazuje i podobnost hierarchie mezi ČSSZ (se stovkou svých dílčích podniků včetně Stavoprojektu) a Baťovou organizací.⁴⁵ Architekti a inženýři včetně těch, kteří pracovali sami nebo v malých kolektivech, se museli do Stavoprojektu začlenit, pakliže chtěli ve své práci pokračovat. Stavoprojekt sídlící v Praze obsahoval regionální architektonické ateliéry, regionální projekční kanceláře a výzkumná centra.⁴⁶

V prvním čísle časopisu *Architektura ČSR* z roku 1949 se objevil článek Ericha Kohna, Karla Storcha a Miloslava Wimmera, který představil osm základních principů nového stavebnictví. Patřily mezi ně typizace, modularizace, industrializace, předvýroba, výrobní plán stavby, vzájemná závislost návrhu a provádění, výzkum a dokumentace.⁴⁷ Od zprůmyslnění a typizace autoři očekávali, že nejen zlevní výrobu, ale také pomohou dosáhnout vyššího standardu kvality produkovaných prvků. Socialistický systém byl ideálním pro uskutečnění těchto vizí.⁴⁸ Z teorií představitelů avantgardy převzali později architekti v období socialismu obzvláště požadavek standardizace, sériovosti, hromadnosti nebo nutnosti zindustrializovat stavebnictví.⁴⁹ „Přehlednost a kontrolovatelnost je jedním z důvodů, proč tento koncept dobře souzněl se socialistickými poválečnými obsahy.“⁵⁰

⁴² ZARECOROVÁ, Kimberly Elman, *Utváření socialistické modernity. Bydlení v Československu v letech 1953-1960*, Praha 2015, s. 113, 119

⁴³ ZARECOROVÁ, Kimberly Elman, *Utváření socialistické modernity. Bydlení v Československu v letech 1953-1960*, Praha 2015, s. 114

⁴⁴ ZARECOROVÁ, Kimberly Elman, *Utváření socialistické modernity. Bydlení v Československu v letech 1953-1960*, Praha 2015, s. 126

⁴⁵ ZARECOROVÁ, Kimberly Elman, *Utváření socialistické modernity. Bydlení v Československu v letech 1953-1960*, Praha 2015, s. 130

⁴⁶ ZARECOROVÁ, Kimberly Elman, *Utváření socialistické modernity. Bydlení v Československu v letech 1953-1960*, Praha 2015, s. 107

⁴⁷ KOHN, Erich, STORCH, Karel, WIMMER, Miroslav, Výrobní a technické prostředky, *Architektura ČSR*, č. 1-2, r. 8, 1949, s. 12-47, Erich Kohn byl ředitelem Typizačního a normalizačního ústavu, Karel Storch ředitelem výzkumných center a Miloslav Wimmer působil na Oddělení pro bytovou výstavbu Typizačního a normalizačního ústavu.

⁴⁸ ZARECOROVÁ, Kimberly Elman, *Utváření socialistické modernity. Bydlení v Československu v letech 1953-1960*, Praha 2015, s. 121

⁴⁹ HUBATOVÁ-VACKOVÁ, Lada, ŘÍHA, Cyril (eds.), *Husákovo 3 + 1, Bytová kultura 70. let*, Praha 2018, s. 47

⁵⁰ ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností. Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 42

Stavebnictví se mělo změnit z řemesla na průmysl, měly se co nejvíce užívat sériově vyráběné prvky, rozměry sjednotit a vzniknout modulové soustavy. Roku 1950 byl založen Studijní a typizační ústav, jež na těchto procesech pracoval, a o rok později vytvořil první typové podklady pro obytné domy. Typizační ústavy během své existence postupně navrhly přes čtyřicet panelových soustav, ale v praxi se užívalo ve větší míře zhruba pouze dvanáct z nich.⁵¹ Roku 1951 začal Studijní a typizační ústav vydávat Typizační sborníky, které publikovaly nové stavební typy, jež tvořily závazné standardy, a distribuovaly se do všech kanceláří Stavoprojektu. Vývoj v těchto letech hrál klíčovou roli, jelikož „prvotní vize Stavoprojektu o socialistickém navrhování zůstala jádrem architektonické praxe a celého stavebnictví až do konce komunistické éry.“⁵²

Panelová technologie v očích většiny architektů i laické veřejnosti představovala pokrok. Článek Dům bez cihel v časopisu Květy vyzdvihoval nahrazení namáhavé práce zedníků při stavbě snadnou prací jeřábů s již vyrobenými panely nebo velkou rychlost stavby: „Čtyřpatrové domy, které se z cihel stavějí osm až devět měsíců, jsou při montování hotové za tři měsíce již natolik, že se do nich můžete nastěhovat.“⁵³

Výhodou také bylo, že stavba z prefabrikovaných panelů byla možná i v zimě; mohla tudíž probíhat po celý rok. Prefabrikace zrychlila výstavbu a zvětšila její množství či nahradila namáhavé práce stroji, čímž ušetřila pracovní síly.⁵⁴ Na druhou stranu byl tento způsob stavění nepružný a nenabízel variabilitu bytových dispozic, což ovšem díky popularitě myšlenky na stejně kvalitní bydlení pro všechny neznamenal v této době něco negativního. Ekonomickou výhodnost nelze zcela prokázat, naopak byla patrně nadměrně nákladná, obzvláště kvůli náročné dopravě těžkých železobetonových prefabrikátů.⁵⁵ Rozhodnutí o zavedení panelové technologie „bylo v prostředí plánované ekonomiky nezvratné, protože bylo úzce provázané s dalšími částmi hospodářství, zejména s výrobními kapacitami panelových závodů.“⁵⁶

⁵¹ SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, KOUKALOVÁ, Martina, NOVOTNÁ, Eva, *Paneláci 2: Historie sídlišť v českých zemích 1945-1989: kritický katalog k výstavě Bydliště - panelové sídliště: plány, realizace, bydlení 1945-1989*, Praha 2017, s. 21

⁵² ZADRAŽILOVÁ, Kimberly Elman, *Utváření socialistické modernity. Bydlení v Československu v letech 1953-1960*, Praha 2015, s. 152

⁵³ KOŠTÁL, Josef, Dům bez cihel, *Květy*, r. 5, č. 24, 16. 6. 1955, s. 3

⁵⁴ ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností. Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 76

⁵⁵ ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností. Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 78

⁵⁶ ROUBAL, Petr, Krize urbanistické moderny v socialismu. Případ plánování Prahy od šedesátých do osmdesátých let 20. století, *Soudobé dějiny XXIV / 3*, Praha 2017, s. 341-342

Mnoho prací na staveništi nahradila výroba železobetonových prefabrikátů v panelárnách. Standardizace se chápala jako „přesné dodržování stanovených rozměrů výrobku, ukazatelů kvality a technických výrobních podmínek.“⁵⁷ Od industrializovaného stavebnictví se tak očekávalo zvýšení kvality a rychlosti výstavby, možnost prací přes celý rok, či plynulá distribuce materiálu na staveniště díky možnosti skladování dílů. Klíčové také bylo, že stroje měly lepší předpoklad pro přesnou a rychlou výrobu než člověk.⁵⁸

Avantgardní myšlenky vyhovovaly socialistickým představám o společnosti, technokratickému plánování a hodily se pro řešení bytové krize. Centrálně plánované a řízené hospodářství vytvořilo ideální podmínky pro jejich uskutečňování.⁵⁹ Vedle těchto podmínek umožňující technické provedení stavby „panelový dům vzešel ze snahy zajistit důstojné bydlení pro všechny, kteří si to doposud nemohli dovolit.“⁶⁰

Se zatím nejpropracovanější a nejucelenější periodizací sídlištní výstavby v Československu přišel autorský kolektiv dvoudílné práce *Paneláci*, který zohlednil mnoho aspektů, jež na výstavbu působily. Periodizaci vytvořila na základě debat autorského týmu jeho členka Martina Koukalová.⁶¹ První etapa výstavby sídlišť v Československu dostala název dřevní fáze. První z těchto menších sídlišť se začala stavět během dvouletky v letech 1947 až 1948 a stavěla se dále v 50. letech. Domy se umísťovaly do řádkové zástavby ve volných lokalitách v širších centrech měst. Zástavba měla většinou pouze několik pater a jednotnou výšku. Domy byly ještě zděné, začalo se však s užíváním typizovaných oken a dveří a zkoušelo se odlévání železobetonových stropů v místě výstavby. Jednotlivá sídliště jsou od sebe lépe rozpoznatelná než ta z pozdějších fází. Mezi dřevní sídliště patří Labská Kotlina I v Hradci Králové, Norská v Olomouci či Solidarita v Praze.⁶²

⁵⁷ MIKSÁNKOVÁ, Alexandra, *Výstavba Prahy 1945-1980*, díl 2, Praha 1981, s. 20

⁵⁸ MIKSÁNKOVÁ, Alexandra, *Výstavba Prahy 1945-1980*, díl 2, Praha 1981, s. 20

⁵⁹ ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností. Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 52

⁶⁰ SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, NOVOTNÁ, Eva, JIRKALOVÁ, Karolína, *Paneláci 1: Padesát sídlišť v českých zemích: kritický katalog k cyklu výstav Příběh paneláku*, Praha 2016, s. 14

⁶¹ SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, KOUKALOVÁ, Martina, NOVOTNÁ, Eva, *Paneláci 2: Historie sídlišť v českých zemích 1945-1989: kritický katalog k výstavě Bydliště - panelové sídliště: plány, realizace, bydlení 1945-1989*, Praha 2017, s. 9

⁶² SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, NOVOTNÁ, Eva, JIRKALOVÁ, Karolína, *Paneláci 1: Padesát sídlišť v českých zemích: kritický katalog k cyklu výstav Příběh paneláku*, Praha 2016, s. 23

2.3 Slepá ulička a návrat k modernismu – 50. léta

Následovala fáze socialistického realismu neboli sorely, která vzešla z politických tlaků na zavedení sovětských vzorů a metod.⁶³ Socialistický realismus, založený na monumentalitě, zdobnosti, bojovnosti a radostnosti se projevil zvláště ve městech protěžovaných režimem díky těžkému průmyslu. Proto touto výstavbou vznikla Ostrava-Poruba či Havířov-Šumbark, dalším příkladem je třeba Nový Ostrov v Ostrově, plzeňské sídliště Na Slovanech I, příbramské Březové Hory nebo uherskohradištský Mojmir. Tato sídliště realizovaná především v průběhu 50. let obsahovala zděné domy typu T s již větším množstvím prefabrikovaných prvků oproti předchozí výstavbě. Typické je pro ně zdobení fasád v podobě historizujících prvků, sgrafit, či reliéfů s „lidovými nebo jinými ideologicky vhodnými motivy.“⁶⁴

Socialistický realismus zbrzdil industrializaci stavebnictví, výstavbu obytných souborů a odporoval modernistickým tendencím ve výstavbě,⁶⁵ především z toho důvodu, že upřednostňoval ozdobnost a monumentalitu na úkor strohosti a služby funkci domu. To omezilo možnosti výroby a užívání typizovaných prvků. V tomto období byl Jiří Voženílek z vedení Stavoprojektu odstraněn a odsunut na méně významnou výzkumnou pozici.⁶⁶

Stalinova smrt předznamenala změny ve východním bloku i v oblasti architektury a stavebnictví. V roce 1954 Nikita Chruščov ve svém projevu na konferenci pracovníků ve výstavbě v Moskvě vystoupil proti „úchytkám v architektuře“ ztělesněným socialistickým realismem. Odsoudil ozdobnictví a monumentalitu a „podpořil plány na univerzální zavedení panelové technologie.“⁶⁷ Tímto dal podnět k rozvoji progresivní účelné architektury v duchu CIAM, čímž se architektura vrátila k modernistickým východiskům a ve stavitelství se začala užívat sériová výroba.⁶⁸ Socialistický realismus byl podle Chruščova kvůli své pompě a dekorativnosti velice neekonomický. Architekti měli nově stavět co nejrychleji co nejlevnější obytné domy pomocí standardizovaných návrhů a panelové technologie, jejíž prefabrikované

⁶³ SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, NOVOTNÁ, Eva, JIRKALOVÁ, Karolína, *Paneláci 1: Padesát sídlišť v českých zemích: kritický katalog k cyklu výstav Příběh paneláku*, Praha 2016, s. 25

⁶⁴ SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, NOVOTNÁ, Eva, JIRKALOVÁ, Karolína, *Paneláci 1: Padesát sídlišť v českých zemích: kritický katalog k cyklu výstav Příběh paneláku*, Praha 2016, s. 25

⁶⁵ ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností, Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 54

⁶⁶ KOPEČEK, Michal (ed.), *Architekti dlouhé změny. Expertní kořeny postsocialismu v Československu*, Praha 2019, s. 317

⁶⁷ KOPEČEK, Michal (ed.), *Architekti dlouhé změny. Expertní kořeny postsocialismu v Československu*, Praha 2019, s. 317

⁶⁸ SOMMER, Vítězslav, SPURNÝ, Matěj, MRŇKA, Jaromír, *Řídit socialismus jako firmu. Technokratické vládnutí v Československu, 1956-1989*, Praha 2019, s. 141

díly dovolovaly zprůmyslnit stavebnictví.⁶⁹ Po Chruščovově projevu následoval návrat k sorelou zastavenému modernistickému vývoji: „Standardizované projekty a panelová technologie byly velmi záhy přijaty jako progresivní postupy a rychle se uplatňovaly v praxi.“⁷⁰

Po roce 1956 se v Československu definitivně prosadil montovaný panelový systém a v oblasti bytové výstavby se stal jediným užívaným způsobem. „Byl označen za pokrokový princip architektury budoucnosti, protože odpovídal snahám o ekonomickou úspornost a naplňoval myšlenku sociální rovnosti.“⁷¹ Celostěnové systémy se prosadily i ve Francii, Dánsku, Anglii či SSSR a architekti ve všech zemích při použití panelu jako základního stavebního prvku dospěli k podobným výsledkům.⁷² Experimentovalo se také se stavbami z nosných montovaných skeletů, například v pražských Ďáblicích, Dejvicích či na Invalidovně v 50. letech a počátkem 60. let.⁷³ Prvky montovaného skeletu se dopravovaly a montovaly snáze než panely a dávaly možnost větší variability,⁷⁴ nicméně stavba založená na nosných panelech byla nakonec upřednostněna.

Díky tomu, že stavby z panelů byly plně montované, stačilo, aby pouze 16% z dělníků pracujících na stavbě bylo kvalifikovaných. Oproti tomu tradiční stavba vyžadovala, aby kvalifikovaných dělníků bylo 50%. Tři čtvrtiny dělníků podílejících se na výstavbě pracovaly v továrně a pouze zbylá čtvrtina přímo na staveništi. Panely se na stavenišť z výroby dodávaly s oboustranně dohotovenými povrchy, případně s okenními a dveřními rámy. Oproti zděným stavbám byly stěny z panelů o 30-50% lehčí.⁷⁵

Následující fázi sídlištní československé sídlištní výstavby pojmenovali autoři Paneláků jako pionýrskou. Ta hledala ve stavebnictví nové možnosti a zavedla panelovou technologii s výrobou prefabrikátů. Celomontované panelové domy nesly označení G, nejvíce používaný byl typ G 57, jenž se použil při stavbě Bartošovy čtvrti ve Zlíně či pražských sídlišť Petřiny a Malešice. Sídliště pionýrské fáze mají rozvolněnou zástavbu s domy okolo pěti pater vysokými, upouštělo se od historizujících prvků, naopak se třeba probarvovaly panely. Okrsky obsahovaly školu, obchody, či uměleckou výzdobu, nicméně výstavba

⁶⁹ ROUBAL, Petr, Krize urbanistické moderny v socialismu. Případ plánování Prahy od šedesátých do osmdesátých let 20. století, *Soudobé dějiny XXIV / 3*, Praha 2017, s. 338

⁷⁰ ROUBAL, Petr, Krize urbanistické moderny v socialismu. Případ plánování Prahy od šedesátých do osmdesátých let 20. století, *Soudobé dějiny XXIV / 3*, Praha 2017, s. 340

⁷¹ ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností. Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 68

⁷² ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností. Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 70

⁷³ MIKSÁNKOVÁ, Alexandra, *Výstavba Prahy 1945-1980*, díl 2, Praha 1981, s. 23

⁷⁴ MIKSÁNKOVÁ, Alexandra, *Výstavba Prahy 1945-1980*, díl 2, Praha 1981, s. 24

⁷⁵ MIKSÁNKOVÁ, Alexandra, *Výstavba Prahy 1945-1980*, díl 2, Praha 1981, s. 23

působila poměrně uniformě. Během této fáze koncem 50. let došlo i k řadě experimentů, příkladem bylo pražské sídliště Invalidovna či přestavba centra Mladé Boleslavi. Zavedl se systém panelů s rozponem 6 metrů z přepjatého betonu, což umožnilo zvětšit byty a tento systém se užíval i v častém typu domu T 08 B.⁷⁶

Mezi lety 1948 a 1961 se postavilo 650 000 bytů, ale zhruba 350 000 starších bytů se muselo za tuto dobu z bytového fondu vyřadit, a tak byla bytová situace stále neuspokojivá.⁷⁷ Na přelomu 50. a 60. let se ke slovu při plánování a výstavbě měst dostali experti. Důležitou roli hrály centrální instituce jako Studijní a typizační ústav, Výzkumný ústav výstavby a architektury (VÚVA), Ústav pro zprůmyslnění výstavby či Výzkumný ústav stavební výroby. Do roku 1970 mělo být dle Usnesení ÚV KSČ ze 4. a 5. března 1959 vybudováno a předáno 1 200 000 bytů. Nová sídliště měla disponovat všemi službami a moderními komfortními byty s koupelnami, ústředním topením či kuchyně s moderní technikou. Cílem bytové výstavby bylo důstojné bydlení pro všechny a také vytvoření československé vizitky ukazující vysokou bytovou kulturu a vkus v porovnání se západní Evropou. Koncem 50. let se požadavek na důstojné bydlení pro všechny stal ústředním tématem politickým i společenským.⁷⁸

Expert z VÚVA na pokyn ÚV KSČ v roce 1958 začali připravovat teoretické studie a širší společenskou diskuzi o dlouhodobé koncepci vývoje bydlení v socialistické společnosti. Během roku 1959 probíhala setkání architektů, urbanistů či stavebních inženýrů a v roce 1960 se uskutečnilo přes tisíc organizovaných debat s téměř 100 000 účastníky. Poznatky z debat následně zpracovávali architekti, urbanisté a další experti a spolu s jejich názory měly tyto požadavky vliv na přípravu nových typů bytů T 06 B⁷⁹ a T 08 B v letech 1961 až 1963.⁸⁰ Nemělo se tedy projektovat pouze pro typizovaného člověka, ale zohlednit tužby a potřeby konkrétních lidí, díky čemuž se ukázala jako nutná spolupráce se sociology či demografy. Někteří architekti začali zdůrazňovat funkci architektury jako tvůrce životního prostředí, které

⁷⁶ SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, NOVOTNÁ, Eva, JIRKALOVÁ, Karolína, *Paneláci 1: Padesát sídlišť v českých zemích: kritický katalog k cyklu výstav Příběh paneláku*, Praha 2016, s. 27

⁷⁷ SOMMER, Vítězslav, SPURNÝ, Matěj, MRŇKA, Jaromír, *Řídit socialismus jako firmu. Technokratické vládnutí v Československu, 1956-1989*, Praha 2019, s. 146

⁷⁸ SOMMER, Vítězslav, SPURNÝ, Matěj, MRŇKA, Jaromír, *Řídit socialismus jako firmu. Technokratické vládnutí v Československu, 1956-1989*, Praha 2019, s. 147

⁷⁹V polovině 60. let měla tato spolupráce s veřejností zajímavý dovětek. Dům T 06 B se začal masově stavět od roku 1965, již o rok dříve však na plzeňském sídlišti Doubravka stavbař na týden zpřístupnil první zhotovený exemplář veřejnosti, která si jej mohla procházet a prohlížet. Viz RADKOVSKÝ, D., *Procesi k T0 6 B, Květy*, r. 14, č. 28, 11. 7. 1964, s. 3

⁸⁰ SOMMER, Vítězslav, SPURNÝ, Matěj, MRŇKA, Jaromír, *Řídit socialismus jako firmu. Technokratické vládnutí v Československu, 1956-1989*, Praha 2019, s. 148

mělo obsahovat nejen byty, ale i kulturu, práci, dopravu, rekreaci a služby.⁸¹ Podoba masové výroby se v této době vyvíjela v interakci mezi mocí, experty a společností.⁸²

2.4 Rozvoj a velké plány – 60. léta

Následující fáze dostala označení krásná či humanistická. 60. léta umožnila svobodnější tvorbu a sídliště z této doby mají podle historiků umění nesporné kvality, uměřenou velikost či velkorysý urbanismus. Příklady krásných neboli humanistických sídlišť jsou brněnská Lesná, pražské Ďáblice, kladenská Sítňá nebo teplický Šanov II. Byť systém prefabrikovaných dílů nenabízel velké možnosti, objevila se prvková typizace,⁸³ architekti členili fasády domů, používali pergoly, pasáže či tvarovaná schodiště. Stavělo se i množství objektů občanské vybavenosti. Na obytné celky se pořádaly soutěže s kvalitními výsledky. Ty probíhaly na celostátní, meziústavní i vnitroustavní úrovni. V tomto období proběhly i architektonické soutěže na Jižní a Jihozápadní Město v Praze „jejichž úroveň si bezesporu nezádá se soudobými západními vzory“⁸⁴ či návrh na pražské satelitní utopistické město Etarea pro 130 000 lidí.⁸⁵

60. léta umožnila experimentální výstavbu, veřejné diskuze i inspiraci zahraničím. Vznikly první kvalitní realizace hromadné bytové výstavby, došlo ke generační obměně předních architektů. Na západ od železné opony se však v průběhu 60. let začalo od panelové výstavby odklánět.⁸⁶

Směrný územní plán hlavního města Prahy z roku 1961 vyjadřoval všechny hlavní principy urbanistického modernismu. Historik Petr Roubal jej označil jako nejucelenější

⁸¹ ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností. Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 92

⁸² SOMMER, Vítězslav, SPURNÝ, Matěj, MRŇKA, Jaromír, *Rídit socialismus jako firmu. Technokratické vládnutí v Československu, 1956-1989*, Praha 2019, s. 149

⁸³ „Pojmem typizace rozumíme v podstatě výběr stavebních prvků, sestav stavebních prvků a dílců, skladebných jednotek i celých druhů budov za tím účelem, aby se daly hromadně vyrábět. Rozlišujeme dva druhy typizace: prvkovou a objemovou. U první jsou typizovány jednotlivé konstrukční prvky, z nichž lze sestavovat stavby různé velikosti, dispozice, kompozice a vzhledu. Objemová typizace naproti tomu řeší celý objekt, respektive domovní sekci.“ Častěji se používala typizace objemová, což architektům nedávalo téměř žádné možnosti vytvořit jakýkoliv atypický objekt. Citace z MIKSÁNKOVÁ, Alexandra, *Výstavba Prahy 1945-1980*, díl 2, Praha 1981, s. 21

⁸⁴ SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, NOVOTNÁ, Eva, JIRKALOVÁ, Karolína, *Paneláci 1: Padesát sídlišť v českých zemích: kritický katalog k cyklu výstav Příběh paneláku*, Praha 2016, s. 29

⁸⁵ SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, NOVOTNÁ, Eva, JIRKALOVÁ, Karolína, *Paneláci 1: Padesát sídlišť v českých zemích: kritický katalog k cyklu výstav Příběh paneláku*, Praha 2016, s. 29

⁸⁶ ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností, Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 104

vyjádření urbanistického optimismu pozdní avantgardní generace.⁸⁷ Předložil jej nově založený Útvar hlavního architekta hlavního města Prahy vedený Jiřím Voženilkem, jehož náměstkem byl Jiří Hruza. Tato instituce, označovaná zkratkou ÚHA HMP či častěji jen ÚHA, vykonávala státní správu v oblasti územního plánování na základě zákona o územním plánování a stavebním řádu. To se dělo z pověření Národního výboru hlavního města Prahy, jehož byl ÚHA rozpočtovou organizací.⁸⁸ ÚHA byl obsazen z drtivé většiny mladší generací meziválečné avantgardy a jejich žáky. Jeho hlavním projektantem se stal Jiří Novotný.⁸⁹ Ve směrném plánu Prahy jsou znatelné inspirace Le Corbusierem a Athénskou chartou. Urbanisté z ÚHA využili teorii pásmového města či zahradních měst. Město mělo být rozděleno do jednotlivých zón podle funkcí, které se dále neměly prolínat.⁹⁰

Obzvlášť znatelné zde byly antipatie ke koridorové ulici,⁹¹ která obsahovala příliš mnoho funkcí najednou, přílišnou hustotu zalidnění a málo vzduchu, světla a zeleně. Sevřené nevětrané bloky v kompaktní zástavbě bez odlišených funkcí měla nahradit panelová sídliště s nízkými obytnými hustotami, zelení a zřetelným rozdělením městských funkcí. Modernistické zdůraznění hygieničnosti města hrálo tedy stále velkou roli a sídliště se koncipovala tak, aby tomuto požadavku co nejvíce vyhovovala. Opak hygienického bydlení ztělesňovaly čtvrtě z 19. století, které se měly asanovat.⁹² Nová bytová výstavba měla mít hustotu 350 obyvatel na hektar, zatímco nejvíce kritizovaný Žižkov jich měl mít až 2000.⁹³ Než asanovat stávající čtvrtě bylo ovšem pro řešení akutní bytové krize výhodnější postavit nejprve nová sídliště na zcela prázdných plochách.⁹⁴

Již v 60. letech vnímala veřejnost problémy nových pražských sídlišť, což velice otevřeně reflektoval například článek Město jako staveniště...staveniště jako město v časopise Květy, který popisoval uniformitu či nedokončenost sídliště Malešice. Naproti tomu byl jeho autor však pln optimismu, od dalšího vývoje si sliboval zlepšení situace a sděloval, že

⁸⁷ ROUBAL, Petr, Krize urbanistické moderny v socialismu. Případ plánování Prahy od šedesátých do osmdesátých let 20. století, *Soudobé dějiny* XXIV / 3, Praha 2017, s. 342

⁸⁸ Později ÚHA vykonával správu z pověření Magistrátu hlavního města Prahy. ÚHA byl založen 1. května 1961 a v 90. letech 20. století se přes Úvar rozvoje hlavního města Prahy transformoval do dnešního Institutu plánování a rozvoje hlavního města Prahy.

⁸⁹ ROUBAL, Petr, Krize urbanistické moderny v socialismu. Případ plánování Prahy od šedesátých do osmdesátých let 20. století, *Soudobé dějiny* XXIV / 3, Praha 2017, s. 342

⁹⁰ ROUBAL, Petr, Krize urbanistické moderny v socialismu. Případ plánování Prahy od šedesátých do osmdesátých let 20. století, *Soudobé dějiny* XXIV / 3, Praha 2017, s. 343

⁹¹ Tímto pojmem se chápe tradiční městská ulice či třída, která zahrnuje pěší, hromadnou i automobilovou dopravu, bytové domy i občanskou vybavenost zároveň.

⁹² ROUBAL, Petr, Krize urbanistické moderny v socialismu. Případ plánování Prahy od šedesátých do osmdesátých let 20. století, *Soudobé dějiny* XXIV / 3, Praha 2017, s. 344

⁹³ KOPEČEK, Michal (ed.), *Architekti dlouhé změny. Expertní kořeny postsocialismu v Československu*, Praha 2019, s. 317

⁹⁴ KOPEČEK, Michal (ed.), *Architekti dlouhé změny. Expertní kořeny postsocialismu v Československu*, Praha 2019, s. 320

„směrný územní plán je hoden přirovnání k Libušinu proroctví, ovšem s tím rozdílem, že neurčitá vize kněžnina je nahrazena reálnými úvahami a přesnými propočty odborníků...“⁹⁵

Zásady, jež se formovaly v letech 1961 až 1963, předurčily vývoj měst dalších dvaceti let, včetně upřednostňování bytů 3+1 či typizace a užívání zaměnitelných a kombinovatelných prefabrikovaných panelů.⁹⁶ Definitivní návrh směrného územního plánu Prahy schválila vláda v roce 1964, ovšem již nedlouho poté začali někteří architekti včetně jeho samotných autorů kritizovat praxi socialistické bytové výstavby a dokonce i principy modernistického urbanismu. Výrazným kritikem se stal Jiří Hruža, který upozorňoval na neschopnost stavebnictví, ale také zpochybnil modernistická východiska Athénské charty.

Podle sčítání lidu z března 1961 nemělo v Praze 31 % domácností vlastní záchod a 46% vlastní koupelnu.⁹⁷ V roce 1967 připadalo na 1000 obyvatel 300 bytů a 767 místností.⁹⁸ Každoročně v této době přibýlo 6,3 bytů na 1000 obyvatel, například ve Švédsku to však bylo dvakrát více.⁹⁹ Na konci 60. let byla voda zavedena jen v 49% československých domácností a koupelna se záchodem se nacházela pouze v každém třetím bytě.¹⁰⁰ Koncem 60. let byla bytová krize v Československu stále ještě velmi znatelná.¹⁰¹

Vznikla Komise pro řešení bytového problému či Státní komise pro investiční výstavbu, které v první polovině 60. let spolu s experty vytvořily mechanismus pro plánovitou a masovou bytovou výstavbu. Cílem výstavby bylo zvýšit úroveň bydlení a co nejvíce zlevnit a zrychlit výstavbu za účelem splnění plánu. Klíčový byl požadavek na konstrukce ze stavebních prvků, které umožňovaly hromadnou průmyslovou výrobu a minimální práce na staveništi. Stavební prvky tedy měly být v co největší míře dokončeny již při výrobě a na staveništi se měly pouze montovat dohromady.¹⁰²

Po roce 1965 se racionální plánování a organizování městského prostředí na celém území Československa stalo praxí. Uskutečnilo se tak něco, o čem snily generace architektů a urbanistů. „Velké vize a odvážné plány nového uspořádání společnosti i podoby jejího

⁹⁵ TOMÁŠEK, Dušan, Město jako staveniště...staveniště jako město, *Květy*, r. 15, č. 17, 1. 5. 1965, s. 4

⁹⁶ SOMMER, Vítězslav, SPURNÝ, Matěj, MRŇKA, Jaromír, *Řídit socialismus jako firmu. Technokratické vládnutí v Československu, 1956-1989*, Praha 2019, s. 152

⁹⁷ ROUBAL, Petr, Krize urbanistické moderny v socialismu. Případ plánování Prahy od šedesátých do osmdesátých let 20. století, *Soudobé dějiny XXIV / 3*, Praha 2017, s. 344-345

⁹⁸ HUBATOVÁ-VACKOVÁ, Lada, ŘÍHA, Cyril (eds.), *Husákovo 3 + 1. Bytová kultura 70. let*, Praha 2018, s. 18

⁹⁹ HUBATOVÁ-VACKOVÁ, Lada, ŘÍHA, Cyril (eds.), *Husákovo 3 + 1. Bytová kultura 70. let*, Praha 2018, s. 19

¹⁰⁰ HUBATOVÁ-VACKOVÁ, Lada, ŘÍHA, Cyril (eds.), *Husákovo 3 + 1. Bytová kultura 70. let*, Praha 2018, s. 20

¹⁰¹ ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností. Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 96

¹⁰² SOMMER, Vítězslav, SPURNÝ, Matěj, MRŇKA, Jaromír, *Řídit socialismus jako firmu. Technokratické vládnutí v Československu, 1956-1989*, Praha 2019, s. 150

životního prostředí se v šedesátých a sedmdesátých letech příhodně setkaly se strukturálním nastavením centralizovaného systému, hospodářskými a technickými možnostmi i existencí dostatečně silné vrstvy (zejména technicky a ekonomicky vzdělaných) expertů schopných přetavovat vize do hmatatelné podoby.¹⁰³

Ve druhé polovině 60. let tak pro masovou sídlištní výstavbu pro všechny v duchu modernismu nastaly ideální podmínky z technického, politického i společenského hlediska, díky čemuž mohli experti začít plánovat své dlouholeté vysněné vize. Ty se projevily právě v mnoha soutěžích a projektech na gigantická komplexní sídliště, která se realizovala v následujících dvou dekadách, i když ve velice deformované podobě. Jedním z nich bylo i Jižní Město.

2.5 Velké realizace ještě větších plánů – 70. léta

Normalizační čistky se nevyhnuly ani architektům a urbanistům, a tak mnoho vlivných osobností muselo odejít ze svých pozic. Do výzkumné sféry se musel nuceně přesunout i Jiří Voženílek.¹⁰⁴ Na pozici hlavního architekta Prahy jej nahradil Blahomír Borovička, který tuto funkci vykonával až do roku 1989.¹⁰⁵ Někteří architekti museli opustit své rozpracované projekty, což se stalo i při plánování Jižního Města, jak bude ještě popsáno později.

Následná fáze sídlištní výstavby, jež dostala od autorů Paneláků označení technokratická, se nesla ve znamení zesílení tlaku režimu na architektonickou tvorbu. Režim prosazoval sociální politiku, v rámci níž díky velkým investicím do bytové výstavby rostla materiální úroveň. Budovala se sídliště na zelené louce pro desetitisíce obyvatel, kterým většinou předcházely architektonické soutěže z druhé poloviny 60. let. Pro většinu československých sídlišť, jež se začaly stavět koncem 60. a počátkem 70. let je typické umístění na okraji města, především z důvodu velkých rozměrů.¹⁰⁶ Podle Matěje Spurného však k vrcholně technokratickému způsobu utváření měst měla blíže sídliště 60. let než ta vybudovaná v následující dekádě, jak uvádí publikace Paneláci.¹⁰⁷ Technokratické plánování

¹⁰³ SOMMER, Vítězslav, SPURNÝ, Matěj, MRŇKA, Jaromír, *Řídit socialismus jako firmu. Technokratické vládnutí v Československu, 1956-1989*, Praha 2019, s. 138

¹⁰⁴ KOPEČEK, Michal (ed.), *Architekti dlouhé změny. Expertní kořeny postsocialismu v Československu*, Praha 2019, s. 317

¹⁰⁵ Po něm na této pozici působil Ivo Oberstein až do zániku ÚHA v roce 1994.

¹⁰⁶ HUBATOVÁ-VACKOVÁ, Lada, ŘÍHA, Cyril (eds.), *Husákovo 3 + 1. Bytová kultura 70. let*, Praha 2018, s. 42

¹⁰⁷ SOMMER, Vítězslav, SPURNÝ, Matěj, MRŇKA, Jaromír, *Řídit socialismus jako firmu. Technokratické vládnutí v Československu, 1956-1989*, Praha 2019, s. 160

v 70. letech sice nebylo zpochybňováno, nicméně docházelo často k upřednostnění politických a ekonomických cílů před plány a názory expertů.¹⁰⁸

K největším z mnoha sídlišť z období 70. let se řadí pražské Jižní Město nebo Bohnice, bratislavská Petržalka, brněnské sídliště Československo-sovětského přátelství v Bohunicích, plzeňský Lochotín, olomoucké Lazce, českobudějovický Máj anebo Mšeno v Jablonci nad Nisou. Kromě výstavby takovýchto ohromných sídlišť na zelené louce vzniklo také mnoho sídlišť menších a středních, které mnohdy nahradily asanované čtvrtě a prostoupily tak až k historickým centrům měst jako například v Litomyšli na Komenského Náměstí či v Klatovech v případě sídlišť U Pošty a Nad Rybničky.¹⁰⁹ Projekty na nová sídliště se stále zvětšovaly, což se projevilo i slovem „město“ v názvech některých pražských sídlišť.¹¹⁰ Centry největšího množství bytové výstavby se stala velká města, především pak Praha a Bratislava, „v nichž vládnoucí garnitura spatřovala největší nebezpečí výskytu protirežimních aktivit.“¹¹¹ Cíl postavit 1 200 000 bytů do roku 1970 se nepodařilo splnit, pročež se stále hledaly možnosti, jak bytovou výstavbu zrychlit – i to bylo jedním z důvodů zvětšování velikostí sídlišť.

Roku 1972 Výzkumný ústav pozemních staveb schválil panelové soustavy B 70, Larsen-Nielsen či VVÚ-ETA, které se následně použily při výstavbě většiny sídlišť. Ustálila se koncepce komplexní bytové výstavby (KBV), která se „zaměřila na celistvost procesu projektové přípravy a výstavby, který určoval jak urbanismus celku, tak i řešení bytového domu a dispozici bytů.“¹¹² Zatímco v 60. letech se ještě zdůrazňovala estetika domů, v následujícím období se tato otázka zanedbala a více se začala řešit až v 80. letech.¹¹³ V Československu začátkem 70. let výstavba podle Lucie Zadražilové „uvízla v bludném kruhu plochého ekonomismu, který byl prost všech ideálů a sledoval pouze normy, kvantitu a úspornost. Hlavní byl počet bytů, nikoli okolí obytné (v mnoha případech spíše neobytné) prostředí.“¹¹⁴

¹⁰⁸ SOMMER, Vítězslav, SPURNÝ, Matěj, MRŇKA, Jaromír, *Řídit socialismus jako firmu. Technokratické vládnutí v Československu, 1956-1989*, Praha 2019, s. 161

¹⁰⁹ SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, NOVOTNÁ, Eva, JIRKALOVÁ, Karolína, *Paneláci 1: Padesát sídlišť v českých zemích: kritický katalog k cyklu výstav Příběh paneláku*, Praha 2016, s. 31

¹¹⁰ Sídlíště Severní Město, Jižní Město či Jihozápadní Město.

¹¹¹ SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, KOUKALOVÁ, Martina, NOVOTNÁ, Eva, *Paneláci 2: Historie sídlišť v českých zemích 1945-1989: kritický katalog k výstavě Bydliště - panelové sídliště: plány, realizace, bydlení 1945-1989*, Praha 2017, s. 21

¹¹² ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností. Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 96

¹¹³ ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností. Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 96

¹¹⁴ ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností. Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 104

Územní plán Prahy z roku 1976 se od modernistického urbanismu již znatelně odklonil a prosazoval míšení městských funkcí naproti dosavadně požadovanému zónování. Zóny se měly oddělovat jen tam, kde to bylo nutné z hygienických důvodů. Některé pracovní příležitosti se měly přesunout z centra Prahy na sídliště „s cílem snížit zatížení dopravní infrastruktury, oživit tamní prostor a usnadnit zaměstnanost žen.“¹¹⁵ Vedle hygienických požadavků se nemělo zapomínat na psychologické a estetické aspekty architektury. Podle územního plánu z roku 1964 mělo sloužit výrobě centrum města, v plánu z roku 1976 se naopak nehygienický průmysl měl vyčlenit za město, mimo obytné oblasti.¹¹⁶ Nová sídlištní výstavba měla být rozmanitá a expresivní a při nastěhování nových obyvatel měly být všechny práce dokončeny. Proměna Prahy se měla nově soustředit hlavně na přestavbu stávajících částí.¹¹⁷

Roku 1972 bylo stavebnictví v Československu zprůměrněné z 70%, o deset let později dokonce z 90%. Zatímco v 60. letech bylo nejvíce bytů dvoupokojových, v 70. letech se nejběžnějším stal byt 3+1 s plochou 74 m², z nichž 49 m² bylo obytných, zbytek užitných. Díky této skutečnosti se vžilo označení „Husákovo 3+1.“ Obecný charakter tohoto typu bytu „podtrhovalo přesvědčení, že jde o univerzální typ dispozice splňující požadavky všech fází života rodiny (před narozením dětí, při jejich výchově, dospívání i po jejich odchodu).“¹¹⁸ V roce 1960 bylo tří a vícepokojových bytů 18,9 %, o dvacet let později již 63,6 %.¹¹⁹

Zhruba 20% dnešních bytů pochází z výstavby ze 70. let, která i přes nesporné nedostatky a problémy pomohla paradoxně svou kvantitou zlepšit kvalitu bydlení lidí.¹²⁰ Zvedla se plocha bytu na obyvatele – v roce 1970 tato plocha činila 12,4 m², roku 1980 14,6 m².¹²¹ V roce 1970 bylo v Praze 383 177 trvale obydlených bytů, o deset let později jich bylo již 448 034. Stavba bytů v tomto období výrazně zrychlila a objem výstavby získal enormní

¹¹⁵ KOPEČEK, Michal (ed.), *Architekti dlouhé změny. Expertní kořeny postsocialismu v Československu*, Praha 2019, s. 319

¹¹⁶ KOPEČEK, Michal (ed.), *Architekti dlouhé změny. Expertní kořeny postsocialismu v Československu*, Praha 2019, s. 319

¹¹⁷ ROUBAL, Petr, Krize urbanistické moderny v socialismu. Případ plánování Prahy od šedesátých do osmdesátých let 20. století, *Soudobé dějiny XXIV / 3*, Praha 2017, s. 353

¹¹⁸ HUBATOVÁ-VACKOVÁ, Lada, ŘÍHA, Cyril (eds.), *Husákovo 3 + 1. Bytová kultura 70. let*, Praha 2018, s. 28

¹¹⁹ HUBATOVÁ-VACKOVÁ, Lada, ŘÍHA, Cyril (eds.), *Husákovo 3 + 1. Bytová kultura 70. let*, Praha 2018, s. 28

¹²⁰ HUBATOVÁ-VACKOVÁ, Lada, ŘÍHA, Cyril (eds.), *Husákovo 3 + 1. Bytová kultura 70. let*, Praha 2018, s. 20

¹²¹ HUBATOVÁ-VACKOVÁ, Lada, ŘÍHA, Cyril (eds.), *Husákovo 3 + 1. Bytová kultura 70. let*, Praha 2018, s. 26

měřítka. V období 6. pětiletky, tedy mezi lety 1976 a 1980, se postavilo v Praze 51 000 bytů.¹²²

Počátkem 60. let tvořila stále naprostou většinu měst zástavba z dob Rakouska-Uherska a první republiky, v polovině let sedmdesátých byla již většina větších měst v Československu „obestavěna komplexy panelových sídlišť s více než jedním milionem ústředně vytápěných bytů s přívodem teplé vody, kuchyňskými linkami a automatickými pračkami.“¹²³

2.6 Pokračování nebo změna? – 80. léta

Poslední fázi sídlištní výstavby za socialismu autoři Paneláků označili jako fázi pozdních krásných a postmodernistických sídlišť. Mnohá z nich taktéž vyšla ze soutěží z konce 60. let, byla realizována v následujících dvou dekadách, nicméně uvedení návrhů do praxe dopadlo úspěšněji. Mezi tato pozdní sídliště patří například Moravské Předměstí v Hradci Králové, Jižní Svahy ve Zlíně, Jihozápadní Město či Nový Barrandov v Praze, jehož umělecká výzdoba odkazuje na blízké filmové ateliéry. V případě Jihozápadního Města si Ivo Oberstein prosadil například výrobu rohových sekcí panelových domů VVÚ-ETA, takže bylo možné postavit uzavřené a polouzavřené dvory. Na počátku 80. let přišla ekonomická stagnace, postupně se snížily investice do výstavby a zesílila kritika zaběhlého systému ve výstavbě. Tato etapa se s etapou předchozí prolíná, nicméně tato sídliště se od sebe liší a jsou historiky umění považovány za kvalitní navzdory technokratickému tlaku a obsahují „pozdní dozvuky krásné fáze šedesátých let nebo postmodernistické prvky.“¹²⁴

Pražský územní plán z roku 1986 již nepočítal s žádným novým sídlištěm na území Prahy. Došel k ještě většímu odklonu od modernistických idejí než plán z roku 1976. Vyzdvihoval přitažlivost náměstí, městských tříd a nábřeží. Bydlení mělo být více různorodé a mělo respektovat specifické nároky různých věkových skupin, například rodin s malými dětmi, studentů či seniorů, tak aby vznikla větší druhovost bytů. Měly se také stavět rodinné domy, které od té doby měly tvořit asi 15% nově postavených bytů.¹²⁵ Skrze celá 80. léta probíhala výstavba nových či dostavba již stavěných sídlišť a pokračoval systém, jenž

¹²² MIKSÁNKOVÁ, Alexandra, *Výstavba Prahy 1945-1980*, díl 2, Praha 1981, s. 19

¹²³ SOMMER, Vítězslav, SPURNÝ, Matěj, MRŇKA, Jaromír, *Řídit socialismus jako firmu. Technokratické vládnutí v Československu, 1956-1989*, Praha 2019, s. 138

¹²⁴ SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, NOVOTNÁ, Eva, JIRKALOVÁ, Karolína, *Paneláci 1: Padesát sídlišť v českých zemích: kritický katalog k cyklu výstav Příběh paneláku*, Praha 2016, s. 33

¹²⁵ ROUBAL, Petr, *Krise urbanistické moderny v socialismu. Případ plánování Prahy od šedesátých do osmdesátých let 20. století*, *Soudobé dějiny* XXIV / 3, Praha 2017, s. 354

fungoval v předchozí dekádě. Průměrná obytná plocha se v polovině 80. let zvětšila na 46 m² oproti roku 1959, kdy to bylo 35 m².¹²⁶

Za zmínku jistě stojí ještě jedna periodizace sídlištní výstavby, v tomto případě zaměřené pouze na Prahu. Lucie Zadražilová ve své kapitole v knize *Husákovo 3+1* dělí pražská sídliště na tři generace. V té první se stavělo na prázdných plochách ve starší obytné zástavbě, v té druhé na okrajích pražské zástavby a v té třetí na zcela volných plochách za městem. Do první generace spadají menší sídliště ve Vršovicích či v Kobylisích nebo sídliště Solidarita ve Strašnicích, kde se poprvé hojně použily typizované hromadně vyráběné prvky. Mezi sídliště druhé generace Lucie Zadražilová zařadila sídliště Petřiny nebo Invalidovnu, které obsahují jak tradiční způsob výstavby, tak panelovou technologii, dále pak rozsáhlejší sídliště Pankrác I, II či Michelská. Třetí generace sídlišť, která se stavěla od konce 60. let až do pádu komunismu, zahrnuje ty největší celky jako Severní Město složené z Proseku, Ďáblic, Kobylis a Bohnic, dále pak Jižní Město nebo Jihozápadní Město.¹²⁷

Statistická bilance hromadné panelové výstavby socialistického plánování je následující: dnes v České republice existuje téměř 82 000 panelových domů se zhruba 1,2 miliony byty, v nichž žije více než 2,7 milionu obyvatel.¹²⁸

Meziválečná avantgarda přišla s myšlenkami, které vyjadřovaly zcela nové pojetí města jakožto prostoru pro život lidí. Inspirovalo se jimi množství československých levicově orientovaných architektů, kteří se dostali ke slovu na přelomu 40. a 50. let. Po 2. světové válce vyvstala nezbytná potřeba řešit bytovou krizi. Pro to byla ideální modernistická východiska, která propagovala rychlou, snadnou a levnou průmyslovou výrobu typizovaných domů pro všechny. Obzvlášť dobře se tento koncept prosadil ve státním socialismu s centrálně plánovanou ekonomikou. Vývoj dospěl do ideálního stavu v polovině 60. let, kdy se příhodně setkala urbanistická moderna, technokratické plánování, socialistické ideje, centrálně řízené hospodářství a technologický pokrok, což umožnilo masovou výstavbu v následujících dvou desetiletích. V čase této příhodné konstelace začíná dění následující kapitoly. S nastíněním předchozího vývoje je tak nyní možné umístit počátek plánování Jižního Města do konkrétních předpokladů a souvislostí.

¹²⁶ ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností. Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 101

¹²⁷ HUBATOVÁ-VACKOVÁ, Lada, ŘÍHA, Cyril (eds.), *Husákovo 3 + 1. Bytová kultura 70. let*, Praha 2018, s. 50

¹²⁸ SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, NOVOTNÁ, Eva, JIRKALOVÁ, Karolína, *Paneláci 1: Padesát sídlišť v českých zemích: kritický katalog k cyklu výstav Příběh paneláku*, Praha 2016, s. 9

3 Plány před architektonickou soutěží

Příběh sídliště Jižního Města se začal odehrávat roku 1964, kdy byly ve Směrném územním plánu hlavního města Prahy převážně volné katastry Chodova a Hájů určeny jako jedny z nejvhodnějších pro novou bytovou zástavbu. Území budoucího Jižního Města v polovině 60. let však nebylo zcela prázdné. Existovaly zde obce Chodov a Háje zahrnující také osady Litochleby, Milíčov či Chodovec. Nejstarším objektem zde byla Chodovská tvrz, jež vznikla patrně na přelomu 13. a 14. století. V roce 1964 se obce Háje a Chodov nacházely ještě za hranicí Prahy; spadaly do okresu Praha-západ ve Středočeském kraji. V Chodově žilo zhruba 4500 obyvatel, v Hájích necelých 800¹²⁹ a zdejší zástavba byla převážně rodinného charakteru. Většina území vymezeného pro potřeby nové výstavby ovšem nabízela nezastavěné, zemědělsky obdělávané plochy.

K plánování výstavby na místech s Prahou hraničících se přistoupilo, jelikož tehdejší pražské prostory již k nové bytové výstavbě svou plochou nedostačovaly. „Požadavek na umístění 76 000 nových bytů v soustředěné bytové výstavbě na nových volných plochách, podle harmonogramu bytové výstavby v letech 1964-1970 a hypotézy rozvoje hl. m. Prahy vyžaduje použití k tomuto účelu i území mimopražská, za správní hranicí města.“¹³⁰

3.1 Výsledná prověřovací studie

Vypsání architektonické soutěže na řešení Jižního Města předcházely prověřovací studie, které prováděl Útvar hlavního architekta hlavního města Prahy. Prověřovací studie prověřovaly a zjišťovaly stav území budoucího sídliště a jeho možnosti pro výstavbu. Nejdůležitější z nich byla závěrečná výsledná prověřovací studie, která později posloužila jako důležitý podklad pro architektonickou soutěž. Předcházející návrh byl zpracován ve třech variantách a byl posouzen ideovou radou Hlavního architekta, na základě jejíchž připomínek následně vznikl výsledný návrh prověřovací studie.¹³¹

Výslednou prověřovací studii na Jižní Město vypracoval Atelier územního plánu patřící pod ÚHA. Její dokumentace byla dokončena a podepsána v září 1964 v Praze náměstkem hlavního architekta města Prahy a vedoucím atelieru Jiřím Novotným v

¹²⁹ *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, s. 4

¹³⁰ *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, s. 3-4

¹³¹ *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, s. 4

zastoupení, dále pak zúčastněnými projektanty a specialisty Miroslavem Vaicem, Zdeňkem Balcarem, Rudolfem Šimůnkem, Františkem Martínkem a Jarmilou Blahovcovou.¹³²

Hlavní účely a důvody vzniku výsledné prověřovací studie nejlépe definuje úvod studie samotné: „Pracovním příkazem čísl. 38/64 ze dne 5. srpna 1964 bylo uloženo atelieru územního plánu vypracování výsledné prověřovací studie Jižního města v prostoru Chodova a Hájů. Tato studie měla za úkol prohloubit a upřesnit zásady vládou schváleného Směrného územního plánu hl. m. Prahy v tomto území a zhodnotit řešení předchozích studií a PRTZ podle připomínek a posouzení ideové rady Hlavního architekta. Má sloužit jako podklad pro vypsání soutěže a pro zpracování programu výstavby pro podrobné územní plány jednotlivých čtvrtí.“¹³³ Celkově tato studie působí v podstatě jako rámcový návrh na Jižní Město, jelikož vytyčuje jeho základní koncepci včetně umístění jednotlivých souborů, centra, dopravních tras či zelených pásů.

Výsledná prověřovací studie vymezila řešené území na severu Spořilovem a údolím Botiče, na východě Hostivaří a Hostivařskou přehradou, na jihu Milíčovskou oborou a okraji Šeberova a Kunratic a na západě Kunratickým lesem.¹³⁴ Podle výsledné prověřovací studie měla být nová soustředěná bytová výstavba okrajovým obytným souborem Prahy pro obyvatele pracující převážně v Praze, ale také v závodech plánovaných přímo na Jižním Městě. Většina domů v Chodově a Hájích se podle studie nacházela ve špatném stavebním stavu a jejich kvalita byla po všech stránkách proměnlivá, s výjimkou zástavby na západním okraji Chodova, kde byly „domy vcelku dobré a přibližně stejně staré, odpovídající současným nárokům na rodinné bydlení.“¹³⁵

Podle geologického průzkumu měla většina území dobré základové podmínky, přičemž hladina spodní vody se nacházela většinou 7 metrů pod zemí. Výjimku tvořilo území na Chodovci, kde byla mělká voda povrchového charakteru v hloubce 1 až 2 metry pod zemí.¹³⁶ Tato voda měla být regulována systémem nádrží v povodí tehdejší vodoteče, která tekla směrem k Hostivaři. I podél této vodoteče byly špatné základové podmínky, pročež zde byl předpokládán „zelený parkový tah, který by jako výrazný kompoziční element propojil zelený masiv Kunratického lesa s vysázeným lesním celkem při Hostivařské zdrži.“¹³⁷

¹³² *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, úvodní strana

¹³³ *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, s. 3

¹³⁴ *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, s. 3

¹³⁵ *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, s. 4

¹³⁶ Zde se před druhou světovou válkou předpokládala stavba nového pražského ústředního hřbitova, ale právě kvůli mělké spodní bylo od projektu upuštěno. Připomínkou tohoto záměru zůstává až do dnešní doby hřbitovní brána a pár metrů ohradní zdi.

¹³⁷ *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, s. 5

Návrhy velikostí ploch pro různé účely přinesl již směrný územní plán Prahy, který předpokládal využití přibližně 253 ha pro soustředěnou bytovou výstavbu čítající 20 000 bytů s příslušnou občanskou vybaveností. Plochu 57 ha návrh přiřkl potřebám výroby a skladům, 22 ha v návrhu zabírala nadsídlíštní vybavenost a 44 ha tělovýchova a sport.¹³⁸ Prověřovací studie výměry poupravila a došla k závěru, že může vzniknout až 26 000 bytů pro 86 000 obyvatel s případnou možností navýšení,¹³⁹ 50 ha zůstane pro výrobní plochy a 70 ha pro sportovní účely. Padesátihektarový areál průmyslu a služeb měl sloužit pro pracovní příležitosti obyvatel obytných souborů. Kromě tohoto areálu by zaměstnání obyvatelé Jižního Města našli také v blízké malešicko-hostivařské průmyslové oblasti či v centru Prahy, s jehož snadnou a rychlou dostupností se počítalo.¹⁴⁰

Výsledná prověřovací studie vytyčila zásady pro řešení vlastního návrhu, v nichž se na prvním místě zdůrazňovala práce se zajímavou krajinou a přírodními podmínkami oblasti budoucího sídlíštního komplexu: „Citlivé respektování utváření terénu vyjádřit ve vedení zelených pásů, které by měly vytvářet souvislý pěší systém.“¹⁴¹ Výrobní prostory se požadovalo umístit na okraje obytných zón, tak aby se vzájemně obytné a průmyslové části města neprolínaly. Území západně od vedení budoucí dálnice mělo získat odlišný charakter zastavění od ostatních obytných okrsků.¹⁴²

Dalším prvkem poukazujícím na fakt, že vznikaly plány na soběstačné město se vším všudy, je požadavek na centrum, jež autoři výsledné prověřovací studie chtěli umístit do těžištní polohy mezi obytným územím a plochou veřejných areálů. Zároveň se centrum mělo pojít „se zeleným systémem v souladu s přírodním útvarem.“¹⁴³ Poloha centra dále měla být zvolena tak, aby byla možná jeho postupná výstavba. Postupné rozšiřování centra patrně mělo odpovídat postupné výstavbě obytných celků a postupnému přílivu a potřebám nových obyvatel.

¹³⁸ *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, s. 5

¹³⁹ *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, s. 6

¹⁴⁰ *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, s. 5

¹⁴¹ *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, s. 5

¹⁴² *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, s. 6

¹⁴³ *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, s. 6

Obrázek 1 – Výsledná prověřovací studie - hlavní výkres, rok 1964. Červeně jsou vyznačeny plochy určené pro obytné soubory, světlešedě průmysl a pracovní příležitosti, hnědě vyšší vybavenost, žlutě rekreační a sportovní území, zeleně zalesnění a modře vodní plochy. Červená čára značí budoucí dálnici, oranžová plánovanou tramvajovou trať, černobílé čtverečky okrsková centra. Zdroj: archiv IPR HMP

Územím budoucího Jižního Města procházely ze západu na východ tři výrazné terénní hřbety tvořící tři „plány panoramatických hran“. Z nich první a částečně druhý, procházející zástavbou Chodova, byly nejvíce exponovány vzhledem k Praze. Tyto hřbety byly odděleny terénním zářezem označeným tehdy jako nezastavitelný, což by vytvořilo prostory pro zeleň a vodní plochy. Třetí panoramatická hrana pak nabízela pohledy od jihu, z okolí Prahy.¹⁴⁴ Ve výsledné prověřovací studii byl vyzdvižen fakt, že území budoucího sídliště bylo ze západu, východu i jihu obklopeno množstvím zeleně a vodních ploch, což vytvářelo „optimální prostředí budoucích obyvatel plánovaného sídliště.“¹⁴⁵ Na severu sousedilo území s údolím Práčů, které bylo tehdy místem především ovocných sadů a sportovních zařízení, jež se mohla stát pro některé budoucí obyvatele sídliště místem volnočasových aktivit, sportu a odpočinku.

Budoucí dálnice D1, ve studii označená jako dálnice na Benešov, rozdělila území Jižního Města na dva celky. Menší z nich, na jehož ploše se v polovině 60. let 20. století nenacházela žádná výstavba, se rozkládal mezi dálnicí na východním kraji a Kunratickým

¹⁴⁴ Výsledná prověřovací studie, Praha 1964, s. 6

¹⁴⁵ Výsledná prověřovací studie, Praha 1964, s. 7

lesem na svém kraji západním. Na východ od dálnice se pak ocitlo větší území obsahující zmíněné tři terénní hřbety a dosavadní výstavbu Chodova a Hájů.¹⁴⁶

Pro koncepci řešení návrhu výsledné prověřovací studie se stal výchozím podkladem generální rozvrh ploch udaný schváleným směrným plánem. Tento výchozí podklad studie upřesnila a rozvinula. Převzala z něj koncept tří obytných celků po obou stranách dálnice či umístění pracovních příležitostí na severozápad řešeného území. Na druhou stranu studie pozměnila využití první panoramatické hrany, jižních svahů či trasy elektrického vedení.¹⁴⁷

Návrh výsledné prověřovací studie soustředil bytovou zástavbu do „neoptimálnějších poloh“, za něž pokládal jižní svahy co nejbližše Krčskému lesu a Milíčovské oboře. Směrem od Prahy pohledově nejexponovanější panoramatická hrana prvního plánu měla dle návrhu soustřeďovat architektonicky náročnější objekty celoměstské občanské vybavenosti. Počítalo se s areály výzkumných ústavů, vysokou školou chemickou či nemocnicí s poliklinikou, přičemž tyto stavby by tvořily „zajímavou siluetu Jižního Města vzhledem k Praze. Nad takto pojatým panoramatem tvořeným poměrně nižšími solitérními budovami, prostoupenými bohatou zelení, by se ve druhém plánu zvedalo architektonicky zdůrazněné centrum Jižního Města.“¹⁴⁸ Od počátku se tak s centrem Jižního Města počítalo jako s místem, kde architektura výškově i kvalitativně vygraduje a stane se tak centrem nejen svými funkcemi, ale i vzhledem. To mělo být zřetelné nejen v rámci Jižního Města, ale i z vyvýšených centrálních i jiných částí Prahy a vzhledem k poloze na okraji Prahy se na Jižní Město otevíraly pohledy i z blízkých oblastí Středočeského kraje. Tuto možnost prostoru Jižního Města jeho poloha takřka nabízela a plánované architektonicky výrazné a zajímavé budovy tak získaly ideální umístění pro expozici.

Zmiňovaný nezastavitelný terénní zářez mezi prvními dvěma pohledovými plány byl ve studii využit k zapracování lesoparků a vodních ploch do organismu budoucího města. Na tento přírodní pás se mělo pojit hlavní centrum – i z toho důvodu byla jeho poloha zvolena právě takto. Průmysl a služby se situovaly odděleně od bytové zástavby do vlastních okrsků. Předpokládalo se zde umístění tzv. čistého průmyslu, jenž by neprodukoval žádné škodliviny znečišťující životní prostředí, a který by dal novým obyvatelům, především pak ženám, množství pracovních příležitostí.¹⁴⁹

Ve studii se počítalo s napojením Jižního Města na pražský dopravní systém pomocí hromadné kolejové dopravy, čímž se myslela tramvajová trať, která by tvořila páteř celého

¹⁴⁶ *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, s. 7

¹⁴⁷ *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, s. 7

¹⁴⁸ *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, s. 7-8

¹⁴⁹ *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, s. 8

obvodu. Měla vést středem hlavní zástavby severně od dálnice a kromě obytných okrsků měla obsloužit veřejné areály. Naplánovaná tramvajová trať procházela areálem Jižního Města z východu částečně na západ, poté na sever, kde měla následně pokračovat přes nové sídliště Spořilov a starší zástavbu Spořilova, jak je patrné z hlavního výkresu, a poté se napojit na tehdejší tramvajovou trasu končící na Kačerově.¹⁵⁰ Tramvajová trať měla obstarat kapacitní cílovou i rekreační dopravu a zajistit přestupy na autobusové linky. Podél tratě by se soustředily objekty občanské vybavenosti s okrskovými i obvodovými centry a na křižovatce této třídy se silnicí spojující Kunratice a Hostivař by vzniklo centrum hlavní.¹⁵¹

Poměrně velkou pozornost věnovala výsledná prověřovací studie práci se zelení, která území z několika stran obklopovala a měla být všudypřítomná i ve vnitřním městě: „Dnešní zeleň tvoří souvislé celky na západním a jihovýchodním okraji území. Návrh navazuje na tento stav a vzájemně propojuje oba celky zelenými pásy, sledujícími terénní reliéf a oddělení obytných útvarů. Zeleň lesoparků přechází mezi obytnou zástavbou v parkovou zeleň a hlavními procházkovými pěšími cestami, umožňujícími nerušený přístup v zeleni z obytných celků za rekreací.“¹⁵² Na okrajích Jižního Města se nacházely tři plochy považované za rekreační a to Hostivařská nádrž, Milíčovský les a rybníky a Kunratický les.

Plánovanou bytovou výstavbu návrh studie rozdělil na tři hlavní urbanistické celky. Toto rozdělení ovlivnily přírodní podmínky, doprava, či inženýrské sítě. Každý z těchto tří celků byl „samostatnou urbanistickou společenskou jednotkou s občanskou vybaveností.“¹⁵³ Soběstačnost tak měla fungovat nejen v rámci Jižního Města, ale do jisté míry i v rámci jeho jednotlivých okrsků neboli celků. Západní část prostoru budoucího Jižního Města nacházející se mezi magistrálou a Krčským lesem dostala ve výsledné prověřovací studii označení celek I. „Toto území má takové kvality v poloze vzhledem ke tvaru terénu a umístění vysoké vegetace, krásný a daleký výhled do krajiny s možností rekreace u rybníků a v lesích v blízkém předpolí, že je předurčeno pro bytovou výstavbu i za cenu určitých technických obtíží.“¹⁵⁴

Celek II. se podobně jako celek první nacházel v jižním pásmu, které podle studie mělo největší kvality pro bydlení a které bylo „vhodné využít pro obytnou zástavbu v celém rozsahu od Kunratického lesa po hostivařskou rekreační oblast. Tím však není míněno souvislé nečleněné zastavění hradbovitého charakteru, ale zastavění půdorysně, prostorově i

¹⁵⁰ *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, s. 6

¹⁵¹ *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, s. 8

¹⁵² *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, s. 8

¹⁵³ *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, s. 9

¹⁵⁴ *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, s. 9

siluetárně výrazně členěné.¹⁵⁵ Celek II. se rozkládal mezi trasou kolejové dopravy, magistrálou a Milíčovskou oborou, přičemž jeho jižní okraj obsahoval sportovní plochy.

Třetí obytná část – celek III. – obsahoval území severně od hlavní třídy s kolejovou dopravou. Bytová zástavba by zde vznikla na volných plochách mezi Chodovem a Háji, ale také na „postupně asanovaných plochách těchto obcí.“ Severní okraj celku měl přejít ze zástavby do sportovních ploch, které by navazovaly na rekreační oblast Hostivařské přehrady.¹⁵⁶

Popsané celky měly dle předpokladů poskytnout nový domov 86 010 obyvatelům v 26 377 bytových jednotkách na ploše 286,7 ha. Z toho 64 740 obyvatel v 19 860 bytových jednotkách by pojala výstavba na tehdy volných plochách, zbývající kapacitě by ustoupila část již existující a převážně kvalitativně nevyhovující výstavby. Dále se počítalo s rezervou pro volné plochy na jihozápadním okraji prvního celku, jež činila 4564 bytů pro 14 880 obyvatel.¹⁵⁷ V případě využití této rezervy tak podle propočtů autorů výsledné prověřovací studie mohlo Jižní Město překročit počet 100 000 obyvatel.

Vyšší občanská vybavenost se měla soustředit do oblasti veřejných budov, pro níž se jako nejvhodnější autorům studie zdál terénní hřbet v severním pásmu rovnoběžný s Práčským údolím. Návrh zde pracoval se širšími vztahy s dalšími částmi Prahy a to především z pohledového hlediska: „Proti mohutným celkům nových částí Zahradního Města a Spořilova je velmi žádoucí odlehčení prostoru rozmanitější a méně kompaktní zástavbou na uvažovaném terénním hřbetu.“¹⁵⁸ V tomto prostoru by podle návrhu vyrostl nemocniční areál, vysoká škola chemická a v prostoru kolem tehdejšího výzkumného ústavu na Chodovci pak tzv. závody čistého provozu. Ty zahrnovaly Aritmu, Mikrotechnu a Laboratorní přístroje a charakterem zástavby měly být výzkumnému ústavu podobné.¹⁵⁹

Druhý okrsek určený pro jiné než obytné účely byl v návrhu umístěn do západní části severního pásma do sousedství Krčského lesa a předpokládalo se do něj umístění závodů čistého, hygienicky nezávadného provozu. Patřil sem závod Pragoděv, zbytek plochy okrsku připadla komunálním službám sídliště, konkrétně stavebnímu dvoru, dvoru komunálních služeb a čištění města.¹⁶⁰

Rekreační a sportovní plochy byly návrhem umístěny po celém obvodu Jižního Města, hlavní centrum pak ve středním pásmu u křižovatky hromadné dopravy ve vazbě na obytné

¹⁵⁵ *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, s. 9

¹⁵⁶ *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, s. 9

¹⁵⁷ *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, s. 9

¹⁵⁸ *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, s. 9

¹⁵⁹ *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, s. 10

¹⁶⁰ *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, s. 10

okrsky i na severní pásmo vyšší vybavenosti a výrobních ploch. Hlavní centrum, i centra „podružná“ studie napojila na pěší trasy vedoucí zelení i na systém veřejné dopravy pro zaručení jejich optimální dostupnosti.¹⁶¹

Prověřovací studie směrného plánu si stanovila hustotu 300 obyvatel na hektar při průměrné výšce obytných budov 8 podlaží.¹⁶² Toto směrné stanovení bylo určeno „urbanisticko-ekonomickým rozbořem pražských sídlišť a posouzením podmínek jednotlivých sídlišť.“¹⁶³ Podle generelu bydlení se počítalo s průměrným počtem 3,26 obyvatel na jednu bytovou jednotku. Studie určila dvě základní výškové zóny plánované výstavby: „Jádrem zástavby bude nejvyšší zóna 8 a vícepodlažní, která bude doplněna zónou 3-4 podlažní, která umožňuje výškovou gradaci vzhledem k terénu.“¹⁶⁴ Idea výškové gradace přizpůsobené přírodním a panoramatickým podmínkám byla zřetelná následně i během dalších fází plánování a projektování; nejvyšší stavby měly být nejvíce vidět v rámci Jižního Města a především i z širšího okolí.

O nutnosti asanace tehdejší zástavby Chodova a Hájů výsledná prověřovací studie nepochybovala; Háje a velká část Chodova měly ustoupit budování nových dopravních komunikací, hlavního centra a bytové zástavby.¹⁶⁵ Termíny výstavby, které prověřovací studie předpokládala, byly při porovnání s pozdějším vývojem velmi nadnesené. Do roku 1970¹⁶⁶ mělo během I. etapy vzniknout 10 621 bytových jednotek.¹⁶⁷ Tato etapa zahrnující kromě bytové výstavby i příslušnou okrskovou i nadokrskovou občanskou vybavenost, zeleň, průmysl a služby si podle propočtů vyžadovala investiční náklad ve výši 982,73 milionů Kčs.¹⁶⁸ Celý plán prověřovací studie Jižního Města prezentující návrhy na obytné plochy, průmysl, služby, občanskou vybavenost, rekreační plochy, přírodní oblasti i komunikace se zabýval řešením území o celkové rozloze 1 464,10 ha.¹⁶⁹

Návrh do prostoru Jižního Města umístil „nadokrskovou, rajónovou i celoměstskou vybavenost“ včetně dvanáctiletky, zvláštní školy, dále dvě odborné školy, jedna vysoká, dětský domov, domov mládeže, dům pionýrů, dva kulturní domy s kinem, tři obchodní domy, dva domy služeb, dva domovy důchodců, dva hotely, dvoje lázně či nemocnice s poliklinikou

¹⁶¹ *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, s. 10

¹⁶² V současné době činí průměrná hustota zalidnění Jižního Města zhruba 75 osob na hektar, průměrná hustota zalidnění Prahy pak něco málo přes 25 osob na hektar.

¹⁶³ *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, s. 11

¹⁶⁴ *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, s. 11

¹⁶⁵ *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, s. 12

¹⁶⁶ Jak bude ještě popsáno dále, v tomto autoři prověřovací studie značně podcenili délku procesů přecházejících výstavbě – ta započala až roku 1971 a první byty se předávaly v roce 1976.

¹⁶⁷ *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, s. 13

¹⁶⁸ *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, s. 13

¹⁶⁹ *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, s. 15

a mnoho dalšího občanského vybavení.¹⁷⁰ Okrsková centra se vázala okrsky se 4 až 6000 obyvateli a měla obsahovat především prodejnu se samoobsluhou, jídelnu se samoobsluhou, společenský pavilon a pavilonu služeb.¹⁷¹ Na umístění počtu těchto i dalších budov občanské vybavenosti existovaly přesné určující ukazatele, jimiž se projektanti při plánování řídili. Sportovní plochy byly dány požadavkem 8 m² na obyvatele, podle stanoviska ÚV ČSTV.¹⁷²

Z výše popsaných návrhů je patrné, že projektanti chtěli využít možnosti postavit celé město takzvaně na zelené louce i k tomu, aby mohli oddělit plochy určené pro bydlení od těch určených pro výrobu, služby, občanskou vybavenost či technický provoz města, čímž bydlení mělo dosáhnout oproti dosavadní výstavbě vyšších kvalit bez rušivých prvků tvořících další funkce každého města. Znatelný je zde vliv modernistických myšlenek zónování městských funkcí či co největší čistoty obytného prostředí. Tyto vlivy popsané v předchozí kapitole socialismus přejal pro své potřeby a opodstatnění určitých rysů výstavby.

Soudobé socialistické ideje jsou v pozadí architektonických dokumentů sice zřejmé, nicméně se nejedná o ideologizovaný jazyk, nýbrž o řeč expertní a odbornou.

¹⁷⁰ *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, s. 16

¹⁷¹ *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, s. 16

¹⁷² *Výsledná prověřovací studie*, Praha 1964, s. 16

ÚV ČSTV je zkratkou pro Ústřední výbor Československého svazu tělesné výchovy a sportu

4 Soutěž na řešení Jižního Města

4.1 Vypsání prvního kola a jeho podmínky

Poté co Útvar hlavního architekta pomocí prověřovacích studií prozkoumal území na katastrech Chodova a Hájů a vypracoval podklady a návrhy pro realizaci Jižního Města, přistoupilo se k hledání nejvhodnějšího urbanistického řešení zamýšleného sídlištního komplexu. Veřejnou anonymní soutěž na ideové urbanistické řešení Jižního Města vypsala rada Národního výboru hlavního města Prahy se souhlasem Státní komise investiční výstavby po předchozím projednání se Svazem architektů ČSSR. Organizačním zajištěním soutěže byl pak pověřen Český fond výtvarných umění v Praze.¹⁷³ Účelem soutěže bylo „ověření kapacity území z hlediska bytové výstavby, její občanské vybavenosti, provozních a dopravních vztahů, stanovení hygienických, sociologických, výtvarných a ekonomických požadavků na nové sídliště i ověření možností řešení inženýrských sítí a ostatních požadavků.“¹⁷⁴

Soutěžní podmínky schválené radou NVP 20. července 1965¹⁷⁵ vytyčily základy koncepce a požadavky na řešení Jižního Města. Nové sídliště se mělo stát okrajovým obvodem hlavního města „pro obyvatelstvo zaměstnané převážně v Praze a v podnicích plánovaných na plochách vlastního sídliště.“¹⁷⁶ V zadání soutěže byla tedy podobně jako ve výsledné prověřovací studii vyřčena myšlenka, že by se sídliště mohlo pro část jeho obyvatel stát nejen místem bydliště, ale i zaměstnání. Převážná část obyvatelstva však měla dojíždět za prací do tehdejší Prahy. Kromě výstavby na volných, dosud nezastavěných plochách, počítalo zadání s přestavbou stávajících zástavby obcí Chodova a Hájů. Zajímavé přírodní dispozice řešeného území měly být při výstavbě co nejvíce uplatněny a využity. Počet bytových jednotek byl stanoven na 20 000 až 25 000. Tato první architektonická soutěž na Jižní Město měla sloužit především pro získání náčrtů urbanistického řešení, jež se měly následně uplatnit jako podklad pro vypracování podrobných územních plánů.¹⁷⁷

¹⁷³ Soutěž na ideové urbanistické řešení Jižního Města, sídliště hlavního města Prahy. Soutěžní podmínky, 1965, s. 1

¹⁷⁴ Návrh programu výstavby pro podrobný územní plán sídliště Jižní Město, Praha 1967, s. 2

¹⁷⁵ Zpráva o výsledku hodnocení veřejné anonymní soutěže na ideové urbanistické řešení Jižního Města – sídliště hl. m. Prahy a schválení změny v rozdělení cen, Praha 1966, s. 1

¹⁷⁶ Soutěž na ideové urbanistické řešení Jižního Města, sídliště hlavního města Prahy. Soutěžní podmínky, 1965, s. 1

¹⁷⁷ Soutěž na ideové urbanistické řešení Jižního Města, sídliště hlavního města Prahy. Soutěžní podmínky, 1965, s. 1

Zadání soutěže vytyčovalo cíl, že „řešením je třeba dosáhnout vysokou ideovou hodnotu návrhu s novými směry a formami bydlení pro výstavbu hlavního města.“¹⁷⁸ Je patrné, že v případě Jižního Města se tedy nemělo jednat o pouhé opakování zavedeného postupu výstavby sídlišť, nýbrž o určitý experiment, který by mohl přijít s novými trendy. Jelikož hromadná bytová výstavba ve větším měřítku byla v polovině 60. let na vzestupu a vznikaly první úspěšné realizace, většina architektů byla plna optimismu, že budou moci vytvořit nová pokroková města podle modernistických principů a nikoliv pouze příslovečné noclehárny.

Vysoká ideová hodnota patrně znamenala tyto pokrokové myšlenky na utváření nového typu bydlení a zadání tak dávalo architektům prostor pro inovativní řešení. Plánování a výstavba Jižního Města proto také mohla být pokládána za očekávaný vzor pro další bytovou výstavbu v takto velkém měřítku. Prostor pro fantazii architektů však nebyl neomezený; hranice udávaly soutěžní podmínky upozorněním, že „je nutno sledovat nejen ekonomické využití území, ale i ekonomii schématu řešení základních inženýrských sítí.“¹⁷⁹

Veřejné anonymní soutěže se mohli zúčastnit všichni pracovníci státních a krajských projektových ústavů, vysokých škol a jiných organizací „socialistického sektoru“ na základě písemné přihlášky podané jejich zaměstnavatelem.¹⁸⁰ Přihlásit se bylo možno od 1. září do 30. října 1965. Soutěž zůstala anonymní až do výroku poroty o výsledku soutěže.¹⁸¹ Soutěžní návrhy mohli přihlášení zájemci zasílat prostřednictvím pošty či železnice do 31. března 1966 na adresu Výtvarné služby Českého fondu výtvarných umění.¹⁸²

Každý účastník soutěže, jehož návrhy splňovaly všechny podmínky, obdržel 2 000 Kčs, přičemž na autory návrhů oceněných I., II. či III. cenou čekaly částky 50, 30 či 20 000 Kčs. Celkovou částkou 50 000 Kčs mohly být odměněny i další hodnotné návrhy vybrané porotou. Pro porovnání – v polovině 60. let činila průměrná měsíční hrubá mzda přibližně 1400 Kčs. Za 45 000 Kčs bylo možné si pořídit například novou Škodu 1000 MB nebo Renault 8, za přibližně 37 000 Kčs třeba Wartburg nebo Trabant.

¹⁷⁸ Soutěž na ideové urbanistické řešení Jižního Města, sídliště hlavního města Prahy. Soutěžní podmínky, 1965, s. 2

¹⁷⁹ Soutěž na ideové urbanistické řešení Jižního Města, sídliště hlavního města Prahy. Soutěžní podmínky, 1965, s. 2

¹⁸⁰ Soutěž na ideové urbanistické řešení Jižního Města, sídliště hlavního města Prahy. Soutěžní podmínky, 1965, s. 2

¹⁸¹ Soutěž na ideové urbanistické řešení Jižního Města, sídliště hlavního města Prahy. Soutěžní podmínky, 1965, s. 3

¹⁸² Soutěž na ideové urbanistické řešení Jižního Města, sídliště hlavního města Prahy. Soutěžní podmínky, 1965, s. 6

Sedmičlenná porota se skládala z I. náměstka primátora hl. města Prahy Antonína Otradovce, Hlavního architekta hl. města Prahy Jiřího Voženílka, dále mezi porotci byli architekti Milan Procházka, Jindřich Krise, Milan Jarolím, Tibor Zalčík a Aloiz Daříček mladší. Náhradními členy poroty pak byli architekti Josef Hruža, Josef Polák, Jan Benda a Jozef Proisl. Porotci si mohli vyžádat písemné posudky návrhů i od odborníků mimo porotu.¹⁸³

Porota měla o výsledku rozhodnout do dvou měsíců po koncovém datu pro přijímání návrhů a výsledek měl být zveřejněn v časopise Československý architekt a v denním tisku. Poté měla být uspořádána výstava soutěžních návrhů, na níž byla naplánována také diskuze organizovaná Krajským Svazem architektů v Praze.¹⁸⁴ Vítězství určitého návrhu pro jeho autora však neznamenovalo, že se bude na dalším postupu moci jakkoliv podílet, byť se to pravděpodobně předpokládalo. Po vyhlášení soutěže se očekával následující postup: „Další projektová dokumentace výstavby sídliště Jižního Města podle vítězného návrhu bude zajištěna v některém projektovém ústavě. Pokud se týče spolupráce autora vítězného návrhu, bude postupováno dle vyhlášky Státního výboru pro výstavbu s. 154/59-1. Všechny soutěžní návrhy se stávají majetkem vypisovatele,¹⁸⁵ tedy rady Národního výboru hlavního města Prahy.

Co se týče dopravy, bylo řešené území připojeno na Prahu silnicí Chodovská a K Horkám, od Hostivaře, do Středočeského kraje pak vedly komunikace přes Petrovice, Křeslice, Újezd u Průhonic a Šeberov. Všechny tyto silnice spojující poměrně malé obce nebyly pro nadcházející potřeby dostatečně široké, nestačily těžkému provozu, či nedisponovaly vyhovujícím uspořádáním křižovek. Schválena již byla trasa dálnice z Prahy do Brna,¹⁸⁶ která rozdělila území určené pro Jižní Město na dvě části a architekti jí museli respektovat tak, jak byla navržena.¹⁸⁷ Plán dálnice tak Jižnímu Městu předurčil rozdělení do dvou částí, což narušilo celistvost a funkčnost sídliště jako jednoho celku. Nicméně na východní straně dálnice se nacházel pás starší zástavby, který nebyl stavbou sídliště výrazně dotčen; zřejmě by tak nová výstavba zůstala rozdělena i v případě jiného vedení dálnice. O

¹⁸³ Soutěž na ideové urbanistické řešení Jižního Města, sídliště hlavního města Prahy. Soutěžní podmínky, 1965, s. 7

¹⁸⁴ Soutěž na ideové urbanistické řešení Jižního Města, sídliště hlavního města Prahy. Soutěžní podmínky, 1965, s. 8

¹⁸⁵ Soutěž na ideové urbanistické řešení Jižního Města, sídliště hlavního města Prahy. Soutěžní podmínky, 1965, s. 8

¹⁸⁶ Označena jako „dálnice č. 2 (Praha – Brno)“ - Soutěž na ideové urbanistické řešení Jižního Města, sídliště hlavního města Prahy. Soutěžní podmínky, 1965, s. 11

¹⁸⁷ Soutěž na ideové urbanistické řešení Jižního Města, sídliště hlavního města Prahy. Soutěžní podmínky, 1965, s. 11

její trase však zřejmě diskuze nepřipadala v úvahu, jelikož byla schválena v roce 1963, tedy dva roky před vypsáním soutěže na Jižní Město. Vedení této dopravní tepny skrze budoucí sídliště však mohlo přislíbovat i nesporné výhody spočívající v dobré dopravní dostupnosti Jižního Města, velice rychlého napojení na dálnici a tím i rychlou dopravu do centrálních částí Prahy i z města ven.

Požadavky na počty bytů pocházely již ze směrného územního plánu, který zde předpokládal umístění „cca 25 tisíc bytů s příslušnou občanskou vybaveností při průměrném počtu 3,26 obyvatel na jeden byt s použitím progresivní stavební technologie.“¹⁸⁸ Skladba bytů byla v souladu s usnesením komise pro výstavbu města NVP z 10. 10. 1964 určena tak, že bytů I. kategorie mělo být 10%, II. kategorie 15%, III. kategorie 28%, IV. kategorie 30% a IV. – V. kategorie 17%. Po účastnících soutěže bylo požadováno, aby ve svých návrzích řešili „organizační členění na hlavní urbanistické celky, umístění hlavního centra a jeho napojení na jednotlivé části sídliště s přihlédnutím k možnosti jeho postupné výstavby.“¹⁸⁹

Jako neméně důležité byly brány i další funkce, které by každé město mělo obsahovat: „V souladu s přírodními podmínkami území nutno řešit zásadní rozvržení účelových ploch (výroba, služby, veřejná zeleň a plochy vyhrazené sportu a rekreaci). U sportovních zařízení nutno uvažovat 8 m²/obyv., mimo okrskových a školních hřišť.“¹⁹⁰ Z tohoto zadání byly patrné požadavky, kterými se celé projektování dále skutečně řídilo, tedy například snaha rozčlenit sídliště na několik celků, vhodně umístit hlavní centrum, výrobu, služby, přírodní, sportovní a rekreační plochy. Účastníkům soutěže byla tudíž sdělena klíčová idea na vytvoření města se všemi složkami potřebnými pro jeho samostatnost. Soutěžící autoři museli ve svých návrzích zohlednit množství kontrolních ukazatelů, jako třeba poměry plochy na obyvatele či hustoty obyvatel na hektar vzhledem k počtu podlaží obytných budov.¹⁹¹

Na Jižním Městě měly najít své místo taky budovy celoměstské vybavenosti a to nemocnice a poliklinika s kapacitou 1500 lůžek, dále motel, autoservis, střední škola ekonomická, dvě odborné školy a mělo se počítat s rezervou plochy 23 ha pro školní zařízení vyššího významu. Po soutěžících se požadovalo, aby navrhli také plochy a objekty pro

¹⁸⁸ Soutěž na ideové urbanistické řešení Jižního Města, sídliště hlavního města Prahy. Soutěžní podmínky, 1965, s. 13

¹⁸⁹ Soutěž na ideové urbanistické řešení Jižního Města, sídliště hlavního města Prahy. Soutěžní podmínky, 1965, s. 13

¹⁹⁰ Soutěž na ideové urbanistické řešení Jižního Města, sídliště hlavního města Prahy. Soutěžní podmínky, 1965, s. 13

¹⁹¹ Soutěž na ideové urbanistické řešení Jižního Města, sídliště hlavního města Prahy. Soutěžní podmínky, 1965, Tabulka č. 3

parkování ve vzájemném poměru přibližně 1:1, přičemž se výhledově počítalo s jedním automobilem na čtyři obyvatele.¹⁹²

Generel rozvoje hlavního města Prahy počítal na Jižním Městě s umístěním výrobních závodů přesného strojírenství, jemné mechaniky, elektroniky či spotřebního průmyslu s hygienicky nezávadným provozem a malými nároky na dopravu. Pro tento účel měla být vyčleněna plocha s rozlohou 60-75 ha. Počítalo se s předpokládanou hustotou 250-300 zaměstnanců na 1 ha.¹⁹³ Závody tak mohly poskytnout zaměstnání zhruba až 20 000 lidí, tedy přibližně čtvrtině předpokládaného budoucího obyvatelstva jihoměstské bytové zástavby. V požadavcích na řešené území bylo přímo zmíněno, že „výrobní podniky budou poskytovat pracovní příležitost pro obyvatele nového sídliště, především pro ženy.“¹⁹⁴ Tím byl zdůrazněn cíl, aby se Jižní Město nestalo pouze místem bydliště, ale i místem zaměstnání.

V návaznosti na výslednou prověřovací studii byla většina tehdejší zástavby v obcích Chodov a Háje označena jako nevyhovující. V návrzích měla být zásadně řešena její asanace, pouze vymezené území s kvalitní částí zástavby se měla ponechat na dožití s možností dostavby rodinných domků v prolukách. Na druhou stranu se pokládalo za nutnost „zachovat bývalou tvrz čp. 1 v ulici Na Sádce i s bezprostředním okolím (památkově chráněno).“¹⁹⁵ Chodovská tvrz se v době vypsaní soutěže nacházela v poměrně špatném stavu, a trvalo ještě mnoho let, než byla chátrající historická stavba opravena. Klíčovým pro její zachování však bylo toto rozhodnutí, na základě něhož nemusela ustoupit budoucí bytové výstavbě, na jejímž okraji se později ocitla.

Z dopravního hlediska měl provoz Jižního Města navazovat na provoz Prahy prostředky městské hromadné dopravy. Architekti museli respektovat trasu dálnice, kterou nešlo měnit směrově ani výškově. Jižní Město na ni mohli dopravně napojit, museli však „omezit počet přípojek na minimum.“¹⁹⁶ Kromě řešení automobilové dopravy se po projektantech vyžadovalo také řešení napojení sídliště na hromadnou městskou kolejovou

¹⁹² Soutěž na ideové urbanistické řešení Jižního Města, sídliště hlavního města Prahy. Soutěžní podmínky, 1965, s. 14

¹⁹³ Soutěž na ideové urbanistické řešení Jižního Města, sídliště hlavního města Prahy. Soutěžní podmínky, 1965, s. 14

¹⁹⁴ Soutěž na ideové urbanistické řešení Jižního Města, sídliště hlavního města Prahy. Soutěžní podmínky, 1965, s. 15

¹⁹⁵ Soutěž na ideové urbanistické řešení Jižního Města, sídliště hlavního města Prahy. Soutěžní podmínky, 1965, s. 15

¹⁹⁶ Soutěž na ideové urbanistické řešení Jižního Města, sídliště hlavního města Prahy. Soutěžní podmínky, 1965, s. 15

dopravu.¹⁹⁷ Předmětem návrhů měla být i doprava k rekreační oblasti hostivařské přehrady, spojení s Kunraticemi a Hostivaří, napojení přilehlých obcí a propojení jednotlivých částí sídliště.¹⁹⁸

4.2 Výsledek prvního kola

O prvním kole architektonické soutěže informuje dokument zvaný Zpráva o výsledku hodnocení veřejné anonymní soutěže na ideové urbanistické řešení Jižního Města – sídliště hl. m. Prahy a schválení změny v rozdělení cen. Tuto informativní zprávu pocházející z ÚHA zpracoval architekt J. Karas a předložil Antonín Otradovec, I. náměstek primátora hl. m. Prahy. V návrhu usnesení stojí, že „Rada NVP bere na vědomí zprávu o výsledku soutěže a schvaluje změnu v rozdělení cen oproti soutěžním podmínkám.“¹⁹⁹ V soutěžní porotě pro hodnocení návrhů ideového řešení Jižního Města zasedli Antonín Otradovec jakožto předseda poroty, architekt Jindřich Krise jako její místopředseda, dále pak architekti Jiří Voženílek, Milan Procházka, Milan Jarolím, Josef Hruža, Josef Polák a Jan Benda. Porota 3. srpnem 1966 skončila hodnocení 41 podaných soutěžních návrhů. Do posledního kola hodnocení postoupilo 14 návrhů, 9 nejlepších pak bylo oceněno a odměněno. Žádný z návrhů však podle porotců nedosahoval kvality požadované pro přiznání I. ceny, pročež došlo k novému rozdělení cen oproti soutěžním podmínkám.²⁰⁰

II. cena ve výši 30 000 Kčs byla udělena návrhu architekta Jana Krásného „za celkovou kvalitu koncepčního řešení, které se nejvíce přiblížilo představám poroty.“ Tři zvýšené III. ceny po 23 000 Kčs obdržely návrhy Miroslava Vaice,²⁰¹ K. Dobřemysla a KPÚ – střediska Liberec 1, jež byly „schopny dalšího vývoje.“ Tři I. odměny byly uděleny návrhům Jiřího Klena, Katedry urbanismu VUT v Brně a J. Rokytky. Dvě II. odměny pak získaly návrhy Jiřího Lasovského a Bohumila Kříže. Porota doporučila vypsat užší soutěž pro

¹⁹⁷ Soutěžní podmínky ještě počítaly na Jižním Městě s tramvajovou dopravou, souběžně se soutěží však probíhalo projektování pražské podpovrchové tramvaje, které se roku 1966 transformovalo do projektu metra, s nímž se následně začalo uvažovat i pro Jižní Město v jeho dalším plánování.

¹⁹⁸ *Soutěž na ideové urbanistické řešení Jižního Města, sídliště hlavního města Prahy. Soutěžní podmínky*, 1965, s. 15

¹⁹⁹ *Zpráva o výsledku hodnocení veřejné anonymní soutěže na ideové urbanistické řešení Jižního Města – sídliště hl. m. Prahy a schválení změny v rozdělení cen*, Praha 1966, úvodní strana

²⁰⁰ *Zpráva o výsledku hodnocení veřejné anonymní soutěže na ideové urbanistické řešení Jižního Města – sídliště hl. m. Prahy a schválení změny v rozdělení cen*, Praha 1966, s. 1

²⁰¹ Za zmínku stojí, že autorem návrhu č. 5 byl vedle M. Vaice a Z. Balcara také Ivo Oberstein, architekt pozdějšího Jihozápadního Města.

autory sedmi nejlepších návrhů, přičemž k jednání o této soutěži mělo dojít po dohodě ÚHA s odborem investiční výstavby NVP.²⁰²

O prvním kole soutěže na Jižní Město informoval veřejnost Jiří Voženílek ve svém článku Soutěž na Jižní Město v Praze v časopise *Architektura ČSR*. Architekt Jiří Voženílek zasedal v porotě, která soutěž hodnotila a mimo to vykonával funkci Hlavního architekta hlavního města Prahy. Na celý projekt Jižního Města měl tudíž v této jeho fázi vliv. Silueta Jižního Města měla být podle něj viditelná z nejvyšších míst nad centrální částí Prahy, avšak uplatňovat se měla až na vzdálenějším obzoru a jeho hlavní expozice měla směřovat k jihu.²⁰³ „Skutečnost, že půjde o jednorázovou výstavbu velkého městského celku v několika letech, skrývá sama o sobě nebezpečí stereotypnosti a je třeba na ni pamatovat,“²⁰⁴ upozorňoval Jiří Voženílek na riziko, které se později stalo realitou.

Prostor pro výstavbu Jižního Města byl oceněn především z hlediska příznivých přírodních podmínek. Místo pro plánovanou výstavbu charakterizovala na rozdíl od jiných sídlištních celků oddělenost od dosavadní zástavby Prahy a i proto bylo využití předností tohoto vztahu a zároveň vyjádření napojení na zbytek Prahy jedním z kritérií hodnocení soutěžních návrhů.²⁰⁵ Velký význam byl dán Jižnímu Městu jakožto vstupní bráně do Prahy po dálnici D1²⁰⁶ a to především z architektonického pohledu, jelikož Jižní Město bylo svou polohou předurčeno k tomu stát se první pražskou zástavbou, kterou přijíždějící do Prahy pro dálnici od Brna uvidí.

Potíže autorům některých návrhů činilo vystižení jemně modelovaného terénu plochy vyhrazené pro Jižní Město. Přestože právě oddělenost prostoru od pražské zástavby dala architektům téměř volnou ruku při rozvíjení obytných souborů, „nepřinesla soutěž přesvědčivé náměty a vyvolala spíše pochybnosti o správnosti velkých koncentrací obyvatel do domurbií,²⁰⁷ jež dnes převažují v představách o nekonvenčních formách bydlení.“²⁰⁸ Specifičnost Jižního Města měla spočívat v soběstačnosti a kontaktu s přírodou a zároveň mělo být začleněno do uceleného městského sektoru, což mu mělo pomoci vyvarovat se

²⁰² Zpráva o výsledku hodnocení veřejné anonymní soutěže na ideové urbanistické řešení Jižního Města – sídliště hl. m. Prahy a schválení změny v rozdělení cen, Praha 1966, s. 2

²⁰³ VOŽENÍLEK, Jiří, Soutěž na Jižní Město v Praze, *Architektura ČSR*, č. 2-3, r. 26, 1967, s. 91

²⁰⁴ VOŽENÍLEK, Jiří, Soutěž na Jižní Město v Praze, *Architektura ČSR*, č. 2-3, r. 26, 1967, s. 91

²⁰⁵ VOŽENÍLEK, Jiří, Soutěž na Jižní Město v Praze, *Architektura ČSR*, č. 2-3, r. 26, 1967, s. 91

²⁰⁶ VOŽENÍLEK, Jiří, Soutěž na Jižní Město v Praze, *Architektura ČSR*, č. 2-3, r. 26, 1967, s. 91

²⁰⁷ Domurbia je stavební útvar, který v rámci jednoho objektu plní funkci bydlení i občanské vybavenosti zároveň.

²⁰⁸ VOŽENÍLEK, Jiří, Soutěž na Jižní Město v Praze, *Architektura ČSR*, č. 2-3, r. 26, 1967, s. 91

neduhů tehdejších nových sídlišť, především pak izolované společenské vybavenosti.²⁰⁹ Problémů tehdejší bytové výstavby si byli architekti patrně dobře vědomi.

Autoři, kteří získali ceny anebo první odměnu, byli vyzváni k užší soutěži a měli své návrhy dále rozpracovat²¹⁰ – bylo možno mezi nimi rozhodnout až po prostudování otázek, jakými bylo například vyjasnění vztahů Jižního Města a Prahy, s čímž souvisela míra soběstačnosti, která měla mít vliv i na charakter bydlení ve městě. Další diskutovanou otázkou bylo, zda se má směřovat k velkým obytným souborům koncentrovaným kolem základního vybavení či k větší rozmanitosti zástavby.²¹¹

Na některé otázky byla naopak odpověď již definitivně přijata; byla například zdůrazněna zeleň pro členění funkčních zón, její zavedení do centra a její propojení s přírodou v okolí. Díky soutěži se také dospělo k názoru, že je možné zachovat ve větší míře již existující rodinné bydlení v Chodově, Litochlebech a Hájích, což bylo následně také doporučeno. To bylo velkou změnou oproti výsledné prověřovací studii či soutěžním podmínkám, které se klonily k asanaci v mnohem větším měřítku. Skrz soutěž se také objevily určité hranice možnosti zvětšovat obytné soubory. Koncepce se dle Jiřího Voženílka i nadále měla opírat o řešení širších vztahů, především k městu, a o vazbu ke krajině.²¹² Bylo tedy důležité jasně vyřešit dopravní napojení na zbytek Prahy a také provázanost s přírodou, jež by poskytla možnost rekreace a průnik zelených pásů do zástavby.

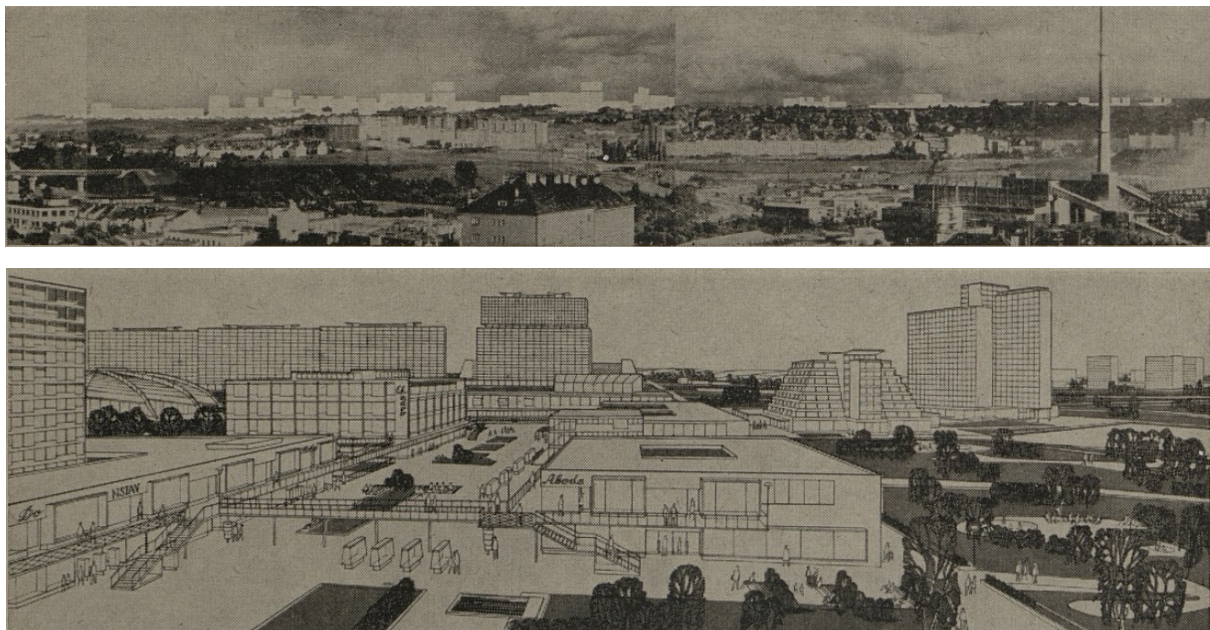

²⁰⁹ VOŽENÍLEK, Jiří, Soutěž na Jižní Město v Praze, *Architektura ČSR*, č. 2-3, r. 26, 1967, s. 91

²¹⁰ VOŽENÍLEK, Jiří, Soutěž na Jižní Město v Praze, *Architektura ČSR*, č. 2-3, r. 26, 1967, s. 91

²¹¹ VOŽENÍLEK, Jiří, Soutěž na Jižní Město v Praze, *Architektura ČSR*, č. 2-3, r. 26, 1967, s. 98

²¹² VOŽENÍLEK, Jiří, Soutěž na Jižní Město v Praze, *Architektura ČSR*, č. 2-3, r. 26, 1967, s. 98

Obrázek 2 – Návrh Jana Krásného s kolektivem z prvního kola soutěže. Situace, zakreslení do fotografie a perspektivní pohled. Zdroj: VOŽENÍLEK, Jiří, *Soutěž na Jižní Město v Praze*, *Architektura ČSR*, č. 2-3, r. 26, 1967, s. 92

4.3 Druhé a třetí kolo

Jelikož žádný návrh z prvního kola nedosahoval dle poroty takové kvality, aby obdržel I. cenu, byly kolektivy sedmi nejlépe oceněných a odměněných návrhů vyzváni k rozpracování svých návrhů a účasti v druhém kole soutěže, které bylo vypsané v návaznosti, roku 1966. O tomto kole se bohužel nepodařilo dohledat takové množství pramenů, jako o kole prvním. Termínem odevzdání soutěžních návrhů v druhém kole soutěže byl únor 1967.²¹³ V této užší soutěži byly porotou nejlépe oceněny návrh číslo 1 architektů Syrovátky a Hubka z KPÚ Liberec a návrh číslo 5 architekta Jana Krásného a kolektivu z pražského ČVUT. Návrh Jana Krásného byl nejvýše oceněn i v prvním kole soutěže.

Následně porota soutěže doporučila radě NVP, tedy vypisovateli soutěže, aby v rámci I. etapy řešení podrobného územního plánu oba autorské kolektivy své návrhy ještě detailněji dořešily podle připomínek poroty. V praxi to znamenalo, že oba týmy začaly na základě svých návrhů pracovat na podkladech pro podrobný územní plán, tedy již konkrétním řešením podoby Jižního Města. Své návrhy autoři s kolektivy odevzdali koncem září roku 1967 Útvaru

²¹³ SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, NOVOTNÁ, Eva, JIRKALOVÁ, Karolína, *Paneláci 1: Padesát sídlišť v českých zemích: kritický katalog k cyklu výstav Příběh paneláku*, Praha 2016, s. 328

hlavního architekta. Členové bývalé poroty seskupení v poradním sboru je měli za úkol zhodnotit a doporučit návrh, který se následně stane podkladem ke zpracování PÚP.²¹⁴

Kolektiv Jana Krásného v soutěži na Jižní Město zahrnoval V. Musila, K. Ondrouška a V. Skokana.²¹⁵ Během následujících fází soutěže se však rozrostl o kolektiv Jiřího Lasovského, který zahrnoval také J. Krče, V. Rothbauerovou, J. Swallera a J. Zárubu. Kolektiv Jiřího Lasovského se svým návrhem v prvním kole soutěže obdržel II. odměnu, avšak do dalšího kola nepostoupil, jelikož nebyl mezi sedmi nejvýše oceněnými či odměněnými návrhy. Na zapojení do prací na základě návrhu Jana Krásného vzpomínal Jiří Lasovský takto: „Byla tehdy vypsána urbanistická soutěž, ve které zvítězil docent Jan Krásný, a právě ten přizval mě a můj atelier k práci na územním plánu. Já měl už tehdy vybudovaný velice široký pracovní kolektiv nejen architektů, ale i inženýrů, takže jsme mohli územní plán docela dobře vypracovat. Vzali jsme to proto, že budeme mít možnost dotáhnout Jižní Město od samých začátků až k nějakým realizačním koncům, a tak jsme se na úkol docela těšili.“²¹⁶

Na soutěž později vzpomínala také architektka Vítězslava Rothbauerová, členka atelieru Jiřího Lasovského: „My jsme dělali soutěž Jižního Města, to se hovořilo, že nastane tato soutěž a my jsme tehdy získali jenom nějakou odměnu. Ale bylo velice zajímavé, že vyhrál pan docent Krásný a ten podrobný územní plán Jižního Města přešel vlastně do našeho atelieru.“²¹⁷

V třetím kole tedy soutěžily již jen dva návrhy. V následujícím textu budeme sledovat ten, který následně zvítězil, tedy návrh Jana Krásného a kolektivu Jiřího Lasovského. Ve studijním návrhu měla být na základě doporučení poroty z druhé fáze soutěže a rozhodnutí rady Národního výboru v Praze „upravena koncepce a prohloubeno řešení ve smyslu výhrad a připomínek poroty.“²¹⁸

Architekti začali pracovat na podkladech pro podrobný územní plán, který měl za úkol „dosáhnout možnosti umístit zde asi 20 tisíc bytů s příslušnou občanskou vybaveností tak, aby sídliště poskytovalo klidné a hygienické bydlení, dokonalou síť služeb s přijatelnou dopravní vzdáleností na pracoviště. Kolem bytové výstavby musí být vytvořeny také předpoklady pro umístění výrobních závodů neobtěžujících okolí, institucí a zařízení celoměstského i

²¹⁴ *Návrh programu výstavby pro podrobný územní plán sídliště Jižní Město*, Praha 1967, s. 2

²¹⁵ VOŽENÍLEK, Jiří, Soutěž na Jižní Město v Praze, *Architektura ČSR*, č. 2-3, r. 26, 1967, s. 91

²¹⁶ BARTOŇ, Jiří, *Praha 11 na prahu 21. století*, Praha 2007, Rozhovor Jiřího Bartoně s Jiřím Lasovským z 90. let, s. 102

²¹⁷ Pořad *Osobnosti současné architektury – Vítězslava Rothbauerová* na TV Architekt. Rozhovor Zdeňka Lukeše s Vítězslavou Rothbauerovou, k 15. 5. 2021 dostupné na <https://www.tvarchitect.com/video/osobnosti-soucasne-architektury-vitezslava-rothbauerova/>

²¹⁸ *Průvodní zpráva ke studijnímu návrhu na Jižní Město v Praze*, Praha 1967, s. 1

celostátního významu.²¹⁹ Objevuje se zde opětovné zmínění všech složek nutných pro svébytné fungování města, tedy bydlení, občanskou vybavenost, služby, výrobní závody a instituce. Druhým důležitým aspektem je ono klidné a hygienické bydlení, z čehož je patrné, že cílem této výstavby nebylo podle názoru architektů pouze řešit bytovou krizi, ale také zvýšit standard bydlení.

Kromě občanské vybavenosti určené pro potřeby nového sídliště, se považovalo za nutné umístit do oblasti Jižního Města také vybavenost celoměstského a celostátního významu v podobě vyšších školských a zdravotnických zařízení.²²⁰ Ta měla být umístěna na terénní hřbet severně od Košíku a do prostoru mezi dálnicí a Kunratickým lesem. Tyto plochy představovaly možnost k dobrému dopravnímu spojení s ostatními částmi Jižního Města. Hřbet Košíku měl posloužit pro solitérní zástavbu vyšší občanské vybavenosti s „maximálním uplatněním zeleně s ohledem na dálkové pohledy.“²²¹

Autoři průvodní zprávy ke studijnímu návrhu zdůraznili, že oblast budoucího sídliště disponovala charakteristickými vlastnostmi, „které se po celkové realizaci projeví v obraze města. Okrajová poloha k městu, sounáležitost k jižnímu pražskému sektoru a přitom značná sídelní soběstačnost jsou typickými výchozími faktory. Důležité územní vazby a souhra společenská i architektonická v jižním sektoru a vnitřní sepjetí vlastního obytného obvodu jsou podnětnými faktory.“²²²

Opět se jako klíčové pro vytváření nového města pro architekty ukázaly přírodní dispozice řešeného území: „Pro urbanistickou skladbu všech faktorů je i v této studii rozhodující vyvýšený a plastický terén, jako přirozené hodnoty určené masivy lesů, vodních hladin a toků a v neposlední řadě i hodnot současné zástavby obce Chodova a okolí. Nově navržené soubory obytných a občanských staveb a objektů výrobních a terciálního sektoru budou vnímatelné jak z nástupů do města z jihu tak u pražského osídleného prostředí. Též z obytného obvodu má být vnímána sounáležitost k struktuře města, ale i k přiléhající městské krajině.“²²³ Architekti si dobře uvědomovali, že zhmotnění jejich projektu získá výstavní pozici jak pro pohledy z Prahy, tak pro pohledy z jižního a částečně východního mimopražského území. Vedle předpokládaného a očekávaného splnění úkolu uspokojit enormní požadavky na bytovou výstavbu mohly zmíněné krajinné přednosti motivovat

²¹⁹ *Návrh programu výstavby pro podrobný územní plán sídliště Jižní Město*, Praha 1967, s. 1

²²⁰ *Návrh programu výstavby pro podrobný územní plán sídliště Jižní Město*, Praha 1967, s. 3

²²¹ *Návrh programu výstavby pro podrobný územní plán sídliště Jižní Město*, Praha 1967, s. 7

²²² *Průvodní zpráva ke studijnímu návrhu na Jižní Město v Praze*, Praha 1967, s. 1

²²³ *Průvodní zpráva ke studijnímu návrhu na Jižní Město v Praze*, Praha 1967, s. 1

k vytvoření architektonicky a výškově výrazných a zajímavých staveb, s tou jistotou, že budou vidět.

Jako s nedílnou součástí plánovaného sídliště se počítalo s městským parkem „v dostatečné rozloze a územní kvalitě, neboť je důležitým činitelem životní pohody a spojuje velké zelené masivy a rekreační i tělovýchovné plochy.“²²⁴ Architekti byli odhodláni s reliéfem krajiny pracovat i jako s pomocníkem pro architektonické záměry a tvarování města. Uváděli, že „terénní vyvýšeniny jsou znovu využity a zdůrazněny soubory nejvyšší a nejkompaktnější obytné zástavby, které jsou s navazující soustavou v organické prostorové vazbě.“²²⁵ Došlo k určitým změnám, vázaným na „organičtější vedení trasy rychlodráhy s lépe dostupnými stanicemi a na nutné respektování již realizované dálnice s některými plánovanými objekty.“²²⁶

„Progresivní úkoly bytové výstavby hlavního města jsou vyjádřeny v objemových studiích vybraných objektů a mají za úkol demonstrovat představu o zásadách moderní kategorisace a diferenciaci bydlení. Základní myšlenka, která prolíná navržené studie, zdůrazňuje dnes již společensky zdůvodněnou druhovost bytů v typických a opakovatelných objektech. Důsledkem tohoto přístupu k výstavbě soudobého obytného prostředí je navržená průměrná výška zástavby a přiměřená hustota obytného zastavění.“²²⁷ Expertní plány obsahující výpočty průměrné výšky objektů, hustoty zastavění a obyvatel či druhy a typy bytů a domů, se tak podle architektů zakládaly na společenském zdůvodnění.

Na základě požadavku NV Praha a MNV v Chodově se projektanti s „velkou ohleduplností a nutnou hospodárností“ přiklonili k zachování hodnotné nízkopodlažní obytné zástavby a budov občanského vybavení v obcích Chodov a Háje. Demolice se měly omezit jen na ty nezbytné „z důvodů dopravně komunikačních zařízení a navázání nové výstavby na stávající s přihlédnutím k současnému stavebnímu stavu objektů.“²²⁸ Byl zopakován požadavek na zachování Chodovské tvrzi i s bezprostředním okolím z důvodu památkové ochrany. Dalším objektem požadovaným pro zachování se stal katolický kostel sv. Františka v tehdejší Havlíčkově ulici.²²⁹

V nové výstavbě Jižního Města mělo bydlet 66 548 obyvatel v 19 372 bytech. Počítalo se také s přechodným ubytováním 1600 vysokoškolských posluchačů na kolejích a 1400 dětí

²²⁴ Průvodní zpráva ke studijnímu návrhu na Jižní Město v Praze, Praha 1967, s. 2

²²⁵ Průvodní zpráva ke studijnímu návrhu na Jižní Město v Praze, Praha 1967, s. 2

²²⁶ Průvodní zpráva ke studijnímu návrhu na Jižní Město v Praze, Praha 1967, s. 3

²²⁷ Průvodní zpráva ke studijnímu návrhu na Jižní Město v Praze, Praha 1967, s. 3

²²⁸ Návrh programu výstavby pro podrobný územní plán sídliště Jižní Město, Praha 1967, s. 15

²²⁹ Návrh programu výstavby pro podrobný územní plán sídliště Jižní Město, Praha 1967, s. 15

a studujících v dětském domově a internátech pro mládež.²³⁰ Nová sídlištní výstavba Jižního Města měla poskytnout bydlení na nejvyšší dosažitelné úrovni. „Nové obytné domy musí poskytovat co nejširší nabídku druhovosti objektů za předpokladu vyšší úrovně stavební technologie odpovídající reálným možnostem stavební výroby těsně po r. 1970.“²³¹ Považovalo se za účelné využít mezery ve stávající rodinné zástavbě pro dostavbu individuálních rodinných domků. Část volných ploch měla pojmout také atriové domky a nižší družstevní obytnou zástavbu.²³²

Na Jižním Městě plánovali architekti použít deset typů domů, označených písmeny A až J od nejnižšího po nejvyšší a nejnáročnější typ. Nejprve zde figurovaly rodinné domy, zdvojené a řadové, jež měly navazovat na celky tehdejší rodinné zástavby, dále pak jedno a dvoupodlažní domy ve skupinovém řazení, čtyřpodlažní krychlové domy s mezonetovými byty ve skupinové řazení, pětipodlažní domy řazené ve schodišťových sekcích a čtyřpodlažní krychlové domy s vnitřním schodištěm. Výška jednotlivých typů domů se postupně zvedala; dále se plánovaly osmipodlažní domy s mezonetovými byty, dvanácti a šestnáctipodlažní domy s malometrážními a mezonetovými byty, či šestnáctipodlažní „sendvičové“ domy. Mezi výškovými stavbami pak figuroval pětadvacetipodlažní dům s malometrážními byty či domy hotelového bydlení umístěné do lokálního centra, z nichž jeden byl určen pro náročnější formy bydlení.

Byť bylo množství typů domů takto dané, je z průvodní zprávy patrné, že měly nabízet určitou variabilitu v umístění, ve vnějším vzhledu i ve skladbě bytů. Například osmipodlažní terasové domy měly být v závislosti na orientaci ke světovým stranám jedno či dvoustranné a v rohových stycích dovolovaly „různé způsoby dispozičního a architektonického uspořádání.“²³³ Dvanácti a šestnáctipodlažní bytové domy orientované západ-východ nabízely úpravy jižního čela budovy. Největší variabilitu nabízely patrně šestnáctipodlažní sendvičové domy s orientací sever-jih, jež obsahovaly čtyřpodlažní terasovou obytnou podnož. Jejich horizontální členění umožňovalo „velkou druhovost bydlení v přímé souvislosti s architektonickým vyjádřením objektu.“²³⁴ Takto sendvičově měl být uspořádán i dům s dvaceti pěti podlažními v orientaci sever-jih.²³⁵ Nová zástavba Jižního

²³⁰ Průvodní zpráva ke studijnímu návrhu na Jižní Město v Praze, Praha 1967, s. 3

²³¹ Návrh programu výstavby pro podrobný územní plán sídliště Jižní Město, Praha 1967, s. 5

²³² Návrh programu výstavby pro podrobný územní plán sídliště Jižní Město, Praha 1967, s. 6

²³³ Průvodní zpráva ke studijnímu návrhu na Jižní Město v Praze, Praha 1967, s. 4

²³⁴ Průvodní zpráva ke studijnímu návrhu na Jižní Město v Praze, Praha 1967, s. 4

²³⁵ Průvodní zpráva ke studijnímu návrhu na Jižní Město v Praze, Praha 1967, s. 4

Města měla mít v průměru 7 podlaží, dosavadní zástavba Chodova a Hájů jich měla 1,45 a celkově prostor sídliště měl mít průměrně 5,7 podlaží.²³⁶

Soustava tělovýchovných a oddechových ploch se měla zapojit do systému zeleně proudícího z masivů okolních lesů a v mělkých údolích drobných toků.²³⁷ Přírodní hodnoty území tak studie pro tento účel úmyslně využívala. Zelené pásy měly přirozeně vplynout až do vnitřních, obytných a objekty vymezených prostorů. Nedílnou součástí plánů byly i koncepce pěších tras skrze celé Jižní Město: „Soustava důležitých pěších cest v přirozených trasách spojuje rekreační plochy širšího významu s obytnými celky a směřuje přímo k lokálnímu centru a k souborům celoměstského vybavení.“²³⁸

Objekty „obvodového a sektorového významu“ byly obsaženy v lokálních centrech. Ty měly obsahovat „složky centrální vybavenosti kulturně společenské, hospodářské, distribuční a služeb s čistým provozem a velkou návštěvností.“²³⁹ V lokálních centrech tak bylo „preferováno živé a rušné prostředí, které však ve vertikálním řešení zaručuje plnou segregaci provozu hromadné, individuální a obslužné dopravy i pěšího provozu.“²⁴⁰ Poslední modernistická myšlenka je pro projektování Jižního Města velmi charakteristická. Různé provozy zmíněných druhů dopravy měly být odděleny a především pak od jakéhokoliv automobilového provozu měly být v lokálních centrech odděleny pěší trasy pomocí mimoúrovňových křížení. Jejich zhmotnění si architekti představovali v množství lávek, jež by překlenuly hlavní tepny, které skrze lokální centra vedly. Toto mělo jednak zajistit maximální bezpečnost pěšího provozu a jednak zrychlit automobilovou dopravu, kterou by nebrzdily semaforey na přechodech.

Živé a rušné prostředí lokálních center by kontrastovalo s klidovými zónami přímo sousedícími s přírodou. V nich se měly nacházet objekty jako školy, výchovná zařízení, nemocnice s poliklinikou, výzkumné ústavy pro zdravotnictví, či areál vysoké školy s tělovýchovou a kolejemi. „Kompoziční zásada skupinového uspořádání na okraji upravované plochy pomáhá i funkční a provozní soběstačnosti těchto vysoce specializovaných zařízení.“²⁴¹ Umístění těchto objektů do klidnějších okrajových prostorů obytných zón pak mohlo dobře posloužit nejen z funkčního hlediska, ale i z psychologického; blízkost škol či nemocnice přírodě na uživatele těchto budov působí lépe, než při umístění v rušném prostředí.

²³⁶ *Studijní návrh na Jižní Město v Praze*, Praha 1967, nečíslováno

²³⁷ Těmi byly Chodovský, Miličovský či Hájecký potok.

²³⁸ *Průvodní zpráva ke studijnímu návrhu na Jižní Město v Praze*, Praha 1967, s. 5

²³⁹ *Průvodní zpráva ke studijnímu návrhu na Jižní Město v Praze*, Praha 1967, s. 5

²⁴⁰ *Průvodní zpráva ke studijnímu návrhu na Jižní Město v Praze*, Praha 1967, s. 5-6

²⁴¹ *Průvodní zpráva ke studijnímu návrhu na Jižní Město v Praze*, Praha 1967, s. 6

Na území Jižního Města architekti v soutěžním návrhu navrhli soubory výzkumných ústavů a speciální výstaviště. Umístění dvou průmyslových okrsků počítalo s tím, že by se jednalo o čistou, vysoce mechanizovanou a lehkou výrobu. Skrze tyto průmyslové okrsky měla procházet zeleň ze dvou přírodních lokalit, s nimiž průmyslové zóny sousedily.²⁴²

Obsluhu Jižního Města městskou hromadnou dopravou projektanti založili na kombinaci metra a autobusů. Metro se považovalo za hlavního nositele přepravy, jež by sloužila hlavně pro rychlé spojení s centrem Prahy a jejími dalšími částmi. Kromě rychlého spojení se zbytkem Prahy tak metro mělo posloužit i v rámci Jižního Města pro dopravu obyvatel jak za prací, tak za odpočinkem.²⁴³ Stanice metra měla obsloužit i průmyslové okrsky. Centrum Jižního Města by se z dopravního hlediska stalo dvouúrovňovým přestupním uzlem mezi linkou metra a napájecími autobusovými linkami. Mimo obytnou zástavbu mělo metro na některých místech vést patrně i na povrchu, což by z ekonomického hlediska bylo výhodnější.²⁴⁴

Stanice autobusů i kolejové dráhy se měly nacházet v docházkové vzdálenosti; na stanice MHD měly navazovat pěší trasy.²⁴⁵ Rozmístění stanic na základní a překryvné síti bylo zvoleno tak, aby převážná část zdrojů a cílů dopravy byla ještě v dosahu třiminutové pěší docházky a aby nejdelší pěší docházka ke stanici nepřesáhla pokud možno 5 minut.²⁴⁶ Hlavní pěší trasy směřovaly především do centra a kde stanicím městské hromadné dopravy. „Byla důsledně sledována zásada oddělení pěší frekvence od vozovek se silnou automobilovou dopravou a využito terénních rozdílů a umělých staveb pro mimoúrovňové vykřížení obou složek dopravy.“²⁴⁷ Žádné komunikace vedoucí přes Jižní Město neměly plnit průjezdnou funkci, nahrazovat tak okruh a zatěžovat obytné soubory.²⁴⁸

Návrh nadále pracoval s automobilizací na stupni 1:4 podle soutěžních podmínek.²⁴⁹ „Vysoké plošné požadavky nebylo možno uspokojit v jedné úrovni a tak počet vozidel, umístěných v suterénních, zakrytých parkovištích, využívajících meziblokových prostorů, vždy převyšuje normou předepsaný počet odstavných stání v hromadných garážích (30 stání na 1000 obyv.).“²⁵⁰

²⁴² *Průvodní zpráva ke studijnímu návrhu na Jižní Město v Praze*, Praha 1967, s. 6

²⁴³ *Studijní návrh na Jižní Město v Praze*, Praha 1967, s. 1-2

²⁴⁴ *Studijní návrh na Jižní Město v Praze*, Praha 1967, s. 2

²⁴⁵ *Návrh programu výstavby pro podrobný územní plán sídliště Jižní Město*, Praha 1967, s. 11

²⁴⁶ *Studijní návrh na Jižní Město v Praze*, Praha 1967, s. 3-4

²⁴⁷ *Studijní návrh na Jižní Město v Praze*, Praha 1967, s. 25

²⁴⁸ *Návrh programu výstavby pro podrobný územní plán sídliště Jižní Město*, Praha 1967, s. 10

²⁴⁹ *Studijní návrh na Jižní Město v Praze*, Praha 1967, s. 20

²⁵⁰ *Studijní návrh na Jižní Město v Praze*, Praha 1967, s. 25

Podle vlastního návrhu architektů vítězného návrhu mělo mít Jižní Město dle výpočtů z roku 1967 67 950 obyvatel s 22 450 pracovními příležitostmi – 9 900 v průmyslu, 11 350 ve vybavenosti a 1 000 v administrativě. Mezi průmyslové podniky projektanti uvedli například Mikrotechnu, Kancelářské stroje, Laboratorní přístroje, Dodavatelský podnik ZPA a Pragoděv.²⁵¹ Znatelná byla snaha o zvládnutí celého vyprojektování a výstavby Jižního Města v co nejkratším čase, a proto projektanti navrhovali, aby zatímco se ještě budou objekty pro bydlení a občanskou vybavenost ještě projektovat, už se stavěly objekty přípravy území a sítí.²⁵²

Mezi zásadami koncepce realizace Jižního Města projektanti uvedli, že „bytové jednotky budou předávány včetně komplexnosti, tj. jak hotové komunikace, terénní i sadové úpravy, tak s dokončenou okrskovou vybaveností občanskou (jesle, MŠ, distribuce, ZDŠ apod.).“²⁵³ Originálně si projektanti počínali při řešení otázky, co učinit s obsahem výkopů, jenž jen z nadzemních objektů měl činit více než 1 000 000 m³. Z tohoto materiálu šla zpracovat pouze pětina až čtvrtina. „Zbývající množství nutno někde uložit. Sklárky jsou v okolí minimální, a proto navrhujeme vytvoření kopců ve formě robinsonádních hřišť.“²⁵⁴

Architekti snažili předvídat známé neudhy nových soudobých sídlišť a předcházet jim: „Ještě nutno připomenout, že obyvatelé dohotovené části by žili od počátku v klidném a čistém území bez staveništní dopravy a činnosti. Doprava obyvatel z dohotovené části by byla převedena na dálnici a tím by přišli do styku se stavbou minimálně.“²⁵⁵ Od počátku však tlačily na rychlost výstavby požadavky na předávání naplánovaného počtu bytů: „Při sestavení časového plánu snažili jsme se maximální míře dodržet požadavky města na počty předávaných bytových jednotek v jednotlivých letech. Výsledkem je poznatek, že pro podmiňující investice zbývá minimum času, i když uvažované termíny jsme volili vysoce optimistické.“²⁵⁶

Kromě panelových domů figurovala v plánech architektů také výstavba 250-300 rodinných domků, které měly provést „zaplombování“, tedy vyplnění prázdných míst v obytné zástavbě. Výstavba se měla provést dodavatelským způsobem, současně se sídlištěm, čímž by se zamezilo neustálému znečišťování komunikací či nezákonnému

²⁵¹ *Studijní návrh na Jižní Město v Praze*, Praha 1967, s. 9-10

²⁵² *Studijní návrh na Jižní Město, dokument 2*, Praha 1967, s. 11

²⁵³ *Studijní návrh na Jižní Město, dokument 2*, Praha 1967, s. 12

²⁵⁴ *Studijní návrh na Jižní Město, dokument 2*, Praha 1967, s. 13

²⁵⁵ *Studijní návrh na Jižní Město, dokument 2*, Praha 1967, s. 13

²⁵⁶ *Studijní návrh na Jižní Město, dokument 2*, Praha 1967, s. 15-16

získávání materiálů. Podobně jako u velkých obytných objektů se i u rodinných domků snižovaly náklady na výstavbu použitím pouze několika typů domů.²⁵⁷

Co se týče dodávek materiálu, obvodové panely měla dodávat panelárna Holešovice, stropní panely panelárna Toušeň a vnitřní nosné a doplňkové panely panelárna Malešice, která byla zároveň vybrána jako centrální betonárka, pro dodání veškerého betonu Jižnímu Městu.²⁵⁸

Stavba jednoho jihoměstského bytu měla dle výpočtů z roku 1967 vyjít na 121 950 Kč, přičemž nízkopodlažní zástavba znamenala zvýšení těchto nákladů o 10-15%.²⁵⁹ Stavba nižších objektů se tudíž finančně tolik nevyplatila, jako soustředit byty do domů s větším množstvím pater. Přesto se však s nízkopodlažní zástavbou také počítalo; čtyřpodlažní domy měly obsahovat 12% a jedno až dvoupodlažní domy 9% z celkového počtu dvaceti tisíc bytových jednotek.²⁶⁰ Celkový náklad na výstavbu se dle propočtů vyšplhal k 5,7 miliardám Kčs, z nichž většina měla být použita na novou výstavbu bytů a občanské vybavenosti, nicméně i na modernizaci staré zástavby projektanti vyčlenili částku a to 48 milionů Kčs. Možná překvapivě lze ve výpočtech nalézt nemalou částku – 59 milionů Kčs – určenou na uměleckou výzdobu. Finanční rozvahu projektanti pokládali za hrubě orientační a předpokládali zvýšení výsledné částky.²⁶¹

Průmyslový obvod měl obsahovat výrobní skupinu služeb spojenou s dvorem komunálních služeb s plochou zhruba 5,5 ha a 900 zaměstnanci, na sedmi až osmi hektarech měly vyrůst detašované závody z oboru elektrotechniky, konkrétně Tesla Vršovice, Elstroj, Elektrosignál a VÚVET. Tyto podniky navazující na provoz Tesly Holešovice by na Jižním Městě zaměstnaly přibližně 3000 pracovníků. Dalším závodem na ploše 6 ha s poměrně velkým počtem – 2,5 tisíci – zaměstnanci, hlavně žen, měl být Pragoděv. Deset hektarů mělo poskytnout plochu pro Mikrotechnu s 1900 zaměstnanci, podnik vyrábějící měřicí přístroje. Sdružené pod jedním generálním ředitelstvím ZPS zde měly vzniknout závody velmi přesného strojírenství. Servis, údržbu a zavádění výpočetní techniky v průmyslovém obvodu Jižního Města měly provádět Kancelářské stroje s 1700 zaměstnanci na ploše 8 ha. Plocha 6 ha se požadovala pro Laboratorní přístroje – závod Metra s přibližně 1200 zaměstnanci. Dále

²⁵⁷ *Studijní návrh na Jižní Město, dokument 2*, Praha 1967, s. 16

²⁵⁸ *Studijní návrh na Jižní Město, dokument 2*, Praha 1967, s. 17

²⁵⁹ *Studijní návrh na Jižní Město, dokument 2*, Praha 1967, s. 19

²⁶⁰ *Studijní návrh na Jižní Město, dokument 2*, Praha 1967, s. 19

²⁶¹ *Studijní návrh na Jižní Město, dokument 2*, Praha 1967, s. 20

zde měl vzniknout Dodavatelský podnik ZPA s 1500 pracovníky na ploše 7 ha či rezerva pro výrobu početní techniky s vědeckotechnickou základnou s 2000 zaměstnanci.²⁶²

Důležitou roli v plánech Jižního Města hrála od počátku zeleň pojímaná jako nezbytná součást celkové územní skladby. Nepočítajíc zeleň na zahradách rodinných domků mělo připadnout na Jižním Městě alespoň 15 m² zeleně na obyvatele.²⁶³ V souladu s terénem a přírodními podmínkami měla zeleň propojit přírodní oblasti – od Hostivařské přehrady údolím Košíku do Krčského lesa a vytvořit široké zelené pásy okolo Hostivařské přehrady a Milíčovské obory. V těchto pásech se doporučovalo umístění sportovních zařízení. Mimo okrsková a školní hřiště mělo na jednoho obyvatele připadnout 8 m² plochy těchto zařízení. Zeleň měla vedle toho tvořit izolační pásy kolem dálnice a mezi výrobními celky. Měla také členit obytné útvary, přičemž by dosahovala až do jejich center, čímž by umožnila těsné spojení rekreace a bydlení.²⁶⁴

Návrh programu výstavby pro PÚP obsahoval také určité definování tehdejších požadavků na městské životní prostředí: „Vlastní skladba hmot a vnitřních prostorů je odvislá od vědomého použití členícího zeleného systému a od dostatečně rozmanité bytové skladby. Zde se spojují požadavky soudobého městského života spočívající v jeho rozmanitosti s nabídkou různého pracoviště, bydliště, rekreace blízké i daleké, nabízející různé druhy pohybu od hromadného dopravního prostředku po vlastní auta, ale i stejně účinné a rozmanité prostory klidové.“²⁶⁵

Textovou část studijního návrhu kolektivu Jana Krásného a Jiřího Lasovského ve třetí fázi soutěže uzavírala tato slova: „Naším vroucím přáním je, aby aktivní spoluprací všech organizací i jednotlivých pracovníků se toto velkorysé dílo podařilo zdárně a rychle realizovat ke spokojenosti celé naší společnosti.“²⁶⁶

Oba nejvýše oceněné soutěžní kolektivy své měly rozpracované návrhy odevzdat do 30. září 1967.²⁶⁷ Následně soutěžní porota jako poradní orgán vypisovatele oba návrhy posoudila a doporučila radě NV, aby se závazným podkladem ke zpracování podrobného územního plánu stal návrh Jana Krásného ve spolupráci s ateliérem Jiřího Lasovského. 1. 1. 1968 v rámci Zákona o hlavním městě Praze bylo katastrální území Chodova a Hájů bylo připojeno k Praze.

²⁶² Návrh programu výstavby pro podrobný územní plán sídliště Jižní Město, Praha 1967, s. 13

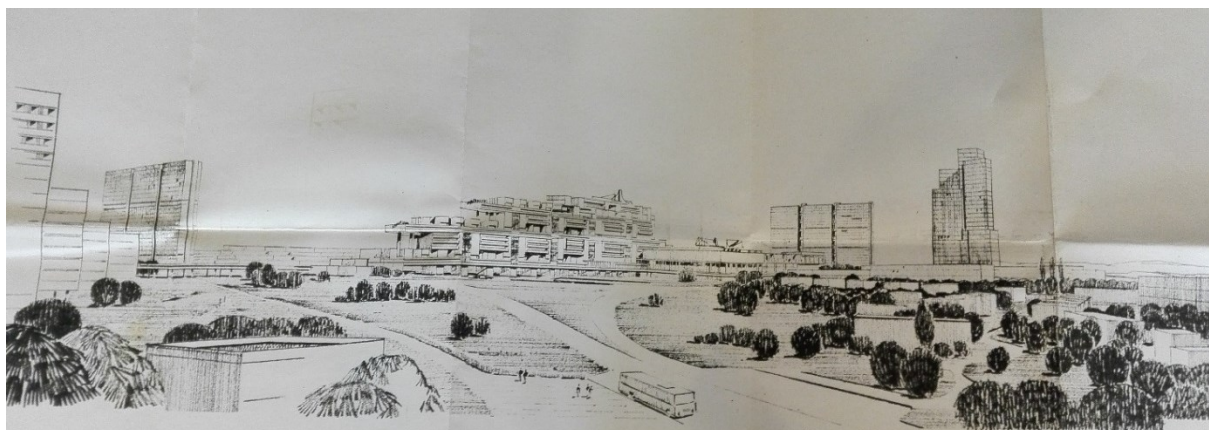
²⁶³ Návrh programu výstavby pro podrobný územní plán sídliště Jižní Město, Praha 1967, s. 14

²⁶⁴ Návrh programu výstavby pro podrobný územní plán sídliště Jižní Město, Praha 1967, s. 14

²⁶⁵ Návrh programu výstavby pro podrobný územní plán sídliště Jižní Město, Praha 1967, s. 16-17

²⁶⁶ Studijní návrh na Jižní Město, dokument 2, Praha 1967, s. 22

²⁶⁷ Návrh programu výstavby pro podrobný územní plán sídliště Jižní Město, Praha 1967, s. 17

Obrázek 3 – Perspektiva z porovnávací studie z třetího kola architektonické soutěže. Zdroj: Jan Krásný a kolektiv ateliéru PPÚ, Jižní Město - Chodov - studie, patrně 1967, archiv IPR HMP

5 Podrobný územní plán a projektování

5.1 Podrobný územní plán

Zpracovatelem a generálním projektantem Podrobného územního plánu a také generálním koordinátorem výstavby Jižního Města se stal Pražský projektový ústav.²⁶⁸ Většina prací po ukončení soutěže spadala pod ateliér Jiřího Lasovského a Jan Krásný již do konkrétního projektování podle dostupných pramenů již zřejmě ve větší míře nezasahoval. Byl však hlavním autorem vítězného soutěžního řešení a tudíž projektování pravděpodobně značně záviselo na jeho souhlasech. Jiří Lasovský na poradě o konceptu Jižního Města 18. 7. 1968 nad pracovním modelem uvedl, že v konceptním záměru vychází řešení PÚP z vítězného soutěžního návrhu Jana Krásného, který na základě připomínek a ve vzájemné shodě s Janem Krásným rozpracoval kolektiv vedený Jiřím Lasovským.²⁶⁹ I podle Jana Krásného v kolektivu hlavních autorů PÚP Krásný-Lasovský-Řihošek panovala jednota myšlenkového názoru.²⁷⁰

Kolektiv Jiřího Lasovského, který fungoval jako ateliér 9 Pražského projektového ústavu, jenž sídlil v Nekázance 5 v Praze. Patně tvořil velmi dobrý a motivovaný kolektiv, jak se lze domnívat ze vzpomínky Jiřího Lasovského: „V Pražském projektovém ústavu jsme v šedesátých letech zformovali ateliér se skvělými spolupracovníky, jakými byli architekti Vítězslava Rothbauerová, Jan Zelený, Milan Rajchl, Jaroslav Krč a další. Byl to tým, ve kterém jsme nadšeně tvořili bez ohledu na pracovní dobu. Domnívali jsme se, že když vezmeme akci Jižní Město, budeme moci navrhnout fungující město, ne jen noclehárnu.“²⁷¹

Podrobný územní plán Jižního Města vypracoval autorský kolektiv Jan Krásný, Jiří Lasovský a Miroslav Řihošek, jenž měl na starost řešení inženýrských sítí a dopravy. Mimo ně však při pracích na PÚP pomáhalo i mnoho odborníků z jiných profesí, jejichž zapojení podtrhlo komplexnost plánování této výstavby. K tomu Jiří Lasovský uvedl: „Ovšem, rozsahem mimořádné zadání nutilo vyslechnout ještě názory mnoha odborníků, a to nejen technických. Vytvořili jsme proto širší poradní kolektiv, ve kterém byli kromě architektů a

²⁶⁸ PÚP JM 1968 – *Opisy deníků a vyjádření, Opis dopisu Výstavby hl. m. Prahy Investoru dopravních a inženýrských staveb z 12. 7. 1968, s. 2* nebo PÚP JM 1968 – *Opisy deníků a vyjádření, Zápis z jednání o průmyslovém areálu Jižního města konaného v PPÚ Karlín dne 5. června 1968, s. 2*

²⁶⁹ PÚP JM 1968 – *Opisy deníků a vyjádření, Zápis z porady o konceptu Jižního města, konané dne 18. 7. 1968, s. 1*

²⁷⁰ PÚP JM 1968 – *Opisy deníků a vyjádření, Zápis z porady o konceptu Jižního města, konané dne 18. 7. 1968, s. 1*

²⁷¹ Od židle k městu. Rozhovor Miroslava Pavla s Jiřím Lasovským st., Jiřím Lasovským ml. a Jiřím Lasovským nejml., časopis ERA21, k 15. 5. 2021 dostupné na <https://www.era21.cz/cs/clanky/clanky/2019-05-24-od-zidle-k-mestu/>

inženýrů také lékaři, psychologové, filozofové, byli tam výtvarníci i sociologové a další. Radili jsme se, jak vytvořit podmínky pro budování obytného celku, který v naší představě měl už vypadat trošičku jinak než tehdejší sídliště. Územní plán se pak pochopitelně, pod tlakem různých okolností a skutečností, trochu lišil od vítězného soutěžního návrhu. Nicméně byl v souladu s názorem autora soutěžního návrhu pana docenta Krásného.²⁷²

Do prací na podrobném územním plánu se zapojil také ateliér pro projektování inženýrských a dopravních sítí a zařízení PPÚ. Do územní přípravy se zapojil též ateliér Kovoprojekty, jenž zpracoval studii průmyslového areálu.²⁷³ Pod Ministerstvem kultury vznikla komise, která měla kontrolovat kulturní úroveň výstavby. Ministerstvo kultury také vypsaló soutěž na prvky městského interiéru a dětských hřišť. Vznikl koncept kulturního a výtvarného dotvoření Jižního Města, měla proběhnout i soutěž na vizuální orientační systém.²⁷⁴

Architekti zdůrazňovali zajímavou modelaci krajiny, které se snažili využít při projektování výškové skladby budov a stejně tak chtěli pracovat s okolními zelenými plochami. Město architekti funkčně rozčlenili na základě přírodních podmínek, stávající okolní zástavby a také probíhající stavby dálnice D1. Mezi dálnicí, údolím Košíku, lesoparkem u Hostivařské přehrady a Milíčovským lesem byl naplánován obytný obvod, jenž měl na prostoru přibližně 290 ha pojmout zhruba 64 000 obyvatel. Na druhé, západní straně dálnice, měl ležet průmyslový obvod a areál výstaviště. Na jižním svahu tohoto území, blíže ke Kunratickému lesu pak byl naplánován areál Vysoké školy chemicko-technologické, tří odborných škol, kolejí a internátů. Na hřebenu na Chodovci měla vzniknout fakultní nemocnice Karlovy univerzity, domov důchodců, motel, autoopravna a garáže. Velké rekreační zařízení mělo vyrůst u Hostivařské nádrže ve východní části obytného obvodu.²⁷⁵

Stávající zástavba obcí Chodova a Hájů měla dle podrobného územního plánu zůstat v podstatě zachována a asanační zásahy se omezily na nejnutnější případy pro „účelné vedení dopravních tras, založení primárních inženýrských sítí a pro ucelené budování velkých obytných souborů.“²⁷⁶

Obytný obvod architekti rozdělili na čtyři části. Tři z nich – Háje, Opatov a Litochleby – pojali jako čtvrtě s 16 500 až 19 500 obyvateli a jako organizační jednotky z hlediska

²⁷² BARTOŇ, Jiří, *Praha 11 na prahu 21. století*, Praha 2007, s. 102

²⁷³ KRÁSNÝ, Jan, Podrobný územní plán „Jižního Města“ v Praze, *Architektura ČSR*, r. 28, 1969, č. 7/8, s. 442

²⁷⁴ LASOVSKÝ, Jiří, Jižní Město pražské, naděje a skutečnost, *Československý architekt*, 1982, r. 28, č. 15-16, příloha Forum, nečíslováno, viz Soutěžní projekt na řešení a zařízení prostorů pro dětské hry v mimoškolní době v areálu I. souboru Jižního Města, archiv IPR hl. m. Prahy a HANF, Luděk, Soutěž na prvky městského interiéru, *Architektura ČSR*, č. 10 1971, s. 472-473

²⁷⁵ KRÁSNÝ, Jan, Podrobný územní plán „Jižního Města“ v Praze, *Architektura ČSR*, r. 28, 1969, č. 7/8, s. 444

²⁷⁶ KRÁSNÝ, Jan, Podrobný územní plán „Jižního Města“ v Praze, *Architektura ČSR*, r. 28, 1969, č. 7/8, s. 444

občanské vybavenosti a dopravní obsluhy. První soubor, Háje, dostal název podle obce, jež k němu byla připojena. Lokální centrum získalo vyšší společenský význam, jelikož se nacházelo na konečné stanici plánované trasy metra C a také v blízkosti rekreačního zařízení u Hostivařské přehrady. Druhý soubor, Opatov, dostal jméno podle místního názvu a díky příznivým terénním podmínkám měl akcentovat Jižní Město z velké dálky, především z jižní strany. Třetí soubor, pojmenovaný podle staré zemědělské okrouhlice²⁷⁷ Litochleby, nepřecházel na rozdíl od předchozích dvou do volné krajiny, jelikož byl lokalizován mezi staré původní obce a ze všech stran sousedil s dalšími soubory. Čtvrtý soubor, Chodov, získal jiný charakter než první tři soubory, jelikož nebyl naplánován jako souvislá zástavba s lokálním centrem, ale soubor sestávající ze starší zástavby v kombinaci se třemi menšími obytnými okrsky plánované bytové výstavby.²⁷⁸

Architekti akcentovali důležitost plánovaného obvodového, jinými slovy celoměstského centra, v okolí dnešní stanice Opatov,²⁷⁹ které se mělo stát nejen hlavním centrem občanské vybavenosti pro Jižní Město a dopravním uzlem, ale měly v něm vzniknout objekty „nadmístního významu, jako je hotel a administrativa poměrně velikých objemových kapacit, objekt hotelového a náročného bydlení a další prvky vysokého standardu občanského vybavení.“²⁸⁰ Jedním z nich měla být například univerzální hala pro zhruba 1500 diváků.²⁸¹ Místo pro plánované centrum leželo v dotyku druhého, třetího a čtvrtého souboru a nacházelo se na dopravně výhodné ose. Na východní straně centrum sousedilo s městským parkem,²⁸² k němuž přiléhaly první tři obytné soubory.

Pro dosažení atraktivity hlavního centra Jižního Města se do něj umístilo mnoho funkcí pro město, především pak obchod a služby, v okruhu zhruba 800 metrů. Lokální centra měla obsahovat pouze nejnужnější základní občanskou vybavenost; hlavní centrum tedy mělo mít pro hladký chod města klíčovou funkci. Jako další prvek k dosažení atraktivity a městského charakteru centra architekti předpokládali také umístění husté obytné zástavby nerodinného charakteru v těsné blízkosti centra.²⁸³

Centrum, aby obsáhlo všechny funkce pro město, mělo obsahovat část kulturní, společenskou, obchodní a administrativní. Plánované centrum plnilo také důležitou dopravní

²⁷⁷ Okrouhlice je druh vesnice s domy postavenými do kruhu kolem okrouhlé návsi.

²⁷⁸ KRÁSNÝ, Jan, Podrobný územní plán „Jižního Města“ v Praze, *Architektura ČSR*, r. 28, 1969, č. 7/8, s. 444

²⁷⁹ Do roku 1990 nesla stanice název Družby, původní plánovaný název byl však Centrum, právě pro umístění centra Jižního Města.

²⁸⁰ KRÁSNÝ, Jan, Podrobný územní plán „Jižního Města“ v Praze, *Architektura ČSR*, r. 28, 1969, č. 7/8, s. 444

²⁸¹ UHRINOVÁ, Marta, Jižní Město pražské, *Československý architekt*, Praha 16. 4. 1970, r. 16, č. 6-7, nestránkováno

²⁸² Dnes Centrální park.

²⁸³ *Program výstavby Jižního Města*, Praha 1968, s. 1

funkci a z tohoto důvodu bylo vertikálně rozčleněno do tří úrovní – nejnižší pro metro, prostřední pro automobilovou a autobusovou dopravu a nejvyšší pro pěší. Centrum architekti chápali jako členitý architektonický celek s nutností postupné realizace a růstu. Centrum obsahovalo velké požadavky na plochy pro skladování a parkování, jež se měly umístit do jednoho až tří podlaží pod vlastní zařízení. Jednotlivá zařízení v Centru měly spojit pěší ulice a prostory jako náměstí tržiště či obchodní ulice, z nichž se měly pěší trasy rozbíhat do jednotlivých okrsků. Centrum Jižního Města tak mělo obsahovat všechny prvky, jež byly typická pro centra běžných starších měst.²⁸⁴

Jan Krásný v rozhovoru z roku 1970 komentoval změnu koncepce center takto: „Zatímco já jsem měl ve svém návrhu vybavenost v okrcích a celosídlištní vybavenost v centru, tak je v tomto řešení [PÚP] čtvrť základním článkem nejenom funkčním, ale i kompozičním, a centrum Jižního města je nadstavbou, která je proti soutěžnímu programu mnohem lépe vybavena.“²⁸⁵ Právě tato nadstavbová funkce hlavního centra, tedy místo s vyšší občanskou vybaveností, ač byla nepochybně krokem vpřed návrhu Jižního Města oproti ostatním soudobým sídlištím, se nakonec architektům vymstila v tom smyslu, že umožnila investorovi a dodavatelům Centrum později během výstavby zcela odsunout na druhou kolej.

Snaha využít zelené přírodní plochy se projevila v plánech na umístění množství rekreačních a sportovních míst, ať už do zelených okrajových ploch či do volných prostranství uvnitř souborů. Architekti zmiňovali například údolí Košíku, vrch Chodová, údolí Botiče a plochy u Kunratického a Milíčovského lesa či lesoparku u Hostivařské nádrže.²⁸⁶

Z dopravního hlediska architekti napojili Jižní Město na dálnici D1, severojižní magistrálu a vedlejšími komunikacemi také na Hostivař, Petrovice, Šeberov a Kunratice. Z terminálních uzlů odbočovaly sběrné komunikace procházející lokálními centry, většími komunikacemi měla být také zajištěna obsluha průmyslového obvodu a sběrný obchvat kolem obytného pásma u Hostivařské nádrže.²⁸⁷

Pro řešení otázek týkajících se odstavných a parkovacích ploch a objektů vypsali PPÚ zvláštní užší soutěž pro vybrané kolektivy.²⁸⁸ Podle Jana Krásného učiněné závěry z této soutěže při tak velké hustotě obyvatel a zastavění představovaly „velmi náročná technická a

²⁸⁴ *Program výstavby Jižního Města*, Praha 1968, s. 2

²⁸⁵ UHRINOVÁ, Marta, Jižní Město pražské, *Československý architekt*, Praha 16. 4. 1970, r. 16, č. 6-7, nestránkováno

²⁸⁶ KRÁSNÝ, Jan, Podrobný územní plán „Jižního Města“ v Praze, *Architektura ČSR*, r. 28, 1969, č. 7/8, s. 444

²⁸⁷ KRÁSNÝ, Jan, Podrobný územní plán „Jižního Města“ v Praze, *Architektura ČSR*, r. 28, 1969, č. 7/8, s. 444

²⁸⁸ Projektanti počítali dle tehdejšího stupně automobilizace s jedním vozidlem na 3,5 obyvatel. V současné době (2020) přichází v Praze jedno vozidlo na méně než 1,5 obyvatele.

investiční opatření pro skutečnou realizaci. Především co největší omezení škodlivých vlivů jako je hluk, vibrace, exhalace a nehodovost na obytné prostředí je obtížně splnitelným úkolem.²⁸⁹

Program výstavby počítal s jedním vozidlem na 3,5 obyvatel, což znamenalo zhruba jedno vozidlo na jeden byt. Architekti počítali s čísly okolo 20 000 plánovaných bytů, takže zhruba i 20 000 aut byl počet, s nímž se kalkulovalo. „Obrovské plochy, potřebné pro parkování, nemají-li zcela pokrýt zeleň v obytném areálu, musí vytvořit samostatné podlaží pod úroveň pěších ulic – hvězdicovitě se z centra rozbíhajících. Toto řešení umožní větší kompaktnost zástavby, a vytváření tradičních prostorů ulic a náměstí.“²⁹⁰ Pro vyřešení otázky kam umístit tak velké množství aut aniž by vozidla zcela zaplnila ulice, bylo takovéto řešení zřejmě ideálním. Zároveň by však toto řešení vyžadovalo náročnější práce a větší investice.

Od hlavních komunikací měly být zcela odděleny pěší trasy. „V územním plánu je čistota pěšihoprovozu uplatněna a je výsledkem sociologických a architektonických úvah. Pěší cesty a prostranství tvoří soběstačný systém.“²⁹¹ Oddělení cest pro pěší od vozovek se mělo v lokálních centrech docílit umístěním pěších tras spolu s objekty občanské vybavenosti nad úroveň komunikací a propojením jednotlivých částí lávkami, vyvýšenými tělesy a terasami. V lokálních centrech se tak pěší trasy se silnicemi měly křížit vždy mimoúrovňově.

Pro zajištění dostatečných kapacit městské hromadné dopravy počítali projektanti se zavedením metra linky C, které se v době publikování PÚP stavělo v prvním úseku, tedy Kačerov-Sokolovská,²⁹² a její prodloužení na Jižní Město mělo mít podle tehdy nejpříznivější varianty pět stanic; dvě v průmyslovém obvodu, jednu v centru, další v centrálním parku a konečnou stanici v lokálním centru prvního souboru. Metro měly doplňovat autobusové linky vedoucí po městských třídách skrze lokální centra s napojením na celoměstskou síť autobusů.²⁹³

Při plánování Jižního Města docházelo i k výzkumu různých sociologických a psychosociologických aspektů. V rámci těchto zkoumání se řešila skladba navrženého bytového fondu, kategorizace a „druhovost bytů ve vzájemných společensky vyhovujících podílech a z toho plynoucí i výškové poměry výstavby,“²⁹⁴ soustředění či příhodného rozložení občanského vybavení pro podnícení příznivých vztahů mezi obyvatelstvem.²⁹⁵ Za

²⁸⁹ KRÁSNÝ, Jan, Podrobný územní plán „Jižního Města“ v Praze, *Architektura ČSR*, r. 28, 1969, č. 7/8, s. 446

²⁹⁰ *Program výstavby Jižního Města*, Praha 1968, s. 2

²⁹¹ KRÁSNÝ, Jan, Podrobný územní plán „Jižního Města“ v Praze, *Architektura ČSR*, r. 28, 1969, č. 7/8, s. 446

²⁹² Dnes Florenc.

²⁹³ KRÁSNÝ, Jan, Podrobný územní plán „Jižního Města“ v Praze, *Architektura ČSR*, r. 28, 1969, č. 7/8, s. 446

²⁹⁴ KRÁSNÝ, Jan, Podrobný územní plán „Jižního Města“ v Praze, *Architektura ČSR*, r. 28, 1969, č. 7/8, s. 446

²⁹⁵ KRÁSNÝ, Jan, Podrobný územní plán „Jižního Města“ v Praze, *Architektura ČSR*, r. 28, 1969, č. 7/8, s. 446

důležitá místa byl označen parter²⁹⁶ obytného prostředí či plochy zeleně, které měly dávat prostor pro rozmanité využití volného času obyvatel. Pracovní kolektiv byl z iniciativy ministerstva kultury a jeho sekretariátu pověřen, aby vytvořil elaborát obsahující doporučení pro řešení „výtvarné jednoty a vyšší kulturnosti nového městského prostředí.“²⁹⁷ Architekti tak během projektování plánovali umístění velkého množství plastik, mozaik, či soch.²⁹⁸

Jednotící prostorový řád byl vymezen v kompozičních závěrech PÚP a vyplývalo z něj především, že „velké obytné soubory vyrůstají z krajinného útvaru a terénního reliéfu a v pravoúhlé zastavovací osnově je jejich výšková gradace směrem k lokálním centřům odrazem narůstající společenské atraktivity. Kupovitě rozvinutou formou vysokých solitérních budov jsou v každém souboru zdůrazněny terénní vyvýšeniny, které působí jako dominanty ze všech stran. Pěší prostranství jsou v tazích a uzlech lemována obytnými budovami a terasami s diferencovanými výškovými hladinami a mají se stát živými a tím městotvornými místy setkání obyvatelstva.“²⁹⁹ Různé výškové hladiny měly doplňovat nižší budovy občanské vybavenosti. To vše mělo poté kontrastovat s klidovými zónami zeleni bez styku s dopravou, kde se měla uplatnit zahradní architektura a krajinářská tvorba. Ve výše citovaném textu se objevilo označení „kupovitá“ forma budov. Tyto dvojice výškových staveb, označované později jako kupy, se měly realizovat na mnoha místech po Jižním Městě a v této práci na ně ještě několikrát přijde řeč.

Snaha o vznik městotvorných míst byla velmi patrná, architekti se snažili oproti dosavadním sídlištím vymyslet pro Jižní Město prostory, které by sloužily pro setkávání obyvatel a utužování jejich sociálních vazeb. „Je naším přáním, aby v okrcích byly hospůdky, mlékárny s prodejem pečiva, ale také kluby pro mládež, všechno, co vytváří příjemné prostředí v bezprostředním kontaktu s obyvatelem,“³⁰⁰ uvedl například architekt Miloslav Josef z ÚHA. Ve stejném rozhovoru na něj navázal akademický malíř Emil Cimbura, který se do plánování Jižního Města také zapojil: „...zjednodušeně řečeno měl by být v tomto městě rozehrán rejstřík lidských pocitů tak, aby mohl být uspokojován. Aby mohl

²⁹⁶ Parter je přízemí budovy s veřejnou funkcí, přístupné většinou přímo z ulice. V některých typech panelových domů byly do parteru umístovány obchody či úschovny kočárek a jízdních kol. Definice převzata z: SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, NOVOTNÁ, Eva, JIRKALOVÁ, Karolína, *Paneláci 1: Padesát sídlišť v českých zemích: kritický katalog k cyklu výstav Příběh paneláku*, Praha 2016, s. 449

²⁹⁷ KRÁSNÝ, Jan, Podrobný územní plán „Jižního Města“ v Praze, *Architektura ČSR*, r. 28, 1969, č. 7/8, s. 446

²⁹⁸ Bylo zpracováno několik studií výtvarného dotvoření Jižního Města. Viz např. Generel výtvarného řešení, přehledná situace 1:5000, Bohumil Kříž, prosinec 1974, archiv IPR hl. m. Prahy

²⁹⁹ KRÁSNÝ, Jan, Podrobný územní plán „Jižního Města“ v Praze, *Architektura ČSR*, r. 28, 1969, č. 7/8, s. 446-447

³⁰⁰ UHRINOVÁ, Marta, Jižní Město pražské, *Československý architekt*, Praha 16. 4. 1970, r. 16, č. 6-7, nestránkováno

být člověk sám i s lidmi, aby se mohl procházet nebo jezdit, posedávat na lavičce, sportovat nebo se kulturně vyžívat, ne plánovaně nebo naprogramovaně, ale přirozeně.³⁰¹

Vyšší zástavba převážně nerodinného charakteru ve větších hustotách měla být vyvažována rodinným bydlením s výškovou zónou do úrovně korun stromů, což znamenalo rozmezí tří až osmi podlaží.³⁰² Okraje obytných souborů měly dotvořit rodinné řadové, atriové a kombinované rodinné domky.³⁰³ Toto usprádaní mělo v hustěji a kompaktněji zastavěných centrálních prostorech zdůraznit městský charakter a zároveň prolnout nižší zástavbu na okrajích sídliště s přírodou a rekreačními oblastmi. Zeleň měla z okrajových oblastí procházet až k centru a těmito pásy měly vést pěší trasy za rekreací a ke školám. Ty byly architektky umístěny na vnější okraje obytných souborů u zelených průtahů, „aby bylo možno sdružovat je ve větší hospodářské celky, ale rovněž je členit v menší celky pedagogické podle potřeb nově organizovaného školství.“³⁰⁴ Důležitým prvkem architektonického uspořádání byla větší kumulace staveb v lokálních centrech a postupný přechod do členité zástavby organizované po obou stranách pěších ulic.³⁰⁵

Obvodové, tedy hlavní, Centrum bylo koncipováno jako těžiště kompozičních záměrů, jež se promítaly ve velkoplošné a výrazně horizontální skladbě s bohatší kompozicí. Kromě obvodového Centra Jan Krásný zdůraznil také význam městského parku linoucího se od centra po celé délce druhého a třetího obytného souboru až k okraji lokálního centra souboru prvního. Detailněji došlo k propracování průmyslového obvodu, zatímco soubory terciárního sektoru byly řešeny do té doby pouze v hrubých obrysech, jelikož čekaly na vypsání zvláštní architektonické soutěže.

³⁰¹ UHRINOVÁ, Marta, Jižní Město pražské, *Československý architekt*, Praha 16. 4. 1970, r. 16, č. 6-7, neustránkováno

³⁰² *Program výstavby Jižního Města*, Praha 1968, s. 2

³⁰³ *Program výstavby Jižního Města*, Praha 1968, s. 3

³⁰⁴ *Program výstavby Jižního Města*, Praha 1968, s. 3

³⁰⁵ *PÚP JM 1968 – Opisy deníků a vyjádření, Zápis z porady o konceptu Jižního města, konané dne 18. 7. 1968*, s. 1

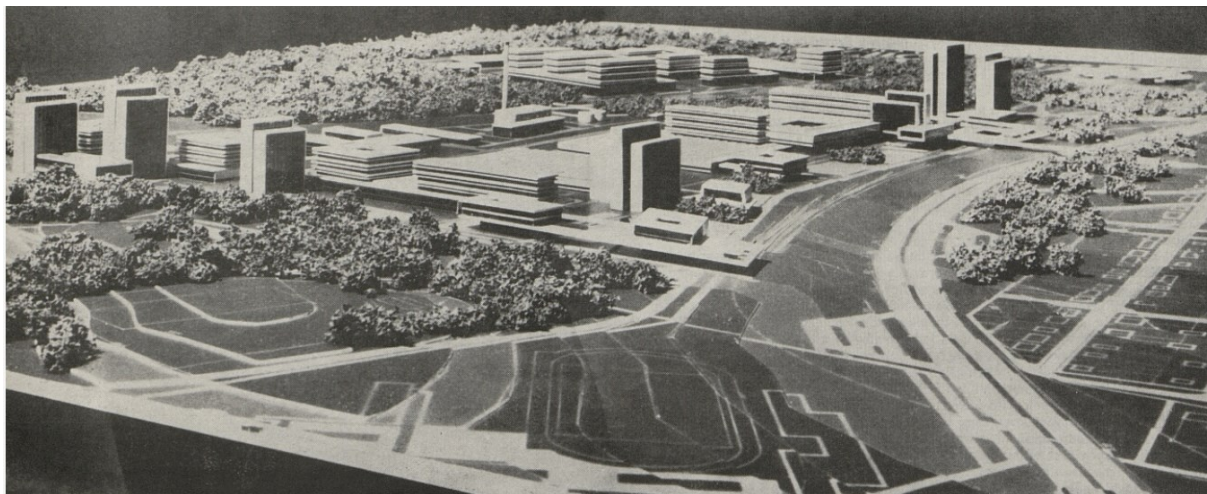

Obrázek 4 – Model hlavního Centra, autor: Jiří Lasovský. Zdroj: <https://magazin.aktualne.cz/obrazem/jizni-mesto-od-utopie-k-realite/r~1e93f840799011e6a77e002590604f2e/r~dfb1ccc4798f11e6bffa10025900fea04/>

Do průmyslové aglomerace se počítalo s umístěním závodů Tesla pro 3000 zaměstnanců, Pragoděv pro 2100 zaměstnanců, Mikrotechna pro 1500 zaměstnanců, ZPA s dodavatelskými závody a Kancelářskými stroji pro zhruba 3000 zaměstnanců, závod ČKD na výrobu polovodičů s 1300 zaměstnanci a pronajímatelné závody s 1000 zaměstnanci. Celkově tak průmyslový okrsek Jižního Města mohl nabídnout zhruba 11 300 pracovních míst.³⁰⁶ Miroslav Řihošek v roce 1970 hovořil o situaci ohledně pracovních příležitostí takto: „Mám ale pocit, že je tu ještě spousta možností vytvořit pracovní příležitosti ve třetí sféře,

³⁰⁶ Dále se zdálo účelné umístit zde ještě výrobu diskových kol, výrobu plovacích kol, podnik stavební údržby, prostor pro pražské komunikace a další komunální služby, hasičskou stanicí či odstavné plochy pro městskou telekomunikační správu. Zaměstnanci, kteří by zde pracovali, měli mít k dispozici společenská, stravovací a další zařízení. *PÚP JM 1968 – Opisy deníků a vyjádření, Zápis z jednání o průmyslovém areálu Jižního města konaného v PPÚ Karlín dne 5. června 1968, s. 1-2*

kerou pořád nebereme do úvahy. Toto město nakonec těch 15-20 tisíc pracovních příležitostí uživí. Lidé jsou tu proto, aby zde pracovali a ne jen proto, aby zde měli nocleh.³⁰⁷

Obrázek 5 – Model průmyslového obvodu Chodov, zdroj: *Architektura ČSR*, 1969, r. 28, č. 7/8, s. 447

Podoba PÚP však nezávisela pouze na úzkém okruhu architektů a dalších odborníků – plánování bylo ovlivněno velkým množstvím dotčených organizací. Na osmou hodinu ranní dne 26. 9. 1968 svolal Jiří Lasovský schůzku za účelem projednání konceptu rozpracovaného Podrobného územního plánu Jižního Města. Konala se v prostorech ateliéru 13 Pražského projektového ústavu, jenž se nacházel v Praze-Karlíně na adrese U viaduktu 1.³⁰⁸ Pozvánku na schůzi obdrželo třicet organizací a institucí,³⁰⁹ což naznačuje, jak širokého spektra záležitostí se stavba Jižního Města týkala a jaké množství a jaké množství aktérů do budování Jižního Města promlouvalo.³¹⁰

Podrobný územní plán celkově sloužil jako základ, který dále detailněji rozpracovalo několik architektonických a inženýrských ateliérů do studií souborů staveb.³¹¹ Organizace výstavby se členila na soubory staveb, jež se postupně zpracovávaly jako studie. Generální

³⁰⁷ UHRINOVÁ, Marta, Jižní Město pražské, *Československý architekt*, Praha 16. 4. 1970, r. 16, č. 6-7, nestránkováno

³⁰⁸ PÚP JM 1968 – *Opisy deníků a vyjádření, Projednání konceptu PÚP dne 26. 9. 1968*, Praha září 1968, úvodní strana

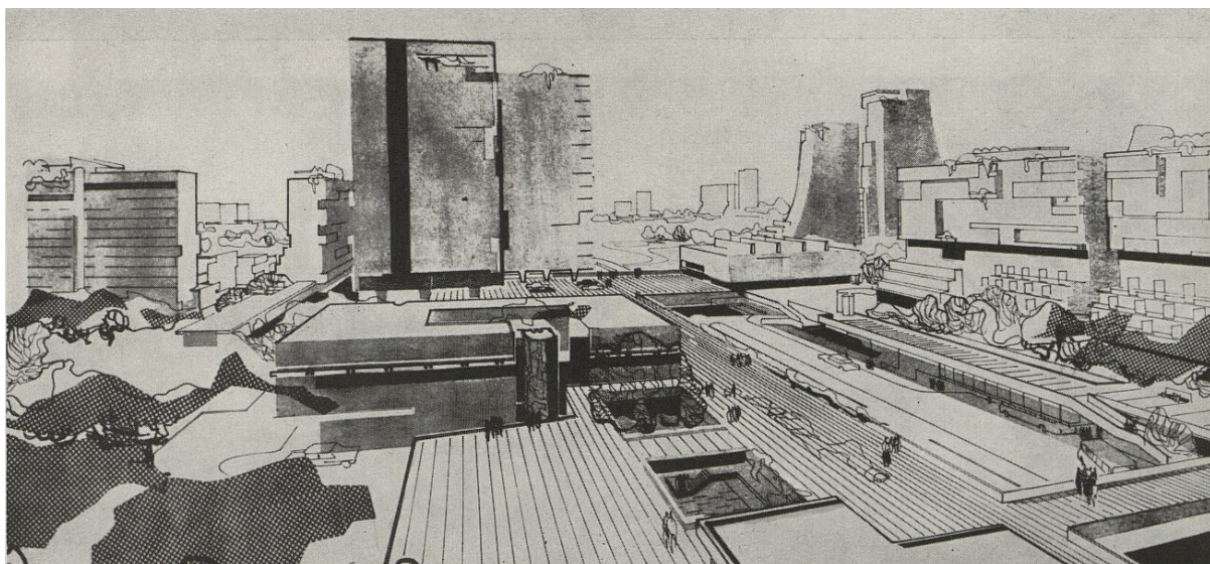
³⁰⁹ Pozvánku obdržel Útvar požární ochrany hl. m. Prahy, Odbor oblastního plánování NVP, Odbor investiční výstavby NVP, Školská správa NVP, Odbor obchodu a služeb ONV 4, Odbor výstavby Praha 4, MNV Chodov a Háje, Městská poštovní správa, Ministerstvo dopravy, Krajská vojenská ubytovací a stavební správa Praha, Pražské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, Československý svaz tělesné výchovy, Ministerstvo vnitra, Odbor služeb a místního průmyslu NVP, Investorské středisko pro obchodní síť v Praze, Investor výstavby NVP, Kulturní správa NVP, Pražské vodárny, Pražské kanalizace a vodní toky, Středočeské energetické závody, Středočeské plynárny, Odbor vodního hospodářství a energetiky NVP, Městská telekomunikační správa, Dopravní odbor NVP, Dopravní podnik hl. m. Prahy a státní rybářství Háje. Viz PÚP JM 1968 – *Opisy deníků a vyjádření, Projednání konceptu PÚP dne 26. 9. 1968*, Soupis pozvaných organizací, Praha září 1968

³¹⁰ PÚP JM 1968 – *Opisy deníků a vyjádření, Projednání konceptu PÚP dne 26. 9. 1968*, Soupis pozvaných organizací, Praha září 1968

³¹¹ KRÁSNÝ, Jan, Podrobný územní plán „Jižního Města“ v Praze, *Architektura ČSR*, r. 28, 1969, č. 7/8, s. 447

projektování Pražského projektového ústavu měly postupně převzít pro jednotlivé soubory staveb kolektivy, které měly „základní motivy dále upřesňovat a přinášet svůj autorský podíl.“³¹² Množství architektů projektujících jednotlivé stavby bylo vnímáno jako záruka rozmanitosti budoucího sídliště: „Bohatá rozmanitost řešení je zaručena jednak zvolenými zásadami, které jsou v souladu s geomorfologií terénu staveniště, ale také tím, že celý sídlištní útvar Jižního města je řešen řadou zkušených architektů formou tzv. městských souborů, což vylučuje nežádoucí uniformitu.“³¹³

Jiří Lasovský roku 1982 shrnul původní myšlenky PÚP takto: Uvedl, že autoři PÚP si „uvědomovali desurbanizační tendence pražských sídlišť s atomizovaným funkčním členěním, které je výsledkem zkresleně aplikovaných funkcionalistických pouček. Proto v návrhu Jižního Města hledali jinou filozofii koncepce města. Hledali prvky, které by pomohly vytvořit prostředí typicky městské, v němž nebudou lidé pouze bydlet, ale kde budou doma. Nešlo jim tedy pouze o to, jak postavit rychle co největší počet bytů. Naléhavá potřeba bytů nezabavuje tolik ještě povinnosti vytvářet prostředí, ve kterém budou žít lidé plným a bohatým životem po celé generace. Urbanistické řešení bylo proto připraveno komplexněji, jako výsledek plodné spolupráce mnoha vědních, technických a uměleckých odborníků-tvůrců. Na problematice zrodu města spolupracovali s architekty a inženýry sociologové, psychologové, lékaři a výtvarníci.“³¹⁴

Obrázek 6 – Pohled do lokálního centra. Zdroj: KRÁSNÝ, Jan, *Podrobný územní plán Jižního Města v Praze*, *Architektura ČSR*, r. 28 1969, č. 7/8, s. 447

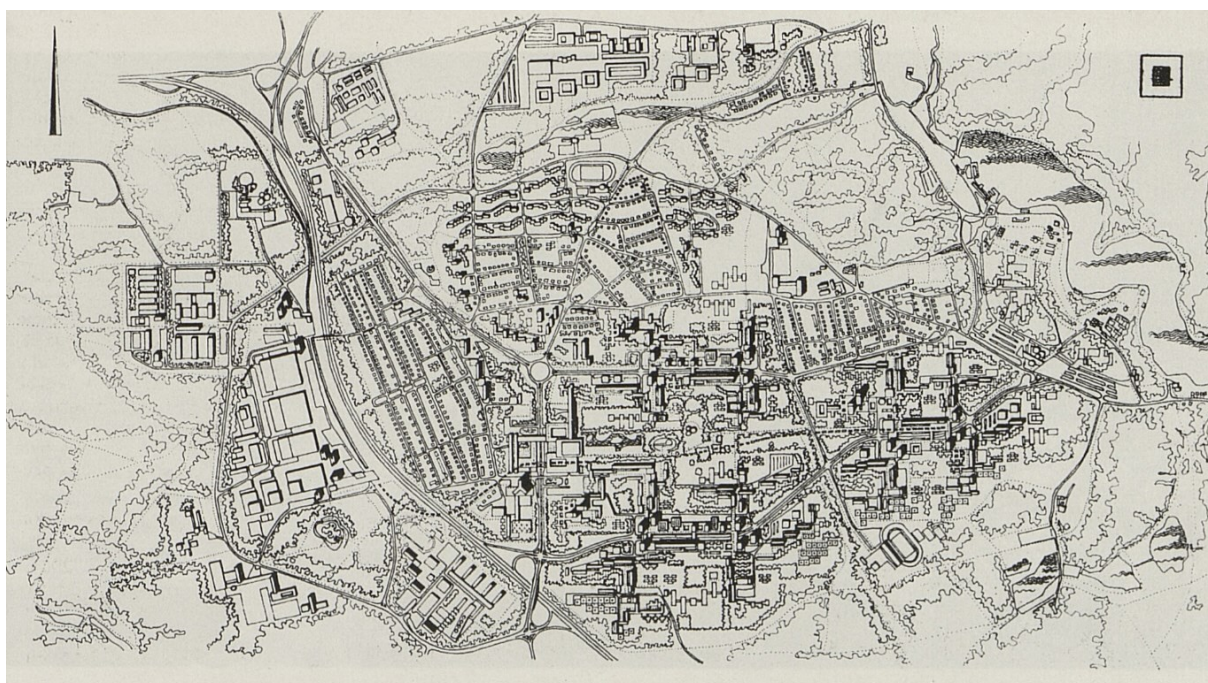
³¹² PÚP JM 1968 – *Opisy deníků a vyjádření, Zápis z porady o konceptu Jižního města, konané dne 18. 7. 1968*, s. 1

³¹³ *Upřesnění podrobného územního plánu, ekonomická část*, 1971, s. 2

³¹⁴ LASOVSKÝ, Jiří, *Jižní Město pražské, naděje a skutečnost*, *Československý architekt*, 1982, r. 28, č. 15-16, příloha Forum, nečíslováno

Obrázek 7 – Pracovní model PÚP, pohled od severozápadu. Zdroj: KRÁSNÝ, Jan, *Podrobný územní plán Jižního Města v Praze*, Architektura ČSR, r. 28 1969, č. 7/8, s. 444

Obrázek 8 – Celkový PÚP. Zdroj: KRÁSNÝ, Jan, *Podrobný územní plán Jižního Města v Praze*, Architektura ČSR, r. 28 1969, č. 7/8, s. 443

5.2 Upřesnění podrobného územního plánu

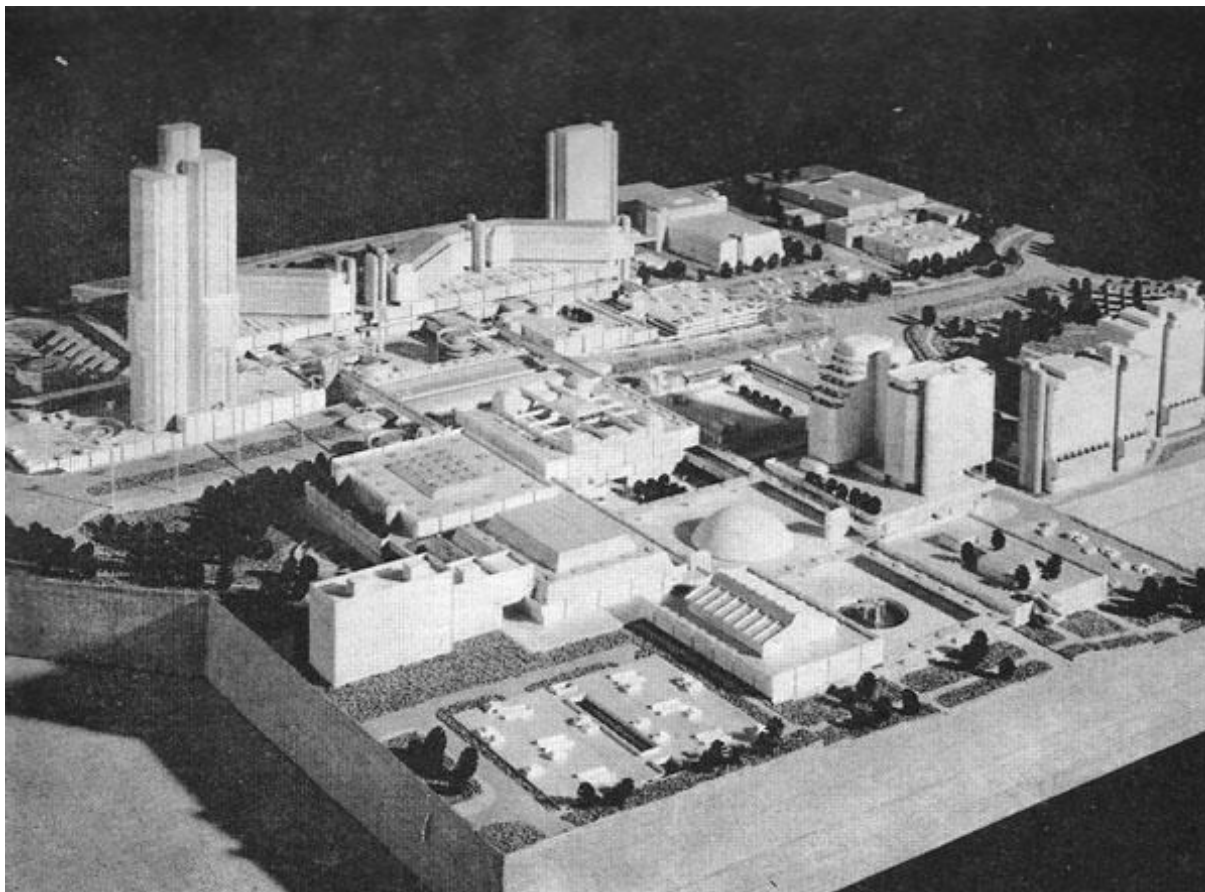
Na původním PÚP schváleném roku 1968, který tvořil ucelenou koncepci, však na základě níže popisovaných tlaků probíhaly nadále úpravy a roku 1971 bylo dokončeno upřesnění PÚP. Urbanistickou zprávu k němu vypracoval Jiří Lasovský v červenci 1971. Podle něj „záměry promítnuté do urbanistické přípravy území a její korekce zrcadlí snahy v soudobém plánování a výstavbě nových městských celků a odrážejí se především

v atraktivních obytných a obslužných prostorech, avšak působí i na skladbu výrobních souborů, areál terciálního sektoru a na živé prostředí, určené pro využití volného času. Jde o hledání městotvorných prvků. Jde o kvalitativní zvrát v pojetí sídlištního celku. Ne noclehárna ale domov.³¹⁵ Zde můžeme nalézt další vymezení vůči soudobým sídlištím a optimistické naděje, že Jižní Město bude jiné a bude obsahovat víc než jen byty.

Zmíněnými městotvornými prvky se, podobně jako západní architektura v této době, autoři odkláněli od modernistických myšlenek, že klasické městské prvky jako ulici či náměstí jsou nežádoucí. Architekti Jižního Města v čele s Jiřím Lasovským naopak chtěli tyto prostory rehabilitovat a na novém sídlišti realizovat. Architektury a patrně i veřejností byla taková snaha o implementaci klasických prvků na nová sídliště vnímána jako něco moderního a pokrokového. „Náměstí v centru Jižního Města, o kterém hovořil akademický architekt Jiří Lasovský, je něčím novým, v naší architektuře a stavebnictví dosud nepoznaným.“³¹⁶ říká komentátor pořadu Město ve městě při záběrech na Jiřího Lasovského v ateliéru nad modelem hlavního centra Jižního Města.

³¹⁵ *Upřesnění podrobného územního plánu, urbanistická zpráva, úvod*, 1971, s. 1

³¹⁶ Pořad Město ve městě, režie Jiří Venera, 1977, v rámci pořadu *Retro České televize*, premiéra 7. 9. 2013 na ČT 24, díl Rok 1971, část Sídlíště Jižní Město, čas 00:02:30, k 17. 5. 2021 dostupné na odkaze <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10176269182-retro/213411000360027>

Obrázek 9 – Model hlavního centra, autor: Jiří Lasovský. Zdroj: Československý architekt 1972

Centrum Jižního Města mělo ve své východní části obsahovat vyšší občanskou vybavenost, jejíž objekty měly postupně přecházet v „živý urbanistický a plasticky obohacený městský park,“ který měl být také prostorem pro některé volnočasové aktivity. V západní části se pak počítalo s „vysokým a štíhlým objektem hotelu s podnoží administrativně-správního centra.“³¹⁷ Západní část centra v upřesnění PÚP obsahovala oproti původnímu PÚP areál Pragoděvu, „který jako výrobní podnik podstatně přispěje k oživení centra poskytnutím pracovních příležitostí ženám bydlícím v obytných areálech Jižního města.“³¹⁸ Dále se do centra, na jeho jihozápadní okraj umístilo velké dálnicové záchytné parkoviště.³¹⁹ V centru měl být dům služeb, obchodní dům, energocentrum, administrativa, hotel, park and ride, víceúčelová hala, kluby, knihovna, ATÚ, kryté lázně, Pragoděv, Kupa, Habitat, lidová škola umění, park, letní restaurace a kluby.³²⁰ Výstavba centra se měla původně realizovat mezi lety 1974 a 1980.³²¹

³¹⁷ *Upřesnění podrobného územního plánu, urbanistická zpráva, úvod*, 1971, s. 3

³¹⁸ *Upřesnění podrobného územního plánu, urbanistická zpráva, urbanistické řešení*, 1971, s. 9

³¹⁹ *Upřesnění podrobného územního plánu, urbanistická zpráva, urbanistické řešení*, 1971, s. 9

³²⁰ *Upřesnění podrobného územního plánu, technická zpráva organizace výstavby*, 1971, s. 8

³²¹ *Upřesnění podrobného územního plánu, časový plán*, 1971, nečíslováno

Podle pozdějšího návrhu mělo v rámci Centra vzniknout také autobusové nádraží ČSAD, víceúrovňová parkovací stání s kapacitou 6000 vozidel, dvě úrovně pěších tras, dva obchodní domy, Dům specializovaných obchodů a služeb, krytá tržnice, výšková budova energodispečinku zemí RVHP, administrativní komplex, hotel, internát, víceúčelový sál či budova ONV.³²²

Obrázek 10 – Model V. souboru – hlavního centra a navazujícího centrálního parku, autor: Jiří Lasovský. Zdroj: archiv IPR HMP

Výškové dominanty v centru měly své opodstatnění: „Při příjezdu od centra Prahy, ale i ze středočeské krajiny je těmito komposičními zásadami dostatečně zdůrazněna poloha centra a smysl jeho poslání.“³²³ Kromě hlavního centra měly být architektonicky nejzajímavější také zmíněné kupy: „Největší seskupení stavebních hmot je vázáno v t. zv. „kupách“ k terénním vyvýšeninám a přimyká se k lokálním centrům. Zde je též navržen nejbohatší architektonický výraz.“³²⁴

Nadále se počítalo s městskou nemocnicí se 1750 lůžky umístěnou na terénním laloku mezi Košíkem a Práčkem. Počítalo se také se třemi odbornými školami, VŠCHT, kolejemi, ubytováním středoškoláků či vysokoškolským sportovním areálem.³²⁵ Na území Jižního Města mělo být umístěno několik domovů důchodců, poliklinik a také ústav pro postižené děti a dospělé.³²⁶ Našlo se i využití pro chátrající Chodovskou tvrz: „Při řadě jednání s orgány památkové správy a s Národním výborem byla stanovena programová náplň tvrze jako kulturní zařízení pro mladá.“³²⁷

³²² Pracovní model centra Jižního Města, *Československý architekt*, 1977. r. 23, č. 7

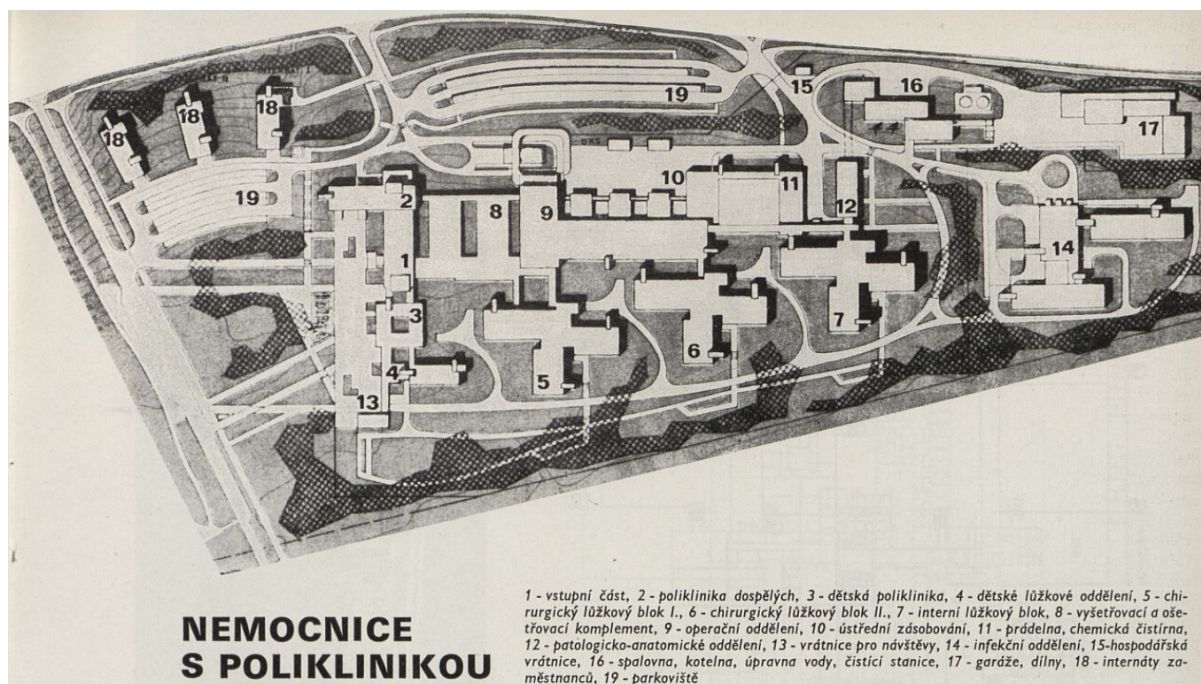
³²³ *Upřesnění podrobného územního plánu, urbanistická zpráva, úvod*, 1971, s. 3

³²⁴ *Upřesnění podrobného územního plánu, urbanistická zpráva, úvod*, 1971, s. 2

³²⁵ *Upřesnění podrobného územního plánu, urbanistická zpráva, urbanistické řešení*, 1971, s. 11-12

³²⁶ *Upřesnění podrobného územního plánu, urbanistická zpráva, urbanistické řešení*, 1971, s. 10

³²⁷ *Upřesnění podrobného územního plánu, urbanistická zpráva, urbanistické řešení*, 1971, s. 8

Obrázek 11 – Studie souboru staveb plánované nemocnice, květen 1972. Zdroj: ŠTÍPEK, Jaroslav, *Nemocnice s poliklinikou II. typu v Praze 4. Jižní Město*, Architektura ČSR, č. 4. 1973, s. 169

V upřesnění PÚP se již projeví některé tlaky a rozpory mezi jednotlivými složkami výstavby. To se projevilo například v rozestavení bytových domů a jejich výškového členění. V souboru Háje „při zpracovávání studie souboru staveb bylo řešení ovlivněno zásahem hygienika, požadujícího větší odstupy domů od hlučné páteřní komunikace. Tím došlo k rozvolnění zástavby v centru. Ekonomisační požadavky vyžádaly si podle pokynů ministerstva techniky vyloučení tří osmnáctipodlažních domů v lokálním centru, projevující se v částečném porušení výškového zónování.“³²⁸ Tyto požadavky tak začaly zcela měnit zamýšlenou architektonickou koncepci. Stejně jako v souboru Háje, museli architekti i v souborech Opatov a Litochleby pod vlivem ekonomických tlaků v upřesnění PÚP zmenšit počet výškových domů v lokálních centrech z šesti na tři.

Prvně se architekti střetli i se zjednodušujícími požadavky stavební výroby: „Konzultacemi se stavební výrobou dochází k tendenci zjednodušit konfignaci zástavby do dlouhých a nečleněných objektů. Zvětšením vzdálenosti mezi těmito objekty je anulován základní urbanistický záměr PÚP – obnovení pěší sevřené ulice v kontrastu s uvolněním mezilehlých zelených ploch pro rekreaci obyvatel. Vzniká nebezpečí bezideového a bezvýrazného rozprostření zástavby po celé ploše sídelního celku. Tomuto tlaku je třeba z polohy urbanistických zájmů zamezit.“³²⁹

³²⁸ *Upřesnění podrobného územního plánu, urbanistická zpráva, urbanistické řešení*, 1971, s. 6

³²⁹ *Upřesnění podrobného územního plánu, urbanistická zpráva, urbanistické řešení*, 1971, s. 7

Některé problémy dovedli architekti předvídat ještě před zahájením výstavby. V upřesnění PÚP se objevil důrazný požadavek na včasné zavedení linky metra na území Jižního Města. „Časový soulad uvedení linky metra do provozu nejpozději v době dokončování bytových souborů je základní životní nutností tohoto městského celku. Autobusová doprava nemůže úspěšně při konečném stavu osídlení zvládnout nároky cestujících v dopravních špičkách. Tato skutečnost je ještě znásobena nedostatkem pracovních příležitostí: průmyslový areál, areál VŠCHT, areál nemocnice a městských služeb nebude pro nedostatek investičních prostředků dobudován zároveň s dokončením obytných souborů.“³³⁰ Také prstenec výrobních souborů a terciárního sektoru považoval Jiří Lasovský za velmi významný pro dotvoření městského organismu a upozorňoval, že jeho včasná realizace je velice žádoucí,³³¹ podobně jako budování nemocnice a polikliniky.³³²

Z hlediska stanovení harmonogramu výstavby bylo klíčové, „aby časový plán realizace investic odpovídal požadavkům na předání bytových jednotek v jednotlivých letech.“³³³ V prvních letech byly požadavky takové, že roku 1974 mělo být dokončených 800 bytových jednotek a 2850 v roce 1975.³³⁴ Jak bude ještě zmíněno, v následujících letech se však tyto požadavky prudce zvýšily.

V různých dokumentech v průběhu plánování Jižního Města se předpokládaný počet obyvatel mnohdy liší, většinou se pohybuje v rozmezí 60 až 80 000, nejčastěji lze narazit na údaj okolo 65 000 obyvatel. Podle ekonomické části upřesnění PÚP mělo být postaveno 21 740 nových bytů pro 65 897 obyvatel.³³⁵ Základní cena čistého bytu byla vypočtena na 128 000 Kčs a jeho průměrná užitková plocha 59,1 m².³³⁶ Obytné soubory byly naplánovány pro plochu 267,4 ha, centrum a doprava na 93,5 ha, celoměstská zeleň měla zabírat 439,6 ha, rekreační plochy 128 ha a plochy pro tělovýchovu 24 ha,³³⁷ průmysl měl zabírat 40,9 ha a Jižní Město celkem 1248,6 ha. Počítalo se s přibližně třemi obyvateli na byt.³³⁸ Investičním zastoupením NVP byla pověřena Výstavba sídlišť jakožto investorská organizace generálního ředitelství Výstavby hlavního města Prahy. Výstavba sídlišť se stala hlavním investorem pro celé Jižní Město.³³⁹

³³⁰ *Upřesnění podrobného územního plánu, urbanistická zpráva, urbanistické řešení*, 1971, s. 15

³³¹ *Upřesnění podrobného územního plánu, urbanistická zpráva, úvod*, 1971, s. 2

³³² *Upřesnění podrobného územního plánu, technická zpráva organizace výstavby*, 1971, s. 10

³³³ *Upřesnění podrobného územního plánu, technická zpráva organizace výstavby*, 1971, s. 3

³³⁴ *Upřesnění podrobného územního plánu, Technická zpráva organizace výstavby*, 1971, s. 13

³³⁵ *Upřesnění podrobného územního plánu, ekonomická část*, 1971, s. 5

³³⁶ *Upřesnění podrobného územního plánu, ekonomická část*, 1971, s. 6

³³⁷ *Upřesnění podrobného územního plánu, ekonomická část*, 1971, s. 12

³³⁸ *Upřesnění podrobného územního plánu, ekonomická část*, 1971, s. 14

³³⁹ *Upřesnění podrobného územního plánu, urbanistická zpráva, urbanistické řešení*, 1971, s. 6

V upřesnění PÚP se projektanti opětovně snažili zdůraznit požadavek na souběžné budování všech složek města. „Výstavba Jižního Města představuje ve svém souhrnu zabezpečení životních podmínek – bytovou a občanskou výstavbu, část, zaměstnání a rekreaci pro 80 000 lidí. Proto je nutno dodržet veškeré základní zásady a podmínky způsobu realizace, aby nedocházelo k disproporcím a to ve všech směrech. Bytové jednotky nutno předávat včetně komplexnosti, t. j. jak hotové komunikace, ter. i sadové úpravy, tak dokončenou občanskou okrskovou vybavenost (jesle, MŠ, distribuce, ZDŠ a pod.).“³⁴⁰

Jak již bylo zmíněno, každý soubor staveb projektovali jiní architekti, byť celková koncepce vycházela z PÚP vypracovaného kolektivem Krásný-Lasovský-Řihošek. Pod tlakem investora na změny koncepce a patrně i z politických důvodů byl roku 1971 tento kolektiv od prací odstaven a ztratil vliv na další průběh. Zmiňovaná trojice měla původně tvořit koordináční skupinu, která by na projektování a výstavbu dohlížela. I přes snahy především Jiřího Lasovského jí ovšem Pražský projektový ústav v čele s novým vedením odmítl zřídit. Představy původních autorů se bez jejich účasti a kvůli finančním a časovým tlakům začaly pomalu rozplývat. Jiřímu Lasovskému zůstala pouze možnost projektovat hlavní centrum a park Jižního Města. To byla sice část obsahující nejambicióznější vize a objekty celoměstské občanské vybavenosti, což pro architekta sídliště znamenalo nejlepší možnosti tvůrčího uplatnění, na druhou stranu to však předznamenávalo velkou pravděpodobnost odkládání výstavby a upřednostnění financování obytných souborů, jak se ukázalo později.

Dobrou atmosféru v Pražském projektovém ústavu před normalizačními čistkami a změnu situace, kterou následující politický vývoj přinesl, popsal zpětně v jednom z rozhovorů Jiří Lasovský takto: „To se událo ještě před osmašedesátým, kdy byl ředitelem Projektového ústavu Radek Černý. Tehdy vznikala Sdružení projektových ateliérů architektů Karla Pragera, manželů Machoninových, Jana Šrámka a Karla Filsaka. Někteří kolegové v našem týmu říkali, že bychom se k nim měli připojit, ale Radek Černý oponoval: „Proč bys tam chodil? Já vám vytvořím stejné podmínky, jako mají oni.“ Trvalo ovšem jenom rok a půl, než ho vyhodili, a nově dosazený normalizační ředitel náš ateliér zrušil. Měl jsem s ním pak ještě nějaké ostré střety, takže jsem se ze dne na den ocitl v Kostelní.³⁴¹ Jižní Město už projektovali jiní, bez koordinace a bez respektu k územnímu plánu. Navrhoval jsem ještě varianty jeho

³⁴⁰ *Upřesnění podrobného územního plánu, technická zpráva organizace výstavby, 1971, s. 12*

³⁴¹ Ateliér PPÚ v Kostelní ulici 44, kam Jiří Lasovský musel přejít poté, co byl jeho ateliér 9 PPÚ v Nekázance 5 zrušen.

centra (dodnes je místo centra Jižního Města jen velká jáma), Centrální park – landart „Česká krajina“ s výtvarnicí Magdalenou Jetelovou, nějaké územní studie a další soukromé akce.“³⁴²

Obrázek 12 – Plánek Jižního Města - soubory a stavby, podle upřesněného PÚP z roku 1971. V hlavním centru se nachází náměstí Socialismu, v centru I. souboru náměstí Práce, v centru II. souboru náměstí Přátelství a v centru III. souboru náměstí Mládi. Zdroj: archiv IPR HMP

5.3 Studie souborů staveb

Na hlavních pracích při projektování Jižního Města pracovalo několik kolektivů čítajících dohromady třicet osob. Sídlištní komplex byl projektován především Pražským projektovým ústavem a od roku 1970 také projektovým ústavem Výstavby hlavního města Prahy a složkami Krajského projektového ústavu. Do prvotních prací se zapojil nejvíce kolektiv Jiřího Lasovského z ateliéru 9 PPÚ, Miroslav Řihošek s odborem inženýrského urbanismu PPÚ, kolektiv pracovníků STÚ a několik dalších architektů. Autorsky na Jižním Městě spolupracovali také Jan Zelený, Jiří Záruba, Vítězslava Rothbauerová, Karel

³⁴²Od židle k městu. Rozhovor Miroslava Pavla s Jiřím Lasovským st., Jiřím Lasovským ml. a Jiřím Lasovským nejml., časopis *ERA21*, 15. 5. 2021 dostupné na <https://www.era21.cz/cs/clanky/clanky/2019-05-24-od-zidle-k-mestu/>

Lze se domnívat, že autorský kolektiv PÚP se pokoušel neustupovat ze svých vizí v konfrontaci se stavební výrobou či investorem a patrně za ním stál i ředitel generálního projektanta, tedy PPÚ, Radko Černý, s nímž měl kolektiv Jiřího Lasovského dobré vztahy. Tím se Radko Černý stal taktéž nepohodlným a byl nejspíše v druhé polovině roku 1969 odvolán a nahrazen Vladimírem Moučkem, který později ateliér Jiřího Lasovského rozpustil a odmítl zřízení koordinační skupiny. Posledním dohledaným pramenem, kde je Radko Černý uveden jako ředitel PPÚ je *Studie I. souboru staveb, Chodov – Jižní Město, technická zpráva, 1969, titulní strana*. Na dalších dokumentech již v pozici ředitele figuruje Vladimír Mouček.

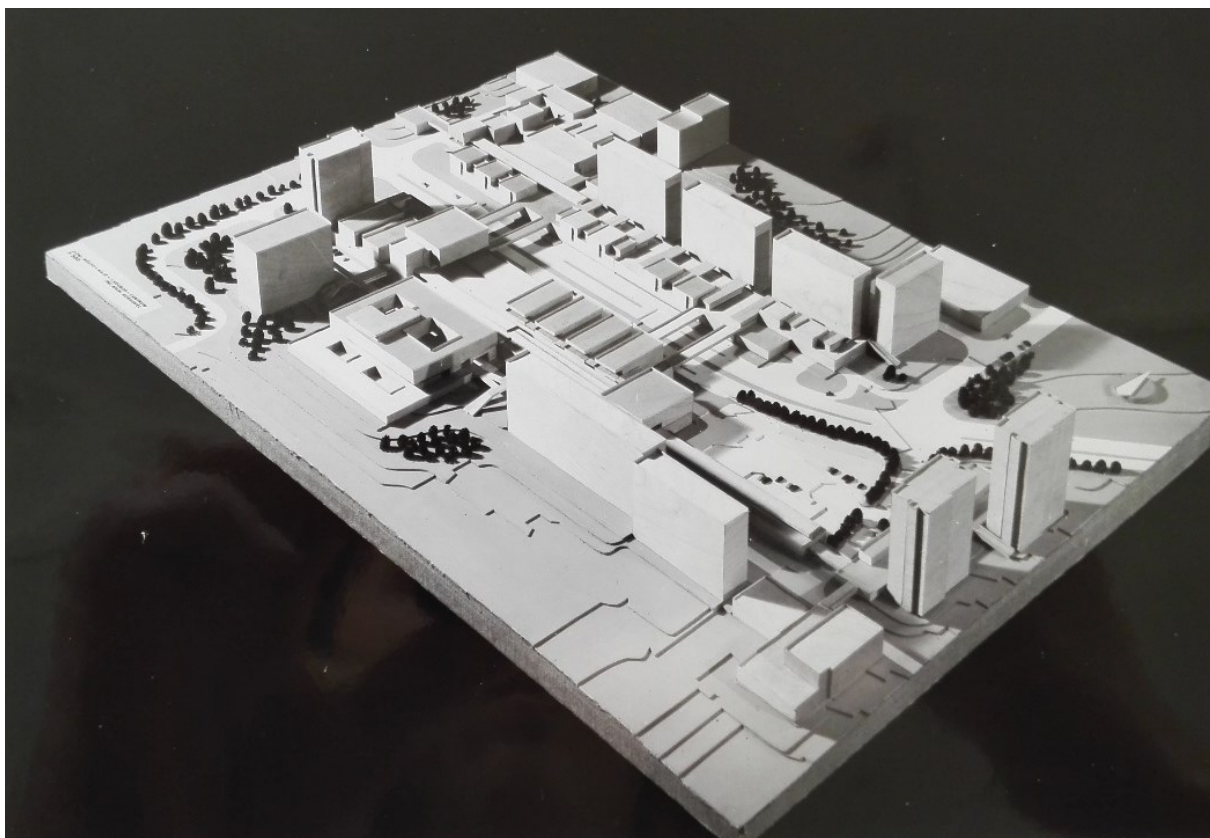
Poličanský, J. Kaufman, Emil Hlaváček a Zorka Buriánková. Vedoucími projektanty Hájů byli Aleš Bořkovec a Vladimír Ježek, Opatova Jaroslav Vlašánek a Eva Kunová, Litochleb Bohumil Kříž, Chodova Karel Prager a Centra Jiří Lasovský a Jaroslav Krč. Inženýrské sítě projektoval Miroslav Řihošek.³⁴³ Na jednotlivých budovách občanské vybavenosti se podílelo množství různých dalších architektů.³⁴⁴

V podstatě od chvíle, kdy byla zpracována první verze PÚP, pracovaly jednotlivé kolektivy autorů na jednotlivých studiích souborů staveb a na studiích jednotlivých objektů. V archivu IPRu lze nalézt mnoho projektů obytných celků, studií souborů staveb i plánů některých budov. Vzhledem k velikému množství těchto plánů a dalších dílčích studií³⁴⁵ by však jejich detailnější analýza překračovala rámec této práce. SSS měly vycházet ze zásad PÚP, nicméně jeho upřesnění bylo již samo o sobě oproti původnímu PÚP do jisté míry deformované. Většina projektů staveb skutečně odpovídala upřesnění PÚP, ovšem pod mnohými tlaky investora a dodavatele se v některých aspektech měnily. Jak se skrze výstavbu projekty zhmotnily, ukazuje následující kapitola.

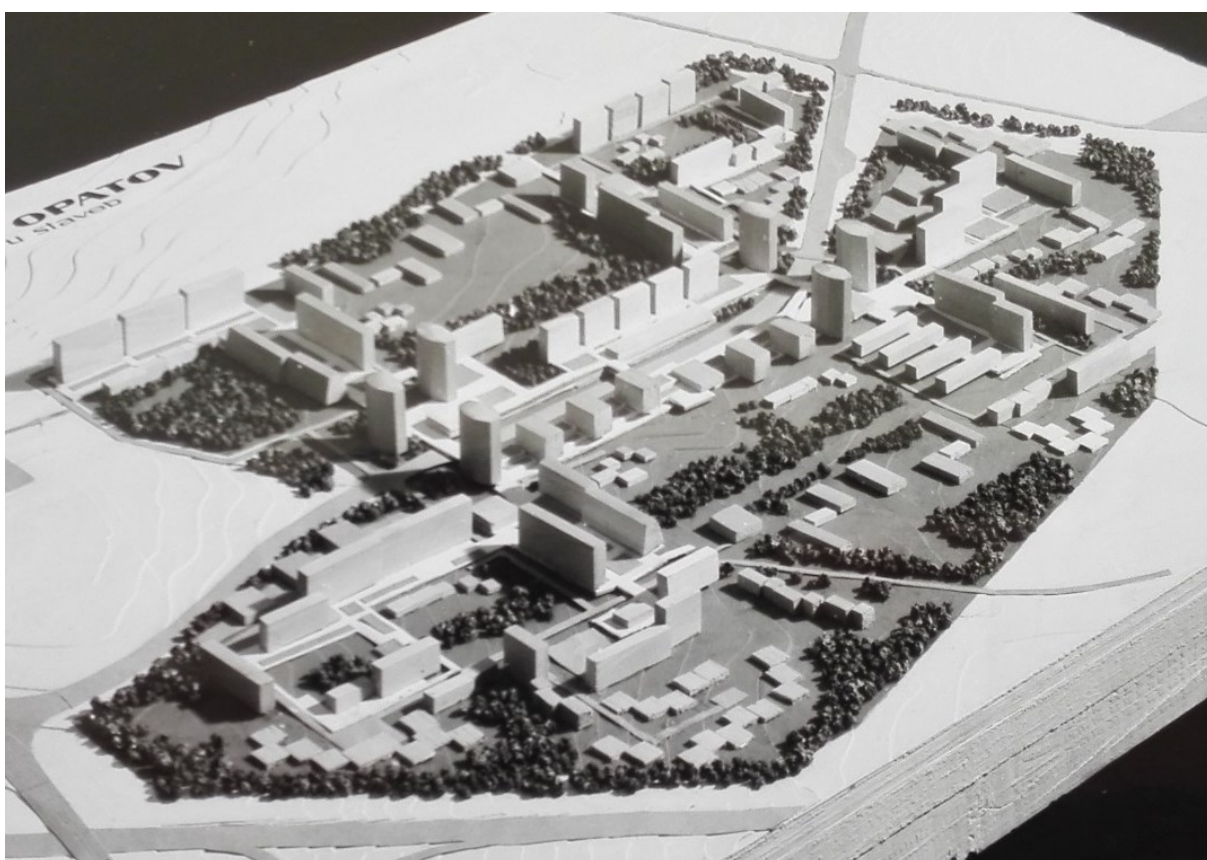
³⁴³ Program výstavby Jižního Města, Praha 1968, úvodní strana, viz také NOVÝ, Otakar, VOŽENÍLEK, Zdeněk, *Architekti Praze*, Praha 1971, s. 196 nebo SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, NOVOTNÁ, Eva, JIRKALOVÁ, Karolína, *Paneláci 1: Padesát sídlišť v českých zemích: kritický katalog k cyklu výstav Příběh paneláku*, Praha 2016, s. 327

³⁴⁴ Viz SVOBODA, Jan E., NOLL, Jindřich, SKALA, Vladislav, Praha 1945-2003, *Kapitoly z poválečné a současné architektury*, Praha 2006, s. 126-130

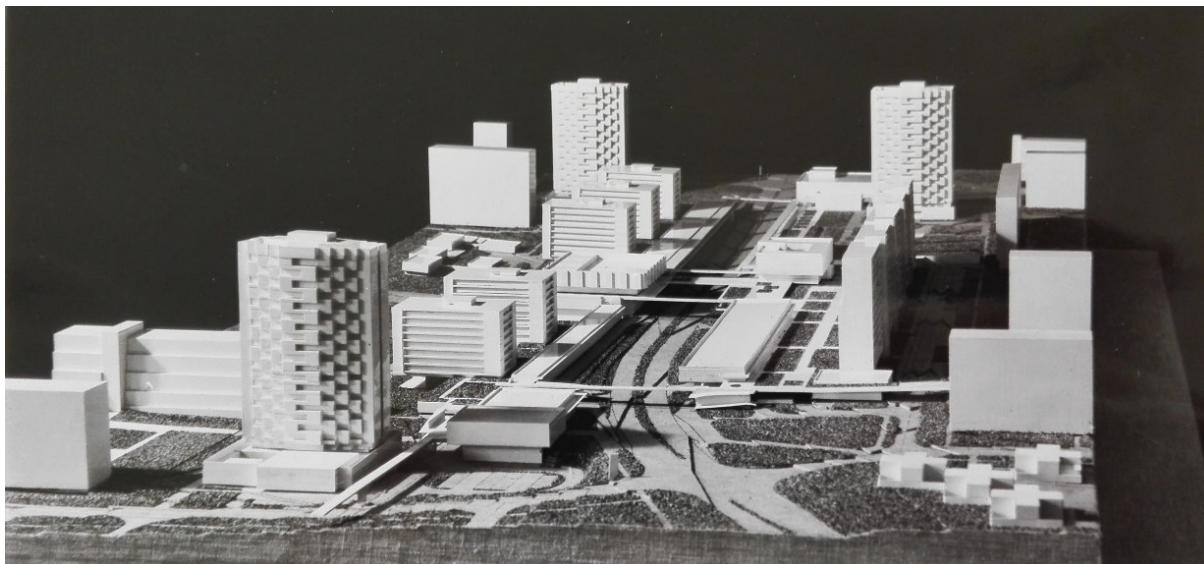
³⁴⁵ Viz archiv Institutu pro plánování a rozvoj hlavního města Prahy.

Obrázek 13 – Model centra I. souboru – Hájů, autor: Aleš Bořkovec, zdroj: archiv IPR HMP

Obrázek 14 – Model II. souboru – Opatova, autor: Jaroslav Vlašánek, zdroj: archiv IPR HMP

Obrázek 15 – Model centra II. souboru – Opatova, autor: architekt Theissig, zdroj: archiv IPR HMP

Obrázek 16 – Model III. obytného souboru – Litochleb, zdroj: 3. obytný soubor JM, Architektura ČSR č. 2 1973, Bohumil Kríž, Jiří Hylíš, s. 70, foto Zdeněk Voženílek

6 Realizace

Již na počátku výstavby se začaly objevovat obavy o to, jak konečná podoba Jižního Města bude vypadat. „Jižní Město zatím stále neztrácí šanci stát se moderním pražským supersídlištěm či prvním pražským satelitem. Avšak neustále se vršící komplikace a problémy s jeho výstavbou vyvolávají obavy, aby se budoucí Jižní Město nestalo pouhou panelovou noclehárnou, příslovečným „skladištěm lidí“.“³⁴⁶

Jan Krásný později upozorňoval: „Nelze připustit, aby stavební realizace byla krokem zpět oproti odsouhlasenému návrhu. Je žádoucí tvůrčí rovnováha, při které se rozvíjí industrializace stavebnictví jako prostředek k uskutečnění progresivnějších typologických a architektonicko-urbanistických ideí.“³⁴⁷ Bohužel stejně jako u mnoha dalších sídlišť se i u Jižního Města stal opak pravdou. Tato kapitola si klade za cíl popsat, jak se realizovaná podoba Jižního Města od té plánované lišila, s jakými problémy se sídliště potýkalo, a co se tudíž stalo předmětem oprávněné kritiky, která do určité míry přežívá dodnes, ovšem povětšinou ve formě stereotypních představ.

Plány na Jižní Město byly skutečně ambiciózní a svou rozsáhlostí a komplexností předčily všechno dřívější sídlištní projektování v Československu. Pouze jeden předchozí projekt měl ambici být ještě větším, nicméně byl zastaven již v počátku. V polovině 60. let se uvažovalo, zdali Prahu rozšiřovat výstavbou nových sídlišť na jejích okrajích anebo budovat zcela nová satelitní města ve Středočeském kraji. Součástí prstence satelitů mělo být i utopistické město Etarea, jehož projekt byl skutečně v hrubých obrysech zpracován, nicméně od varianty se satelity se pro velkou technickou i finanční náročnost ustoupilo. Před Etareou pro 130 000 obyvatel dostalo přednost právě Jižní Město, které mělo pojmout o pár desítek tisíc lidí méně, bylo možné jej navázat na Prahu, a proto se jeho realizace zdála podstatně jednodušší. Krátce po soutěži na Jižní Město proběhla také soutěž na Jihozápadní Město, které mělo být ještě větší, nicméně rozměrů Jižního Města nakonec nedosáhlo a v rámci Československa větších rozměrů dosáhla jen bratislavská Petržalka.

Jak vyplývá z předchozího textu, architekti, urbanisté a inženýři si velice dobře uvědomovali mnohá rizika, která jsou s výstavbou sídliště spojená – je evidentní, že znali problémy tehdejších sídlišť a nechtěli je opakovat. Kromě vyhnutí se těmto „běžným“ nešvarům, se snažili architekti Jižního Města vymezit i vůči soudobým modernistickým trendům, které již ovšem byly v západní Evropě na ústupu. Jiří Lasovský zdůrazňoval hlavně

³⁴⁶ BAUER, Jan, Noclehárna pro osmdesát tisíc lidí?, *Tvorba, list pro kritiku a umění*, 12. 7. 1972, č. 28

³⁴⁷ KRÁSNÝ, Jan, *Statě z kompozice obytných souborů*, Praha 1979, s. 85

snahu o rehabilitaci ulice: „Především jsme došli k závěru, že je nezbytné, aby jako nosný prvek obytného celku byla rehabilitována ulice. Měla mít charakter obytné ulice sledující zastavění, které mělo vrcholit v lokálních centrech obytných celků.“³⁴⁸ Pro modernistickou architekturu, na níž se zakládalo i projektování sídlišť během státního socialismu v Československu, byly naopak tradiční prostory jako ulice či náměstí zbytečnými, ba až nežádoucími, protože například klasická městská ulice mísila příliš funkcí najednou. Od tohoto postoje se architekti Jižního Města chtěli odvrátit větším sevřením budov, tak aby mohly živé ulice opět vznikat a působit jako veřejný prostor pro sociální kontakty.

Možnost umístit budovy blíže k sobě, než bylo na sídlišťích běžné, však vyžadovalo, aby tyto budovy nebyly příliš vysoké. Zástavba měla být podle architektů velice různorodá, od malých rodinných domků, přes několikapatrové obytné domy, až po výškové dominanty. To vše bylo v příkrém rozporu s požadavky bytové výstavby, především z ekonomických důvodů. Ke stavbě domů se využívaly jeřáby, kterým se stavba přizpůsobovala tak, aby nebylo nutné měnit jim dráhu či výšku. Každá atypická budova tak znamenala náklady navíc. Proto byli také architekti tlačeni k tomu, aby výškové hladiny zástavby co nejvíce sjednotili na osm a dvanáct podlaží. Museli omezit počty štíhlých výškových budov, i budov nižších; nejvíce se proto skutečně postavilo domů ve výšce osm nebo dvanáct podlaží, což vytvořilo dlouhé horizontální hradby, kterých se architekti tolik obávali.

„Zvýšením nízkopodlažního zastavění na středněpodlažní a snížením osmnáctipodlažních domů na dvanáctipodlažní zmizel žádoucí výškový kontrast zastavění, který z dálkových pohledů určoval kompozici souborů rozčleněnou do zastavění snižujícího se k okrajům každého souboru a v parteru orientujícího chodce k živému městskému jádru souboru se soustředěnou občanskou vybaveností – k centru.“³⁴⁹ Z velké části tak byla opuštěna plánovaná struktura zastavění, formující obytnou ulici a zónu pěších, místo čehož vznikly oddělené izolované bloky a ulice zaplnily řady aut.³⁵⁰

O situaci týkající se výškového členění budov hovořil Jiří Lasovský zpětně takto: „mysleli jsme, že přijdeme s něčím novým a lepším. Spočítali jsme například, že domy s dvěma až pěti patry nabídnou stejnou hustotu osídlení jako dvanáctipodlažní budovy. Hustota zastavění se tehdy velice „nosila“. Také bodové výškové domy z lokálních center zmizely a byly nahrazeny deskovými. V Hájích je ještě leccos ze záměrů územního plánu

³⁴⁸ BARTOŇ, Jiří, *Praha 11 na prahu 21. století*, Praha 2007, s. 103

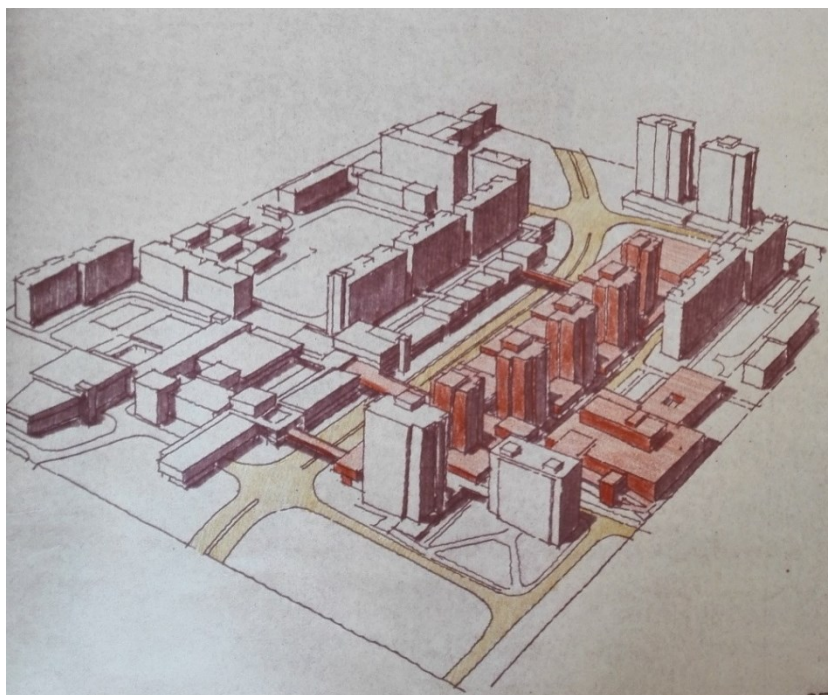
³⁴⁹ LASOVSKÝ, Jiří, Jižní Město pražské, naděje a skutečnost, *Československý architekt*, 1982, r. 28, č. 15-16, příloha Forum, nečíslováno

³⁵⁰ LASOVSKÝ, Jiří, Jižní Město pražské, naděje a skutečnost, *Československý architekt*, 1982, r. 28, č. 15-16, příloha Forum, nečíslováno

zachováno, ale v Opatově a Litochlebech již ne. Ulice se rozestoupily, zmizely a domy se zvedly na nevhodnou výši. Domy se stavěly dlouhé, aby byly využity jeřábové dráhy. O realizaci jsme my nerozhodovali.³⁵¹

Stavbě různorodých budov také bránily panelárny, jejichž sortiment stavebních prvků byl velmi malý, stejně jako jejich ochota vyrobit jakýkoliv atypický prvek, který by tím, že by se uplatnil pouze v omezeném množství, byl velmi nákladný. Nabídky paneláren měly původ v návrzích daných typizačními ústavu, jak uvádí Jiří Lasovský: „V pojetí Typizačního ústavu a pod tlakem stavební výroby se různorodost panelových domů bohužel vytratila. I na Jižním Městě se stavěly pouze schodišťové domy se dvěma eventuálně třemi byty na patře. Ať mají domy čtyři, osm nebo dvanáct pater, mají stejné vstupní prostory, stejná schodiště, stejné výtahy.“³⁵²

Kvůli zvednutí budov na požadovanou výši nebylo možné vytvořit sevřené živé ulice a budovy zůstaly rozestoupené. Také několik plánovaných náměstí se nepodařilo vytvořit, jelikož nebyly postaveny budovy občanské vybavenosti, které měly tvořit různé strany náměstí. Občanská vybavenost byla sama o sobě jedním z největších problémů Jižního Města. Podobně jako na mnoha jiných sídlištích se realizovala se zpožděním a jen v té nejnutnější

míře. Nejzřetelnější to je při porovnání modelů lokálních center, která měla být objektů občanské vybavenosti plná, a jejich skutečného stavu, kdy tato lokální centra v některých místech zejí prázdnotou, přestože tomu mělo být právě naopak.

Obrázek 17 – Projektování probíhalo i skrze 80. léta – na obrázku je návrh na dostavbu centra souboru Háje, který vypracovali architekti Aleš Bořkovec, Jan Zelený, L. Machová, J. Kaplanová v listopadu 1984 až dubnu 1985. Oranžově jsou vyznačeny nově navržené stavby – realizovány nikdy nebyly, na jejich místě je dnes z velké části prázdná plocha. Zdroj: archiv IPR HMP

³⁵¹ BARTOŇ, Jiří, *Praha 11 na prahu 21. století*, Praha 2007, s. 103

³⁵² MRÁČKOVÁ, Markéta, VEJVODA, Viktor a ŠIMONOVÁ, Barbora (eds.), *Legenda o sídlišti*, Praha 2014, s. 98

V nejextrémnější podobě tento osud potkal samotné hlavní centrum, které nebylo realizováno prakticky vůbec. Výjimkou je přestupní uzel mezi metrem a autobusy, přičemž tato budova v mezipatře mezi dvěma složkami dopravy disponuje pasáží s obchody. Podle architektů mělo Centrum hrát klíčovou roli pro celé Jižní Město v poskytování služeb, obchodů, administrativy i kulturního života. Do Centra podle slov Jana Krásného architekti umístili všechny prvky spojené s životem sídliště.³⁵³

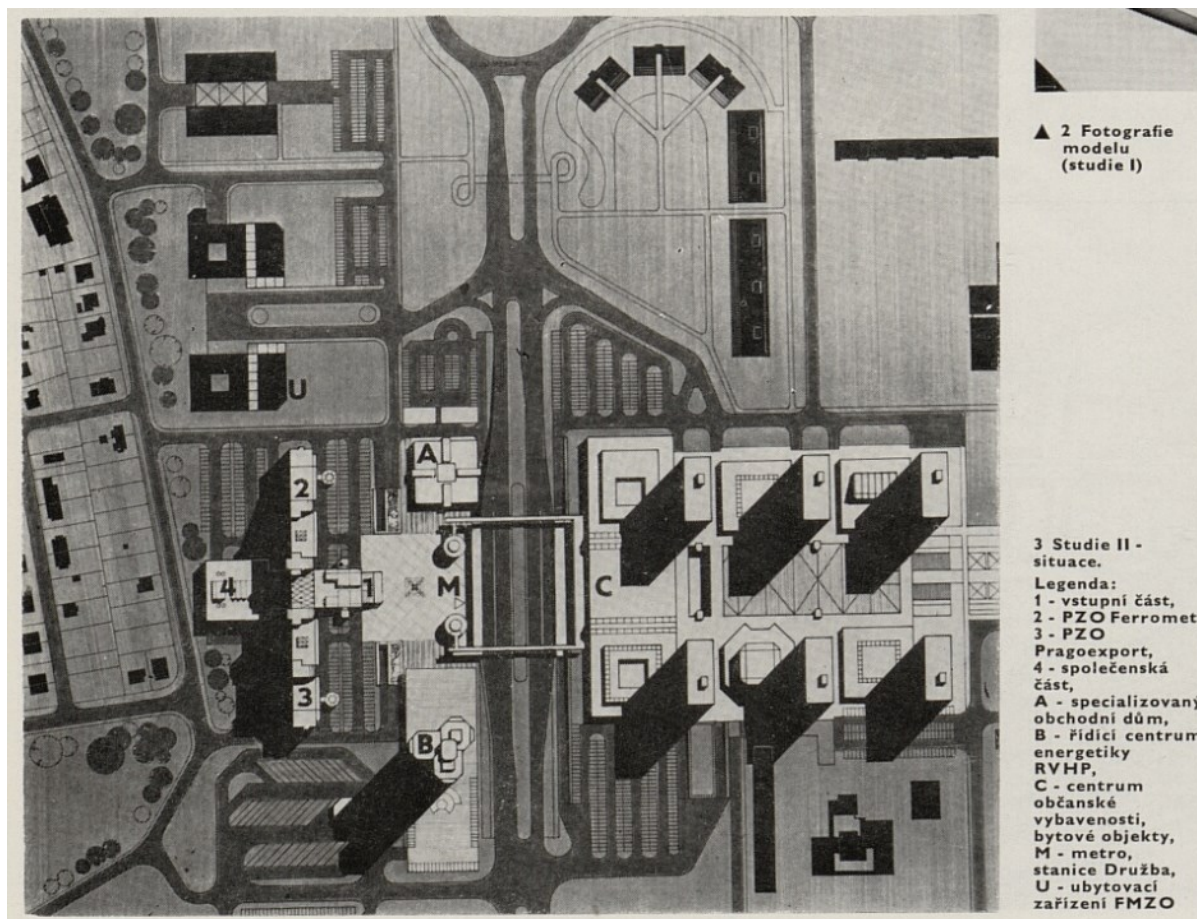
„Centrum není součástí komplexní bytové výstavby, je stavbou účelovou a domýšlíme-li možnosti počátků výstavby v osmé pětiletce, tedy v letech 1985 až 1990, mohli by obyvatelé Jižního Města doufat, že některé objekty centra budou dokončeny v roce 1995. A další? Budou dokončeny v roce 2000? Nebo si na ně počkají generace třetího tisíciletí?“³⁵⁴ V roce 1982 tyto řečnické otázky působily jistě ironicky, realita je však předčila do takové míry, že i čtyřicet let po jejich položení zůstal stav Centra stále stejný.

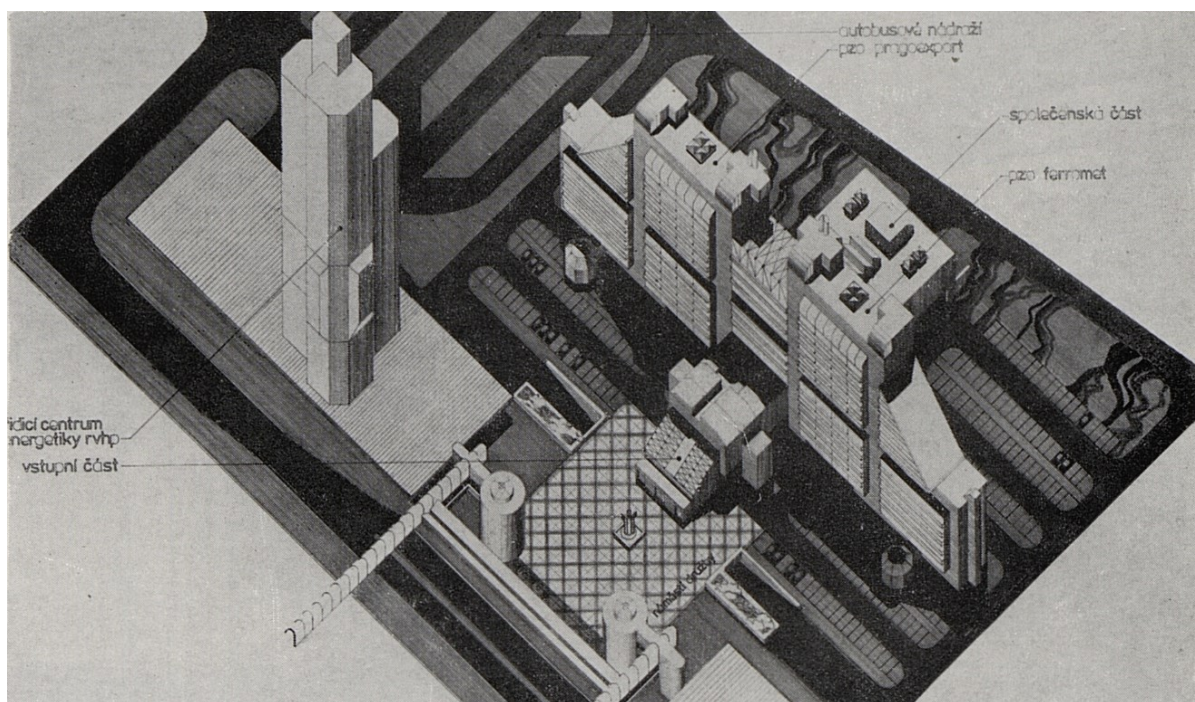
Obrázek 18 – Stanice Opatov, místo plánovaného Centra, v roce 2021. Foto: Jan Kunderát

³⁵³ PÚP JM 1968 – Opisy deníků a vyjádření, Zápis z porady o konceptu Jižního města, konané dne 18. 7. 1968, s. 1

³⁵⁴ LASOVSKÝ, Jiří, Jižní Město pražské, naděje a skutečnost, *Československý architekt*, 1982, r. 28, č. 15-16, příloha Forum, nečíslováno

Obrázek 19 – Poslední návrh hlavního centra Jiřího Lasovského. Zdroj: LASOVSKÝ, Jiří, *Obchodně provozní budova PZO Ferramet a Pragoexport v Praze*, Architektura ČSR, č. 3 1986, s. 110

Obrázek 20 – Výšková hotelová budova, západní část náměstí Družby a budova Ferramet a Pragoexportu. Zdroj: LASOVSKÝ, Jiří, *Obchodně provozní budova PZO Ferramet a Pragoexport v Praze*, Architektura ČSR, č. 3, 1986, s. 113

Život v prvních letech na novém sídlišti se prakticky omezil na nocleh. K sadovým úpravám nedocházelo ještě po mnoho let, a tak v místech plánovaných pásů zeleně byly spíše pásy hlíny a stavebního materiálu. Na Jižním Městě se ještě více zviditelnily již tak typické sídlištní scény, jako byla absence chodníků k domům a z toho plynoucí nutnost chodit blátem a skrze stavební materiál. „Nejhumornější historky, které souvisí s Jižním Městem, jsou historky o blátě, o neupravenosti okolí, o igelitových pytlících v době bláta. Když člověk jel do divadla nebo na koncert, tak si musel vézt s sebou něco náhradního. To všechno je skutečnost. Skutečnost je, že hlad po bytech byl opravdu velký. Lidé nejenom zde to přecházeli.“³⁵⁵

Obrázek 21 – Byty již byly předány, ale stavební práce v jejich bezprostředním okolí stále pokračovaly. Zdroj: https://www.metro.cz/foto.aspx?r=metro-praha&c=A161016_191649_praha-metro_lupo&foto=LUP66ac9d_7V.jpg

³⁵⁵ Kronikář a jeden z prvních obyvatel Jižního Města Jiří Bartoň v pořadu *Retro České televize*, premiéra 7. 9. 2013 na ČT 24, díl Rok 1971, část Sídliště Jižní Město, čas 00:06:07, k 15. 5. 2021 dostupné na odkaze <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10176269182-retro/213411000360027>

Tlak na předávání 5000-6000 bytů ročně³⁵⁶ donutil architekty učinit některé ústupky v projektování, ale prakticky dotlačil i stavbaře nechávat okolí hotových bytů rozdělané a místo jeho dokončování stavět další nové byty. Všechny složky, které se jakkoliv podílely na projektování či výstavbě, byly svázány nutností plnit plán v podobě počtů předaných bytů ročně. Na základě potřeby řešit rychle reálnou bytovou krizi však byly tyto počty velmi vysoké a cílem plánovaného hospodářství nebylo předávat hotové byty v hotových domech s chodníky, zelení, obchody, službami, pracovními příležitostmi, nabídkou kultury či rekreace, ale za každou cenu předat předem stanovený počet bytů. Jiří Lasovský se roku 1970 vyjádřil následovně: „Otcové pražští chtějí uskutečnit v Jižním městě rekord. Proti zhruba 2000 bytům, které byly odevzdány v roce 1969, postavit 5000 bytů ročně, což je rekord v evropském měřítku.“³⁵⁷

Architekti mohli město naplánovat sebelépe, ale pokud finance, čas a možnosti stavební výroby sotva stačily na požadované počty předaných bytů, těžko mohly stačit na stavbu kulturního centra nebo sázení stromů v parku. Podobný osud jako Centrum potkal také nemocnici, od jejíž výstavby bylo zcela upuštěno. „Snaha za každou cenu postavit pět tisíc bytů za roka nebo možná ještě víc vedla k tomu, že se stavěly pouze byty a nejnnutnější vybavenost, jak se tehdy říkalo občanská vybavenost, jesle, školy, mateřské školy, nejnnutnější obchody.“³⁵⁸ Na fotografa Jaromíra Čejku, autora mnoha snímků z prvních let Jižního Města, zanechalo sídliště tyto dojmy: „Celé to ještě nedostavěné, rozkopené, hranaté a řemeslně po všech stránkách zprasené prostředí bez občanské vybavenosti pro mě bylo vizitkou a obrazem tehdejšího obludného pokryteckého režimu.“³⁵⁹

Klíčovou roli v rozhodování o tom, co se bude či nebude stavět, hrál investor, jemuž nešlo o důslednou realizaci fungujícího města, ale pouze o výstavbu bytů, jelikož mu z toho plynuly výhody.³⁶⁰ „Na základě politické vůle se pod tlakem investora, podniku Výstavby

³⁵⁶ MRÁČKOVÁ, Markéta, VEJVODA, Viktor a ŠIMONOVÁ, Barbora (eds.), *Legenda o sídlišti*, Praha 2014, s. 97, zde Jiří Lasovský uvádí 5000 bytů ročně, ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností, Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 112, uvádí 6000 bytů ročně a Jiří Lasovský v pořadu *Retro České televize*, premiéra 7. 9. 2013 na ČT 24, díl Rok 1971, část Sídlíště Jižní Město, čas 00:04:16, k 15. 5. 2021 dostupné na odkaze <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10176269182-retro/213411000360027> uvádí „pět tisíc bytů za rok anebo možná ještě víc.“

³⁵⁷ Jižní Město pražské, *Československý architekt*, Praha 16. 4. 1970, r. 16, č. 6-7, nestránkováno

³⁵⁸ Jiří Lasovský v pořadu *Retro České televize*, premiéra 7. 9. 2013 na ČT 24, díl Rok 1971, část Sídlíště Jižní Město, čas 00:04:11, k 15. 5. 2021 dostupné na odkaze <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10176269182-retro/213411000360027>

³⁵⁹ Časopisu Fotograf 15/2010, s. 42, citace převzata z ČEJKA, Jaromír, *Jižní Město. Fotografický projekt z pražského sídliště z počátku 80. let dvacátého století*, Frýdek-Místek 2020, s. 43

³⁶⁰ ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností, Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 112

hlavního města Prahy, v průběhu realizace Jižního Města změnil původní urbanistické koncepty a architekti Lasovský a Krásný byli roku 1970 donuceni svůj návrh opustit.³⁶¹

Myšlenky PÚP se tak v mnoha ohledech nerealizovaly. Soubory se projektovaly odděleně různými generálními projektanty bez účasti autorů PÚP. „Systematickou koordinaci na půdě Pražského projektového ústavu investor zastavil. Byla odmítnuta i další spolupráce dobře fungujícího týmu vědeckých a uměleckých spolupracovníků. V průběhu projektové přípravy i výstavby existoval značný tlak stavební výroby, deformující městotvorné záměry.“³⁶²

Finanční hranice měly samozřejmě také vliv na uniformitu nového sídlištního komplexu, kterého se architekti snažili předem tolik vyvarovat. Původní idea vybudovat každý soubor jinou technologií³⁶³ nebyla v období panelové mašinérie reálná, přesto se však architekti snažili tvorbou různých typů domů vytvořit různorodé prostředí. I když se na okrajích výstavba skutečně snižuje a stavěly se i rodinné domy, kvůli nutnosti srovnat výškovou hladinu a nemožnosti dát panelu jinou než šedou barvu, ke vzniku monotónní zástavby stejně došlo.

K překlenutí lokálních center lávkami pro pěší docházelo se zpožděním a na většině míst ani to ne; oddělení pohybu chodců a aut se tak podařilo realizovat jen ve velice omezené míře. Původně architekti uvažovali o uložení páteřních komunikací do terénního zářezu podobně jako ve skotském Cumbernauld, pro odstranění hluku a možnosti překlenout lokální centra v úrovni přízemí. Tuto variantu prosazoval především Miroslav Řihošek, nicméně neúspěšně. „Nakonec zůstalo u přemostění center, což nebylo technicky snazší a jak víme, nepodařilo se je realizovat. Co se realizovalo, je deformovaný nesmysl,“³⁶⁴ zhodnotil výsledek Jiří Lasovský. Absence lávek na mnoha místech nutila obyvatele překonávat výškové rozdíly a přecházet čtyřproudové komunikace.³⁶⁵

³⁶¹ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností, Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 112

³⁶²LASOVSKÝ, Jiří, Jižní Město pražské, naděje a skutečnost, *Československý architekt*, 1982, r. 28, č. 15-16, příloha Forum, nečíslováno

³⁶³MRÁČKOVÁ, Markéta, VEJVODA, Viktor a ŠIMONOVÁ, Barbora (eds.), *Legenda o sídlišti*, Praha 2014, s. 98

³⁶⁴BARTOŇ, Jiří, *Praha 11 na prahu 21. století*, Praha 2007, s. 103

³⁶⁵LASOVSKÝ, Jiří, Jižní Město pražské, naděje a skutečnost, *Československý architekt*, 1982, r. 28, č. 15-16, příloha Forum, nečíslováno

Obrázek 22 – V prvních letech Jižního Města sloužil dětem jako místo pro hraní stavební materiál. Foto: Jaromír Čejka, počátek 80. let. Zdroj: ČEJKA, Jaromír, Jižní Město, Frýdek-Místek 2020

Na novém sídlišti vyjma obchodů prakticky neexistovaly pracovní příležitosti. Průmyslový areál západně od dálnice se měl začít stavět později, roku 1976 byl navíc vypracován pro toto území vypracován nový PÚP, který s pracovními příležitostmi na tomto území počítal jen v o dost menší míře, než se původně plánovalo. Další tlak na bytovou výstavbu tak dal vzniknout na území označovaném v polovině 70. let jako Jižní Město-Západ novému sídlištnímu komplexu, později nazývanému Jižní Město II. To ovšem pro obyvatele Jižního Města I znamenalo, že pracovní příležitosti zde nejen že nejsou, ale ani v dohledné době pro většinu z nich nebudou. Proto byli obyvatelé Jižního Města zaměstnáni především v centru Prahy.

Byť se stanice metra budovaly již v době první bytové výstavby, v roce předání prvních bytů byl v provozu pouze první úsek metra C z Kačerova na Sokolovskou, dnešní Florenc. Jedinou hromadnou dopravou na Jižním Městě se tak stala doprava autobusová, která však kapacitně pro velké množství lidí cestujících za práci do centra Prahy v dopravních špičkách nedostačovala.

Vedlejším účinkem nové bytové výstavby byla také asanace části starého Chodova, Hájů a historických Litochleb.³⁶⁶ Přestože tato zástavba ve velkém množství nenávratně zanikla, aby ustoupila panelovým domům nebo dopravní infrastruktuře, asanována byla nakonec menší částí těchto obcí, než předpokládaly dokumenty vzniklé v polovině 60. let.³⁶⁷

Postupně se zde životní podmínky začaly vyvíjet k lepšímu, dokončovalo se okolí domů, část občanské vybavenosti a roku 1980 byl zprovozněn úsek metra C se čtyřmi stanicemi na Jižním Městě, který tak umožnil rychlé spojení s centrem Prahy. Poměrně dlouho však ještě trvalo, než se prostory mezi domy ve větší míře zazelenaly. Realizace Jižního Města I probíhala mezi lety 1971 a 1988.³⁶⁸ Z tohoto důvodu byla po celou tuto dobu některá volná místa obsazena stavbaři a ještě roky poté staveniště připomínala.

Obrázek 23 – Výškové budovy Kupa propojené v nejvyšších patrech můstkem, vpravo od Kupy část centra Hájů a další výškový dům; jeden z několika, které měly opticky vymezovat lokální centra jednotlivých souborů. Foto z 1. poloviny 90. let. Zdroj: archiv IPR HMP

³⁶⁶SOMMER, Vítězslav, SPURNÝ, Matěj, MRŇKA, Jaromír, *Řídit socialismus jako firmu. Technokratické vládnutí v Československu, 1956-1989*, Praha 2019, s. 186

³⁶⁷ Například výsledná prověřovací studie či podmínky prvního kola soutěže, jak bylo zmíněno již dříve.

³⁶⁸SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, NOVOTNÁ, Eva, JIRKALOVÁ, Karolína, *Paneláci 1: Padesát sídlišť v českých zemích: kritický katalog k cyklu výstav Příběh paneláku*, Praha 2016, s. 327

Staveniště dlouhé roky připomínal hlavně Centrální park, kde se nacházely hromady výkopového materiálu, což ostře kontrastovalo s jeho zamýšlenou funkcí. Jiří Lasovský a další architekti pracující na návrzích Centrálního parku se neúspěšně snažili apelovat na jeho realizaci. „Realizace návrhu by z bezprizorné skládky vytvořila k pobytu a hrám lákající prostory pro stovky rodin v okolí parku. Zatím marně. Park není zařazen do sedmé pětiletky, snad tedy po roce 1985.“³⁶⁹

Obrázek 24 – Poslední z několika předrevolučních studií na řešení centrálního parku, vypracovali ing. arch. Charvát a ing. Študent, září 1986. Zdroj: Centrální park JMI – studie, archiv IPR HMP

Další kopce zeminy nahromaděné z výstavby sídliště a metra, kterou dělníci nestíhali odvážet, oddělily bytové domy od Milíčovské obory.³⁷⁰ Hromada výkopového materiálu se oproti předpokládanému stavu zvětšila o šestinásobek a „téměř dva milióny kubických metrů zeminy zbavily obyvatelé Opatova a částečně Hájů psychologicky žádoucího optického kontaktu s Milíčovskou oborou a postavily mezi obytné soubory a Milíčovskou oboru beztvary holý hřeben hlušiny, který zcela zakrývá původní horizont vysokého zeleného lesa.“³⁷¹ Také plochy areálů sever a jih určené k rekreaci se obsadily dlouhodobě dodavatelské stavební závody.³⁷²

Důvod proč se výkopový a jiný přebytečný materiál vzniklý ze stavby tolik hromadil, mohl být způsoben také tím, že ani nebylo kam jej odvážet. Podle návrhu programu výstavby z roku 1967 bylo „nezbytně nutné dodržet zásadu vyrovnání přesunu zemin na vlastním

³⁶⁹ LASOVSKÝ, Jiří, Jižní Město pražské, naděje a skutečnost, *Československý architekt*, 1982, r. 28, č. 15-16, příloha Forum, nečíslováno

³⁷⁰ ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností, Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 112

³⁷¹ LASOVSKÝ, Jiří, Jižní Město pražské, naděje a skutečnost, *Československý architekt*, 1982, r. 28, č. 15-16, příloha Forum, nečíslováno

³⁷² LASOVSKÝ, Jiří, Jižní Město pražské, naděje a skutečnost, *Československý architekt*, 1982, r. 28, č. 15-16, příloha Forum, nečíslováno

území, vzhledem k tomu, že na území hlav. města Prahy i v jeho blízkém okolí nejsou a nebudou k dispozici žádné skládkové prostory.³⁷³

Obrázek 25 – Foto: Jaromír Čejka, počátek 80. let, zdroj: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1015275-porovnejte-obrazem-panelstory-jizniho-mesta-v-80-letech-a-dnes>

Přes všechny nedostatky nového sídliště si však bytem na Jižním Městě většina nových obyvatel oproti svému předchozímu bydlení polepšila. Lidé čekali na získání dekretu na nový byt mnoho let, a tak pro ně možnost bydlet na sídlišti, byť rozestavěném, byla stále velice vítanou příležitostí, kterou patrně málokdo z těch, kdo na byt čekali, odmítl.³⁷⁴ Podíl Jižního Města na řešení bytové krize byl skutečně velký a asi jej nikdo nepopíral. „Jsou to byty s vysokým technickým standardem v obytném celku, který velice výrazně pomáhá řešit nedostatek bytů v Praze a který rozsahem i tempem výstavby přesvědčivě dokumentuje, jaké obrovské prostředky na bytovou výstavbu vynakládá naše socialistická společnost při řešení bytového problému,³⁷⁵ uznal Jiří Lasovský, jinak značný kritik procesu výstavby.³⁷⁶

Postupně Jižní Město prorostlo zelení, dnes obsahuje mnoho vzrostlých stromů, Centrální park byl upraven, je možný pohodlný přístup do okolních přírodních útvarů a

³⁷³ *Návrh programu výstavby pro podrobný územní plán sídliště Jižní Město*, Praha 1967, s. 17

³⁷⁴ ČEJKA, Jaromír, *Jižní Město. Fotografický projekt z pražského sídliště z počátku 80. let dvacátého století*, Frýdek-Místek 2020, s. 43

³⁷⁵ LASOVSKÝ, Jiří, *Jižní Město pražské, naděje a skutečnost*, *Československý architekt*, 1982, r. 28, č. 15-16, příloha Forum, nečíslováno

³⁷⁶ Jeho kritika však byla konstruktivní, skrze celá 70. a 80. se snažil podněcovat diskuzi, přicházet s návrhy na zlepšení neutěšeného stavu a k Jižnímu Městu se vyjadřuje prakticky dodnes.

panelové domy postupně získávají barvy. Kritika a neoblíbenost panelové šedi se promítla do přesného opaku a Jižní Město se proměnilo z šedivého města takřka na město duhové. To, že na některých místech jsou sousední domy vymalovány zcela různými barvami, tak trochu působí jako přesný opak šedé monotónnosti jejich původního vzhledu. Postupně je také Jižní Město dostavováno objekty bytových domů, služeb i obchodu.³⁷⁷ Dále vznikají studie na dostavbu určitých volných prostorů včetně prázdné jámy v místě, které mělo být podle architektonických vizí centrem života na Jižním Městě.

³⁷⁷ Zajímavou novodobou realizací na Jižním Městě je například Komunitní centrum Matky Terezy, dostavěné v roce 2007. Navrhla je architektka Vítězslava Rothbauerová, členka původního kolektivu Jiřího Lasovského, která projektovala například jižní křídlo Kupy anebo vedle Jiřího Lasovského některé části zamýšleného Centra.

7 Tvůrci

„Musíme si přiznat, že vynaložené prostředky na komplexní bytovou výstavbu nejsou v rovnováze s její dlouhodobou a mnohostrannou působivostí. Zatímco bytový standard, materiální a funkční složky výstavby rostou úměrně s našimi ekonomickými a technickými prostředky, projevují se nedostatky v emocionálním působení obytného prostředí. Přitom víme, že stupeň prostorové krásy a provozní čistoty architektonicky dořešeného souboru se stane nositelem zítřejšího životního slohu obyvatel,“³⁷⁸ napsal architekt Jan Krásný. Z tohoto i dalších citovaných pramenů je více než dobře patrné, že tvůrci plánů Jižního Města si veškeré nedostatky výstavby uvědomovali před ní i během ní. Proč se tedy realizovaná podoba tolik oddálila od té plánované?

Příčinu toho, proč se ambiciózní plány na dokonalé, soběstačné město s bydlením, pracovními příležitostmi, službami a zelenými pásy přetavily v realitu, která s tímto ideálem znatelně kontrastovala, můžeme hledat při bližším průzkumu složek, které výstavbu ovlivňovaly. Smyslem této kapitoly je ukázat, jací institucionální aktéři se zapojovali do procesu plánování a výstavby, jaký vliv měli na realizovanou podobu a jaké byly vztahy mezi jednotlivými složkami zapojenými v bytové výstavbě.

Investorem projektování a výstavby Jižního Města byla Výstavba hlavního města Prahy, výstavba sídlišť. Výstavbu, která probíhala mezi lety 1971 a 1988, realizovaly národní podniky Inženýrské a průmyslové stavby, Montované stavby, Pozemní stavby, Konstruktiva a Metrostav.³⁷⁹

Během socialismu byl v oblasti výstavby stát zároveň zadavatelem projektu, investorem, dodavatelem stavebního materiálu, jelikož vlastnil panelárny a byl v podstatě i projektantem, jelikož projekční ústavy byly také státní. Přesto však mezi sebou přirozeně tyto složky tvořené konkrétními lidmi s různými cíli ohledně mnoha otázek soupeřily. Architekti, byť byli autory návrhů, měli z těchto složek na realizaci nejmenší vliv. Ačkoliv existovalo mnoho schopných a talentovaných architektů, politická situace jim poskytovala velice omezené možnosti.³⁸⁰

³⁷⁸ KRÁSNÝ, Jan, *Statě z kompozice obytných souborů*, Praha 1979, s. 3

Termín *životní sloh* se v dějinách umění používá dodnes, zatímco v sociologii se od 70. let 20. století užívá spíše pojem *způsob života* či *životní styl*, viz HUBATOVÁ-VACKOVÁ, Lada, RÍHA, Cyril (eds.), *Husákovo 3 + 1. Bytová kultura 70. let*, Praha 2018, s. 52

³⁷⁹ SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, NOVOTNÁ, Eva, JIRKALOVÁ, Karolína, *Paneláci 1: Padesát sídlišť v českých zemích: kritický katalog k cyklu výstav Příběh paneláku*, Praha 2016, s. 327

³⁸⁰ SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, NOVOTNÁ, Eva, JIRKALOVÁ, Karolína, *Paneláci 1: Padesát sídlišť v českých zemích: kritický katalog k cyklu výstav Příběh paneláku*, Praha 2016, s. 34

Samotné projekční možnosti narážely na hranice dané standardizací a typizací, která byla v období normalizace objemová, tudíž typizované byly celé objekty a možnosti upravovat jejich vzhled či bytové dispozice byly pro architekty minimální. Schválené typy domů a bytů navržené typizačními ústavami byly zcela závazné. Z hlediska architektury se tak práce architektů při tvorbě finálních návrhů zúžila na skládání předpřipravených domů z předpřipravených dílů na určitá místa. Proto se architekti stali spíše urbanisty a středem jejich zájmu bylo fungování a skladba města jako celku. Architekt se měl stát průmyslovým projektantem navrhující stavby „produkované jako industriální objekty a odtud cíl spíše v podobě prováděcího plánu než hotové stavby.“³⁸¹ Ve svých návrzích mohli alespoň pracovat s různou skladbou domů, různým horizontálním i vertikálním členěním či různou hustotou zastavění. Prosadit přenesení plánů, třeba i ve zjednodušené podobě do praxe jim ovšem mnohdy činilo potíže a nejinak tomu bylo v případě Jižního Města.

Omezené byly možnosti pro skladby bytů i fasád. „Architekti mohli zpravidla uplatňovat své umělecké zásady v rytmu okenních otvorů, jejich střídání s lodžemi nebo balkony, v kontrastní skladbě plných a různě perforovaných stěn. Aplikace pestřejší škály materiálů nebo barev na obvodovém plášti vyznívá v celkovém měřítku jako luxusní nadstavba.“³⁸² Možnosti užití barvy byly omezené; zabarvovaly se meziokenní pole, objemy lodží nebo štítové stěny.³⁸³ Využití štítové stěny pro rozlišení pomocí barev a znaků se později podařilo na Jižním Městě II.

Omezenost skladby domů a bytů na Jižním Městě, kterou určovala závazná typizace, kritizoval Jiří Lasovský roku 1982 na stránkách *Československého architekta*. „V očích budoucích generací zůstane rovněž těžko omluvitelný fakt, že obytný celek velikosti krajského města byl postaven z typové řady bytů a domů, jejichž druhovost spočítáme na prstech jedné ruky. Chudoba takových možností není přece slučitelná s bohatostí a mnohotvárností života, který žijeme dnes, nehledě na to, jaké škody způsobí v dlouhodobém působení dalším generacím, o kterých víme jen to, že v domech, které jim stavíme, budou žít, ale nevíme nic o tom, jak budou žít, jaké budou mít požadavky, jaké nároky. Nebude je vůbec

³⁸¹ ZARECOROVÁ, Kimberly Elman, *Utváření socialistické modernity. Bydlení v Československu v letech 1953-1960*, Praha 2015, s. 103

³⁸² HUBATOVÁ-VACKOVÁ, Lada, ŘÍHA, Cyril (eds.), *Husákovo 3 + 1. Bytová kultura 70. let*, Praha 2018, s. 63

³⁸³ HUBATOVÁ-VACKOVÁ, Lada, ŘÍHA, Cyril (eds.), *Husákovo 3 + 1. Bytová kultura 70. let*, Praha 2018, s. 63

zajímat, že výstavba takových domů vyhovovala především dodavatelům – stavební organizaci.³⁸⁴

Již po roce 1948, kdy vznikl Stavoprojekt jakožto složka Československých stavebních závodů, se architekti dostali do podřízeného postavení vůči pracovníkům stavebních podniků. Během 60. let se situace začala zlepšovat především díky dobrým vztahům některých architektů a stavbařů, mocenské opoře architektů v některých představitelích krajů či měst, politice profesní organizace Svazu architektů ČSR i snaze samotných stavbařů postavit něco neobvyklého.

Počátkem normalizace se však velké množství představitelů krajů či měst, v nichž měli architekti oporu, stalo obětí čistek.³⁸⁵ Podobně ztratilo své pozice nemálo architektů. Rozpadly se neformální struktury, pomocí kterých architekti dokázali ovlivňovat stavební podniky.³⁸⁶ Opustit své zásadní role při projektování Jižního Města museli Jan Krásný, Miroslav Řihošek i hlavní architekt Jiří Lasovský. I když Jiřímu Lasovskému bylo umožněno nadále projektovat Centrum a Centrální park, ateliér 9 PPÚ, který vedl a kde probíhalo mnoho předcházejících projekčních prací, byl zcela rozpuštěn.

Lucie Zadražilová uvádí, že „o 90% stavební produkce rozhodovaly monopolní dodavatelské firmy, investorské organizace a další administrativní a plánovací instituce.“³⁸⁷ Ty prezentovaly své zájmy jako zájmy celé společnosti a vylučovaly tak jakoukoliv kritiku. Architekti byli rozhodnutím těchto firem a institucí podřízeni a jejich rozhodnutí nemohli téměř nijak ovlivnit, i přes vznášené protesty. V 70. letech architekti neměli takřka „žádnou příležitost uplatnit svá vlastní pojetí, protože systém direktivního plánování, opírající se o vžitý stereotyp, zmařil s konečnou platností jakýkoli náznak snahy o architektonickou kvalitu či využití jiných, levnějších stavebních technologií.“³⁸⁸

Že by bylo vhodné používat při výstavbě i jiné než panelové technologie, zmínil koncem 70. let Jan Krásný: „Jednotná technologie jistě zjednodušuje proces výrobní organizace, ale lze i uvítat na staveništi několik technologií za předpokladu zajištěných

³⁸⁴ LASOVSKÝ, Jiří, Jižní Město pražské, naděje a skutečnost, *Československý architekt*, 1982, r. 28, č. 15-16, příloha Forum, nečíslováno

³⁸⁵ SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, KOUKALOVÁ, Martina, NOVOTNÁ, Eva, *Paneláci 2: Historie sídlišť v českých zemích 1945-1989: kritický katalog k výstavě Bydliště - panelové sídliště: plány, realizace, bydlení 1945-1989*, Praha 2017, s. 205

³⁸⁶ SOMMER, Vítězslav, SPURNÝ, Matěj, MRŇKA, Jaromír, *Řídit socialismus jako firmu. Technokratické vládnutí v Československu, 1956-1989*, Praha 2019, s. 161

³⁸⁷ ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností, Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 104

³⁸⁸ ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností, Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 104-106

výrobních kapacit podle harmonogramu výstavby.³⁸⁹ V roce 1970 bylo 90,1% nových bytů v domech z panelů, v roce 1985 dokonce 98,8%.³⁹⁰

Podrobnější vhléd od situace okolo neměnnosti stavební technologie s odstupem času přinesl Jiří Lasovský: „Měřilo se podle proinvestovaných prostředků, ne podle kvality. Panelová technologie nebyla český vynález, stavělo se tak třeba ve Švédsku, ve Francii a jinde. Ale oni od ní začali ustupovat, když my začínali. Není totiž nejlevnější. Udělali jsme malý experiment – dům v technologii litého betonu z dovezených substrátů na místo. Byl o čtvrtinu levnější než panelový. Za tytéž peníze se mohlo postavit více bytů, ale proti rozjeté mašinérii panelových organizací jsme nic neprosadili. Do panelů se muselo dávat mnoho oceli navíc jen proto, aby se při dopravě nepřelomily. Energetická náročnost panelové výstavby byla nepřiměřená výsledkům.“³⁹¹

Panelárny, které měly odbyt zajištěný, se vyznačovaly neochotou vyrábět jiné než zavedené prvky a neobvyklé tvary pokládaly za nefunkční, neekonomické a kvůli tomu i zbytečné.³⁹² Panel jako základní stavební prvek ovlivňoval také urbanismus, který byl do velké míry určován drahami jeřábů, které s panely manipulovaly. Nejvíce stavebního materiálů na stavbu Jižního Města dodala panelárna v pražských Malešicích.

Velice výrazným faktorem, jenž ovlivňoval rozhodování o výstavbě, byly požadované počty bytů vycházející z ekonomických plánů. Během čtvrté pětiletky (1966-1970) mělo být původně postaveno 540 000 bytů, ovšem dokončeno jich bylo o 80 000 méně, čímž se ještě prohloubil deficit z předchozích pětiletok. Bylo proto rozhodnuto o výstavbě dalších 500 000 bytů do roku 1975.³⁹³ Rozsah výstavby v rámci jednotlivých projektů se oproti předchozí dekádě ještě zvýšil. Urbanisté a architekti bránící originální a promyšlené plány měli s nástupem normalizace velmi malé možnosti odolávat tlaku požadavků na co nejvíce postavených bytů za co nejmenší výdaje. Kvůli politickým tlakům na rychlost a úspornost se kvalita dostala na druhou kolej.³⁹⁴

³⁸⁹ KRÁSNÝ, Jan, *Statě z kompozice obytných souborů*, Praha 1979, s. 84

³⁹⁰ ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností, Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 106

³⁹¹ BARTOŇ, Jiří, *Praha 11 na prahu 21. století*, Praha 2007, s. 103

³⁹² ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností, Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 106

³⁹³ SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, KOUKALOVÁ, Martina, NOVOTNÁ, Eva, *Paneláci 2: Historie sídlišť v českých zemích 1945-1989: kritický katalog k výstavě Bydliště - panelové sídliště: plány, realizace, bydlení 1945-1989*, Praha 2017, s. 204

³⁹⁴ SOMMER, Vítězslav, SPURNÝ, Matěj, MRŇKA, Jaromír, *Řídit socialismus jako firmu. Technokratické vládnutí v Československu, 1956-1989*, Praha 2019, s. 161

Vláda určila, jaké panelové soustavy budou v daných krajích pro výstavbu používány – rozhodnuto o tom bylo bez jakékoliv konzultace s architekty.³⁹⁵ Projektantům sídlišť nové podmínky práce nastínila konference Svazu architektů z roku 1972.³⁹⁶ Straničtí a vládní činitelé, i funkcionáři tohoto svazu dávali v 70. letech architektům jasně najevo, že se za jejich zájmy stavět nebudou. Podle nich měli architekti přijmout podmínky dané prioritními zájmy stavebnictví a poznat zákonitosti hromadné výstavby. Měli se řídit ekonomickými podmínkami a ukazateli. Největší přehlížení opodstatněných námitek architektů projevíli paradoxně sami představitelé Svazu architektů včetně jeho předsedy Zdeňka Strnadela, který architektům vytýkal nedostatek socialistického uvědomění a chápání zájmů společnosti a zpochybňoval jakékoliv připomínky. Technokratičtí plánovači prosadili „takový druh direktivního plánování a kontroly, jaký svázal ruce nejen architektům, ale i lidem ve stavební výrobě, pokud by chtěli vybočit z rutiny.“³⁹⁷

Vliv architektů většinou nepřesahoval úroveň krajských národních výborů.³⁹⁸ Architekti se vyjadřovali prostřednictvím odborných časopisů *Architektura ČSSR* a *Československý architekt*, jejichž pomocí se snažili „vstoupit do složité mocenské hry mezi stranickými a státními orgány v pozici investorů a velkými stavebními podniky v úloze dodavatelů“³⁹⁹ a pomocí různých taktik se pokoušeli získat kontrolu nad svými projekty. Snažili se na svou stranu získat investory, tedy politickou moc, a prezentovat stavební podniky jako viníky špatné situace na nových sídlištích.

Problémem bylo, že na rozdíl od architektů měli investoři a dodavatelé společný zájem, a to postavit co nejvíce bytů v co nejkratším čase za co nejméně peněz. V tomto se „snoubil politický zájem investorů co nejrychleji uspokojit bytové potřeby s ekonomickými zájmy dodavatelů stavět nejjednodušší, a přitom nejdražší části sídlištních komplexů.“⁴⁰⁰ Za takovéto situace zůstávaly šance architektů prosadit určité změny k lepšímu velmi malé. Až ve druhé polovině 80. let se architekti přesunuli od kritizování stavebních firem ke kritice

³⁹⁵ SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, KOUKALOVÁ, Martina, NOVOTNÁ, Eva, *Paneláci 2: Historie sídlišť v českých zemích 1945-1989: kritický katalog k výstavě Bydliště - panelové sídliště: plány, realizace, bydlení 1945-1989*, Praha 2017, s. 204

³⁹⁶ Usnesení ustavující všeplenární konference Svazu architektů ČSR, *Architektura ČSR*, 1972, r. 31, č. 6, s. 258

³⁹⁷ SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, KOUKALOVÁ, Martina, NOVOTNÁ, Eva, *Paneláci 2: Historie sídlišť v českých zemích 1945-1989: kritický katalog k výstavě Bydliště - panelové sídliště: plány, realizace, bydlení 1945-1989*, Praha 2017, s. 205

³⁹⁸ KOPEČEK, Michal (ed.), *Architekti dlouhé změny. Expertní kořeny postsocialismu v Československu*, Praha 2019, s. 320

³⁹⁹ KOPEČEK, Michal (ed.), *Architekti dlouhé změny. Expertní kořeny postsocialismu v Československu*, Praha 2019, s. 321

⁴⁰⁰ KOPEČEK, Michal (ed.), *Architekti dlouhé změny. Expertní kořeny postsocialismu v Československu*, Praha 2019, s. 321

státního socialismu jako systému, „v jehož logice hledali důvody selhání dodavatelských podniků.“⁴⁰¹

Architekti se především snažili bránit své projekty před snahami dodavatelů o snížení počtu stavebních prací na nejnútnejší minimum, hlavně pak těch, které nevedly k bytové výstavbě. Nejvýraznější střety mezi architekty a dodavateli proto nastávaly ohledně občanské vybavenosti, jejíž výstavba se často odkládala nebo se v některých případech nerealizovala vůbec.⁴⁰² To někdy architekti tušili již v průběhu projektování: „Zase se nám nemile projevují určité tendence ekonomické, které nás nutí, abychom realizovali pouze tak zvané komplexní byty. ... Investiční podíly plynoucí z komplexnosti jsou poměrně skromné. Umožní nám vybavovat městské celky pouze nejnútnejším.“⁴⁰³

Architekti se snažili najít spojence v národních výborech, které upozorňovali na negativní působení špatné realizace projektů, která neodpovídala proklamovanému životnímu prostředí socialistického města. Při argumentaci architektům pomáhali sociologové, kteří lépe ovládali jazyk vhodný pro popsání ideového působení životního prostředí sídlišť. Vedle toho se díky spolupráci se sociology „vyhnuli podezření, že překračují své kompetence a že jejich kritika má již podvrtný, nikoli odborný charakter.“⁴⁰⁴ Některé dílčí úspěchy přineslo architektům také formování koalic s různými ministerstvy.⁴⁰⁵

Někdy mohl k realizaci nestandardních architektonických plánů pomoci i investorský zájem. „Například jeden z věžáků na Jižním Městě, který podle architektů měl klíčový ‘městotvorný’ efekt, se nakonec podařilo v plánech zachovat proti vůli dodavatele díky tomu, že se našel nový „investor“ v podobě pražského pohostinství, který jej hodlal využít jako učňovský internát a ubytovnu pro své zaměstnance,“⁴⁰⁶ píše Petr Roubal. Jednalo se patrně o dvojici výškových budov poblíž dnešní stanice Opatov, či jen jednu z nich, nicméně obě dlouhou dobu sloužily jako hotel a ubytovna a byly s tímto účelem postaveny; investor byl tudíž podobný u obou z nich. Tyto budovy figurovaly v plánech Centra jako kupa, kterých se

⁴⁰¹ ROUBAL, Petr, Krize urbanistické moderny v socialismu. Případ plánování Prahy od šedesátých do osmdesátých let 20. století, *Soudobé dějiny XXIV / 3*, Praha 2017, s. 355

⁴⁰² Architekti se tak v úspěšnějších případech snažili projektovat takovým způsobem, aby nebylo možné navrhované budovy nepostavit. Na Jihozápadním Městě se například architektům podařilo prosadit stavbu kulturního domu jen díky tomu, že spojoval společenskou a obytnou funkci. Obsahoval tedy i byty, které musel dodavatel postavit, jinak by nedosáhl jejich požadovaného počtu. Viz KOPEČEK, Michal (ed.), *Architekti dlouhé změny. Expertní kořeny postsocialismu v Československu*, Praha 2019, s. 321

⁴⁰³ UHRINOVÁ, Marta, Jižní Město pražské, *Československý architekt*, Praha 16. 4. 1970, r. 16, č. 6-7, nestránkováno

⁴⁰⁴ KOPEČEK, Michal (ed.), *Architekti dlouhé změny. Expertní kořeny postsocialismu v Československu*, Praha 2019, s. 322

⁴⁰⁵ ROUBAL, Petr, Krize urbanistické moderny v socialismu. Případ plánování Prahy od šedesátých do osmdesátých let 20. století, *Soudobé dějiny XXIV / 3*, Praha 2017, s. 358

⁴⁰⁶ ROUBAL, Petr, Krize urbanistické moderny v socialismu. Případ plánování Prahy od šedesátých do osmdesátých let 20. století, *Soudobé dějiny XXIV / 3*, Praha 2017, s. 358

mělo na Jižním Městě postavit několik. Nakonec se označení Kupa vžilo pouze pro dvojici budov na Hájích, přesto však i tato druhá dvojice výškových budov s více než dvaceti patry, postavená v polovině 80. let na myšlenku kupy odkazuje.

Obrázek 26 - Dvojice dvaadvacetipodlažních budov na Opatově, zdroj: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hotely_Veritas_a_Opatov.jpg

Obecně lze pozici urbanistů a architektů shrnout tak, že sice získali velký vliv na městské plánování, ne však dost silný na to, aby své projekty dovedli do úspěšných realizačních konců. Odborná expertíza urbanistům „zajistila vliv na podobu plánování města, ale neposkytla jim politickou moc nad finančními zdroji, technologickými nástroji a pracovními silami, jež byla nutná k usměrnění vývoje města.“⁴⁰⁷ V praxi se proto projekční možnosti projeví tak, že architekti mohli rozhodovat o tom, jaký objekt kam umístí, nikoliv však o tom, který objekt se kdy postaví a jestli se vůbec postaví.⁴⁰⁸

Pro architektury Jižního Města byla situace obtížná také v tom, že na projektu pro jeho velikost pracovalo mnoho architektů i z různých projektových ústavů bez vzájemné

⁴⁰⁷ KOPEČEK, Michal (ed.), *Architekti dlouhé změny. Expertní kořeny postsocialismu v Československu*, Praha 2019, s. 322-323

⁴⁰⁸ ROUBAL, Petr, Krize urbanistické moderny v socialismu. Příklad plánování Prahy od šedesátých do osmdesátých let 20. století, *Soudobé dějiny XXIV / 3*, Praha 2017, s. 355

koordinace. „Jižní Město se původně mělo realizovat jako jeden celek, a protože s podobně rozsáhlým projektem u nás odborníci neměli zkušenost, rozdělil ho Pražský projektový ústav na jednotlivé části, které svěřil mimopražským krajským projektovým ústavům.“⁴⁰⁹ Jiří Lasovský se pokoušel prosadit zřízení koordinačního týmu, což se nezdařilo: „Na podrobném územním plánu a studiích zastavění JM jsme pracovali přibližně dva roky, ale po roce 1970 jsme upadli v nemilost, a ateliér nové vedení Pražského projektového ústavu rozpustilo. Pražskému projektovému ústavu jsme se pokoušeli vnutit alespoň koordinační skupinu, která by řídila další projektování v duchu našeho územního plánu. Snažili jsme se o to bezúspěšně asi půl roku. JM potom projektoval nejenom Pražský projektový ústav (PPÚ), ale i Krajský projektový ústav (KPÚ), PÚ-VHMP⁴¹⁰ a další organizace. Mělo se stavět 5000 bytů za rok, což bylo neobvykle veliké sousto. Proto se muselo rychle projektovat a rychle stavět. Autoři PÚP už u toho nebyli a urbanistická a architektonická koordinace výstavby neexistovala.“⁴¹¹

„My z Moravy vždycky říkáme: Stavíme novou Olomouc. Je to přesně tak, soudruhu tajemníku. To je rozlohou i počtem obyvatel Olomouc,“⁴¹² řekl stavební dělník při návštěvě Gustáva Husáka na Jižním Městě v roce 1977. Podobně již o deset let dříve architekti avizovali: „Abychom si mohli lépe představit zamýšlenou výstavbu, dlužno uvést, že má být v krátkém čase postaveno město rovnající se velikostí Liberci nebo Olomouci, přičemž města jako Hradec Králové, Pardubice, Gottwaldov, Ústí n/Lab., České Budějovice nedosahují počtem obyvatel rozměrů Jižního města. Rovněž je větší než 11 okresů v republice. Tolik pro názornost.“⁴¹³ Během normalizace vedle administrativně-ekonomického tlaku komplikovaly úspěšnou realizaci plánů samy o sobě právě také tyto ohromné rozměry realizovaných projektů.⁴¹⁴ I kvůli nim se plány v zájmu co nejchopitelnější a nejrychlejší výstavby zjednodušovaly,⁴¹⁵ což se na Jižním Městě promítlo velmi zřetelně.

„Bydlení je v ohnisku pozornosti naší veřejnosti. Uspokojují se kvantitativní požadavky v investiční politice bytové a občanské výstavby. Není však úspěšně dořešena kvalitativní stránka obytného prostředí, o kterém víme, že perspektivně zabezpečuje nejen

⁴⁰⁹ ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností, Panelová sídliště v Československu 1953-1989*, Praha 2013, s. 112

⁴¹⁰ Projektový ústav Výstavby hlavního města Prahy.

⁴¹¹ MRÁČKOVÁ, Markéta, VEJVODA, Viktor a ŠIMONOVÁ, Barbora (eds.), *Legenda o sídlišti*, Praha 2014, s. 98

⁴¹² Pořad *Retro České televize*, premiéra 7. 9. 2013 na ČT 24, díl Rok 1971, část Sídliště Jižní Město, čas 00:01:49, k 15. 5. 2021 dostupné na odkaze <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10176269182-retro/213411000360027>

⁴¹³ *Studijní návrh na Jižní Město, dokument 2*, Praha 1967, s. 8

⁴¹⁴ SOMMER, Vítězslav, SPURNÝ, Matěj, MRŇKA, Jaromír, *Řídit socialismus jako firmu. Technokratické vládnutí v Československu, 1956-1989*, Praha 2019, s. 161

⁴¹⁵ SOMMER, Vítězslav, SPURNÝ, Matěj, MRŇKA, Jaromír, *Řídit socialismus jako firmu. Technokratické vládnutí v Československu, 1956-1989*, Praha 2019, s. 186

materiální, ale i kulturní úroveň socialistické společnosti. Otázky bytové výstavby se více soustřeďují na oblast funkčního řešení a stavební ekonomiky, na oblast technologické skladby a technického vybavení i na organizaci obytných útvarů. Méně vědecky podložené pozornosti je věnováno soudobým kompozičním zákonitostem obytných souborů, odpovídající ideovým požadavkům naší společnosti.⁴¹⁶ Poslední větu tohoto výňatku z textu Jana Krásného lze rozvinout i tím směrem, že hodnoty, které nebylo možné kvantifikovat a expertně popsat, se dostávaly mimo zájem investorů i dodavatelů. I když proměna chápání životního prostředí a hodnot s ním souvisejících ze strany architektů i ve společnosti již probíhala, zavedený systém výstavby se skrze 70. léta nezměnil a i přes drobné úspěchy architektů v 80. letech fungoval v zajetých kolejích až do konce státního socialismu.

„Problémy projektantů v současné době jsou současně problémy obyvatel v budoucnosti. U obyvatel se násobí, protože se v praktickém životě ukáže, co se tu děje za nesmysly,⁴¹⁷ trefně komentoval a předvídal situaci ohledně plánování a výstavby Jižního Města malíř Emil Cimbura v roce 1970.

Pokud se vrátíme k názvu této kapitoly, bylo by vhodné nyní konstatovat, že tvůrců Jižního Města bylo velice mnoho – od architektů, urbanistů a inženýrů přes investora a dodavatelské podniky až po dělníky v panelárnách i na samotných stavbách a v neposlední řadě také jeho obyvatele, kteří se ho v určitých ohledech snažili později přizpůsobit svým představám. Výsledná podoba Jižního Města byla zhmotněním mnoha kompromisů, snah i tlaků, ideálů, požadavků i finančních a technických možností. Jakýmsi posledním, přirozeným činitelem a tvůrcem se stal čas. Desítky let, během nichž se – o čemž vypovídá obrazová příloha této práce – z měsíční krajiny stalo město plné zeleně. V tomto ohledu možná skoro až takové, o jakém snil Le Corbusier nebo Jiří Lasovský.

⁴¹⁶ KRÁSNÝ, Jan, *Statě z kompozice obytných souborů*, Praha 1979, s. 3

⁴¹⁷ UHRINOVÁ, Marta, Jižní Město pražské, *Československý architekt*, Praha 16. 4. 1970, r. 16, č. 6-7, nestránkováno

8 Závěr

V této práci jsem se pokusil nastínit plánování a výstavbu Jižního Města. S vědomím existence obrovského množství dochovaných pramenů i veliké šíře tématu jako takového si práce neklade nároky na komplexní výklad. Spíše se v obrysech dotýká některých procesů, které jistě skýtají možnosti hlubšího výzkumu a může tak posloužit jako podklad či inspirace pro další práce.

Sídlště a panelový dům jsou pojmy, jež většině lidí patrně evokují období normalizace, s nímž jsou díky době svému vzniku neodmyslitelně spojeny. Ne všechna sídlště a panelové domy byly postaveny za normalizace, nicméně z tohoto období jich pochází drtivá většina. Přesto by však bylo mylné chápat tento fenomén čistě jako snahu komunistických funkcionářů umístit lidi do šedivých krabic. Jak popisuje úvodní kapitola, tento druh výstavby pramenil z modernistických myšlenek meziválečných avantgardních architektů, pro které dospěla příhodná doba po druhé světové válce takřka po celé Evropě.

Myšlenka postavit stejně kvalitní, hygienické a stejně vypadající byty a domy pro všechny padla v době poválečné bytové krize a vzniku sociálního státu na úrodnou půdu. Nejdéle se dařilo jí realizovat v zemích se silnou státní kontrolou a centrálně plánovanou ekonomikou, tedy ve východním bloku. Zde tato myšlenka také odpovídala socialistickým ideám sociálního blahobytu pro všechny.

V Československu v 50. letech probíhaly procesy, jež dovršily zprůmyslnění bytové výstavby, typizaci a standardizaci. Tyto tendence čerpaly podněty jak ze západu, tak východu, i z domácí tradice, například Bařova Zlína. Jelikož bytová krize byla stále znatelná, začalo se v 60. letech plánovat v mnohem větších měřítkách než kdy dřív. Jedním z velkých projektů druhé poloviny 60. let bylo i Jižní Město. Architekti předem varovali před množstvím rizik, které by se mohly stát reálnými i v případě Jižního Města. Do plánování se zapojilo také mnoho odborníků z dosti různých oborů a řešení města mělo být skutečně komplexní.

Soutěž na podobu Jižního Města naznačovala velice slibné vyhlídky. Zdálo se, že se otevírají zcela nové možnosti tvorby obytných souborů a městského prostředí jako takového. Architekti, plni optimismu z příhodných podmínek a poučení z nezdarů předchozích sídlšť, věřili, že mohou vyprojektovat soběstačné město s bydlením, prací, rekreací, kulturou, službami, obchody, dopravou a přírodou, které bude možné vybudovat tak, aby poskytovalo svým novým obyvatelům ideální podmínky k životu. Oblast Jižního Města k tomu měla výborné předpoklady díky blízkosti přírodních oblastí, rozsáhlosti území, která umožňovala

vedle obytných souborů umístit i pracovní příležitosti, klidné poloze na okraji Prahy a zároveň možnosti rychlého spojení s Prahou i oblastmi mimo ní díky dálnici a metru.

V prvním kole architektonické soutěže byl nejvýše oceněn návrh Jana Krásného, který v druhém kole svůj návrh dále rozpracoval spolu s kolektivem ateliéru 9 PPÚ pod vedením Jiřího Lasovského. Společně vypracovali porovnávací studii a ve třetím kole byl jejich návrh vybrán jako podklad pro vytvoření podrobného územního plánu. Jeho hlavními autory se tak stali architekti Jiří Lasovský, Jan Krásný a inženýr Miroslav Řihošek. Tento projekt stanovoval velmi ambiciózní plány na soběstačné město se vším všudy. Jiří Lasovský to komentoval slovy, že „nejde tedy pouze o výstavbu sídliště, ale o výstavbu svébytného městského celku.“⁴¹⁸ Na Jižním Městě se měly objevit některé prvky jako obytná ulice či náměstí, které byly na dosavadních sídlištích nevídané. Proto bylo plánované sídliště často považováno za něco nového a moderního, za pokrokový projekt, který by se mohl stát sídlištěm budoucnosti.

Jiří Lasovský se pokoušel o to, aby trojice autorů podrobného územního plánu vytvořila koordinační skupinu, která by na průběh projektování a realizace dohlížela. Do projektování však promluvily normalizační čistky, autoři PÚP byli od projektování odstaveni a ateliér 9 PPÚ byl rozpuštěn. Na základě PÚP pracovali na konkrétních studiích souborů staveb další ateliéry, ovšem bez možnosti vzájemné koordinace.

Pod tlakem na předávání několika tisíců bytů ročně a kvůli ekonomizačním požadavkům se původní myšlenka ideálního města během výstavby rozpustila. Plánované množství druhů domů se omezilo jen na několik nejsnadněji zhotovitelných, jejich výšková hladina se nivelizovala a myšlenka postupného zvyšování od okrajů souborů k jejich centrům tak zůstala realizovaná pouze v občasných náznacích. Kvůli rozestoupení budov nedošlo ke vzniku obytné ulice, nepodařilo se vytvořit ani náměstí – snahou o implementaci těchto prvků na sídliště se plány Jižního Města odlišovaly od většiny předchozí sídlištní výstavby. Některé objekty občanské vybavenosti se vůbec nepostavily, k segregaci pěší a automobilové dopravy došlo v lokálních centrech jen v omezené míře.

Na Jižním Městě se také nejvíce zviditelnily jevy, které provázely i většinu ostatní sídlišť, jako byly nedokončené chodníky, špatné zásobování obchodů, technické problémy v bytech, či monotónní vzhled nové výstavby. Kvůli odstoupení od stavby areálu průmyslu a služeb a hlavního centra s vyšší občanskou vybaveností se sídlištní výstavba víceméně omezila na onu noclehárnu, jejímuž vzniku architekti tolik chtěli zabránit.

⁴¹⁸ UHRINOVÁ, Marta, Jižní Město pražské, *Československý architekt*, Praha 16. 4. 1970, r. 16, č. 6-7, nestránkováno

Situace se však v průběhu let začala zlepšovat, na Jižní Město bylo dovedeno metro, postupem času se podařilo dotvořit i zelené plochy uvnitř obytných souborů. Zlepšil se přístup i do sousedících přírodních oblastí jako Miličovský les či Hostivařská přehrada. V průběhu 90. let se začaly fasády domů zabarvovat a nadále se občas dostavují některá prázdná místa. Přesto se původní ambiciózní plány architektů realizovaly spíše v obrysech.

V polovině 60. let se příhodně setkaly modernistické myšlenky na nová města s technickými možnostmi výstavby, ekonomickými předpoklady a výhodným nastavením hospodářského systému. Na jednu stranu tak centrálně plánovaná ekonomika umožnila velice rychlou výstavbu obytného celku, který poskytl nové kvalitnější bydlení desetitisícům obyvatelů, na druhou stranu však znemožnila postavit město komplexně a vytvořit životní prostředí, které by si architekti a patrně i obyvatelé představovali.

Název této práce, Plánování a výstavba Jižního Města, v sobě nese určitý kontrast, který je nyní z předchozího textu patrný. Architekti-experti naplánovali ideální město, které se pod ekonomickými a politickými tlaky investorů a dodavatelů postavilo do určité míry jinak, či spíše jen zčásti. Dnes, po několika desetiletích uplynulých od plánování a první výstavby Jižního Města, však lze říci, že od neutěšeného stavu ze 70. a 80. let, který zobrazil Jaromír Čejka na svých fotografiích nebo Věra Chytilová ve filmu Panelstory, se toto místo znatelně oddálilo. Určité rysy města jsou výstavbou sice pevně dané, nicméně neustálými menšími či většími změnami k lepšímu se Jižní Město nakonec pomalu ale jistě přibližuje a nadále může přibližovat původním architektonickým ideálům.

Obrazová příloha

Obrázek 27 – Počátek 80. let, foto: Jaromír Čejka, zdroj: <https://vikend.ihned.cz/c1-65448130-jizni-mesto-cyricet-let-betonovych-krabicek-od-sirek-ktere-jako-by-nekomu-vypadly-z-kapsy>

Obrázek 28 – Centrální park dnes. Foto: Jan Kunderát, 2021

Obrázek 29 – Počátek 80. let, foto: Jaromír Čejka, zdroj: <https://magazin.aktualne.cz/foto/jedinecne-retro-fotografie-jaromira-cejky-ukazuji-davny-zivo/r~97a35b6e3ae211ebb115ac1f6b220ee8/r~c5c3afcc3af011eb9d470cc47ab5f122/>

Obrázek 30 – 2021, foto: Jan Kunderát

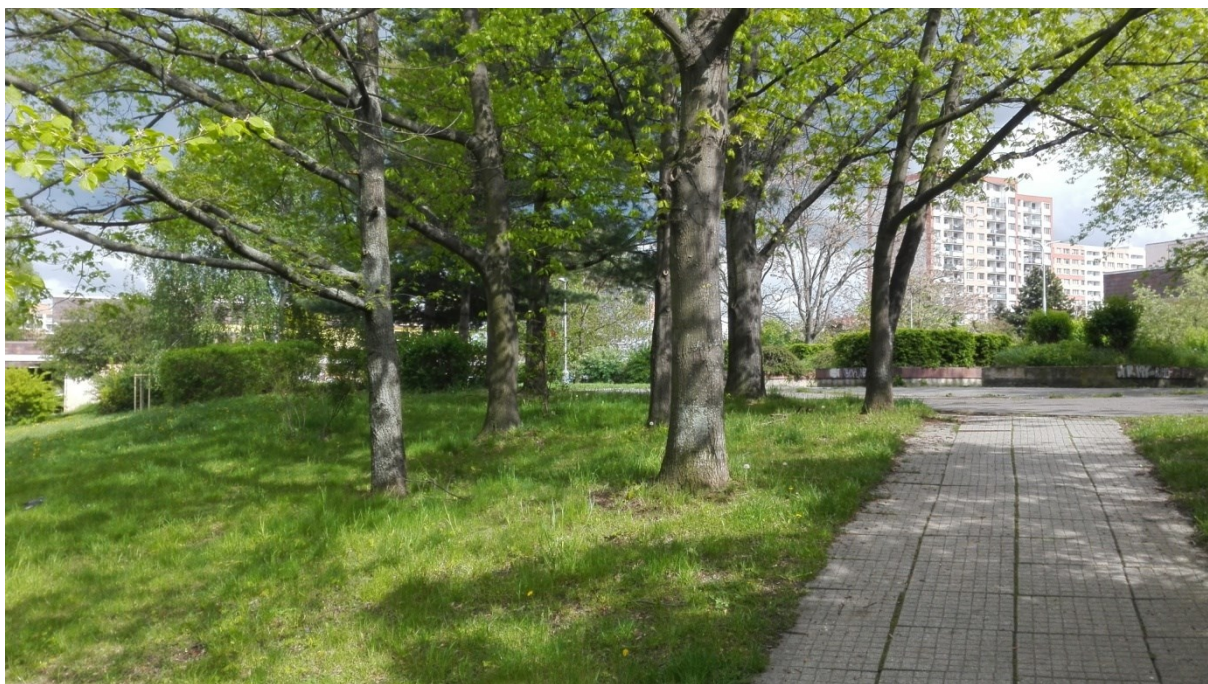
Obrázek 31 – Počátek 80. let, foto: Jaromír Čejka, zdroj: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1015275-porovnejte-obrazem-panelstory-jizniho-mesta-v-80-letech-a-dnes>

Obrázek 32 – 2021, foto: Jan Kunderát

Obrázek 33 – Počátek 80. let, foto: Jaromír Čejka, zdroj: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1015275-porovnejte-obrazem-panelstory-jizniho-mesta-v-80-letech-a-dnes>

Obrázek 34 – 2021, prostor zamýšleného náměstí Mláďí, foto: Jan Kunderát

Obrázek 35 – Počátek 80. let, foto: Jaromír Čejka, zdroj: <https://magazin.aktualne.cz/foto/jedinecne-retro-fotografie-jaromira-cejky-ukazuji-davny-zivo/r~97a35b6e3ae211ebb115ac1f6b220ee8/>

Obrázek 36 – 2021, foto: Jan Kandrát

Obrázek 37 – Bronzové sousoší kosmonautů Vladimíra Remka a Alexeje Gubareva od Jana Bartoše z roku 1979, u výstupu z metra Háje. Foto: Jan Kandrát, 2021

Obrázek 38 – Bronzová plastika Delfini od Ladislava Kovaříka z roku 1986 v ulici Kropáčkova. Foto: Jan Kandrát, 2021

Obrázek 39 – Cínový reliéf Luboše Moravce z roku 1979 u vstupu do Kupy. Foto: Jan Kandrát, 2021

Obrázek 40 – Část II. souboru – Opatova, s lokálním centrem. Foto z 1. poloviny 90. let, zdroj: archiv IPR hl. m. Prahy

Obrázek 41 – Část lokálního centra III. souboru – Litochleb. Foto: Jan Kunderát, 2021

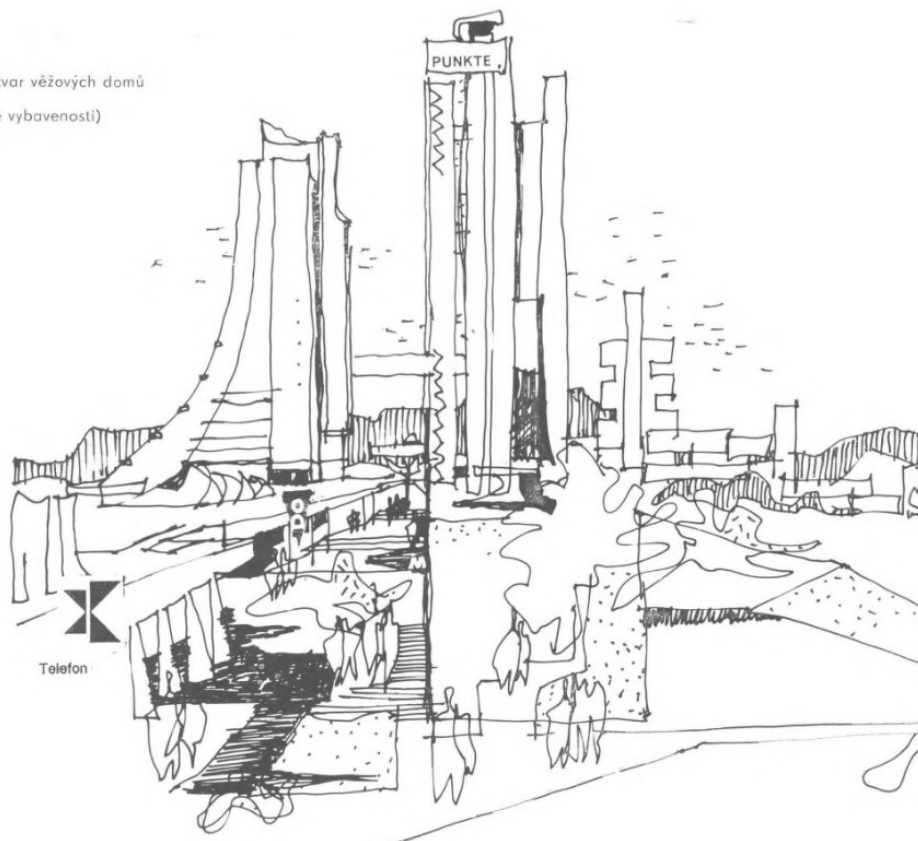
Obrázek 42 – Část modelu III. souboru - Litochleb, autor: Bohumil Kříž. V popředí lze vidět plánovanou šestadvacetipodlažní výškovou kupovitou budovu, jednu ze zamýšlených dominant Jižního Města. Zdroj: archiv IPR hl. m. Prahy

Obrázek 43 – Letecký pohled z 1. poloviny 90. let, z podobného úhlu. Oproti návrhu je zde patrná menší různorodost staveb a chybí výškový dům, spojení dvou polovin lokálního centra lávkami či vyšší zeleň. Zdroj: archiv IPR hl. m. Prahy

107

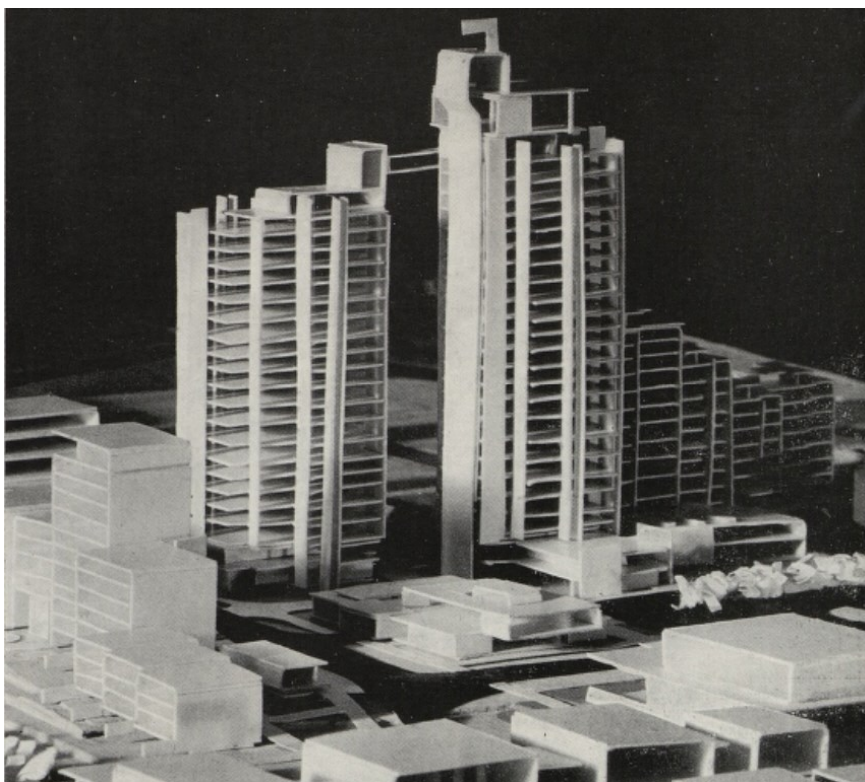
Jižní Město - 1. soubor
Experimentální obytný útvar věžových domů
(s terasovou podnoží
včetně sídlištní občanské vybavenosti)
Autor Jan Zelený

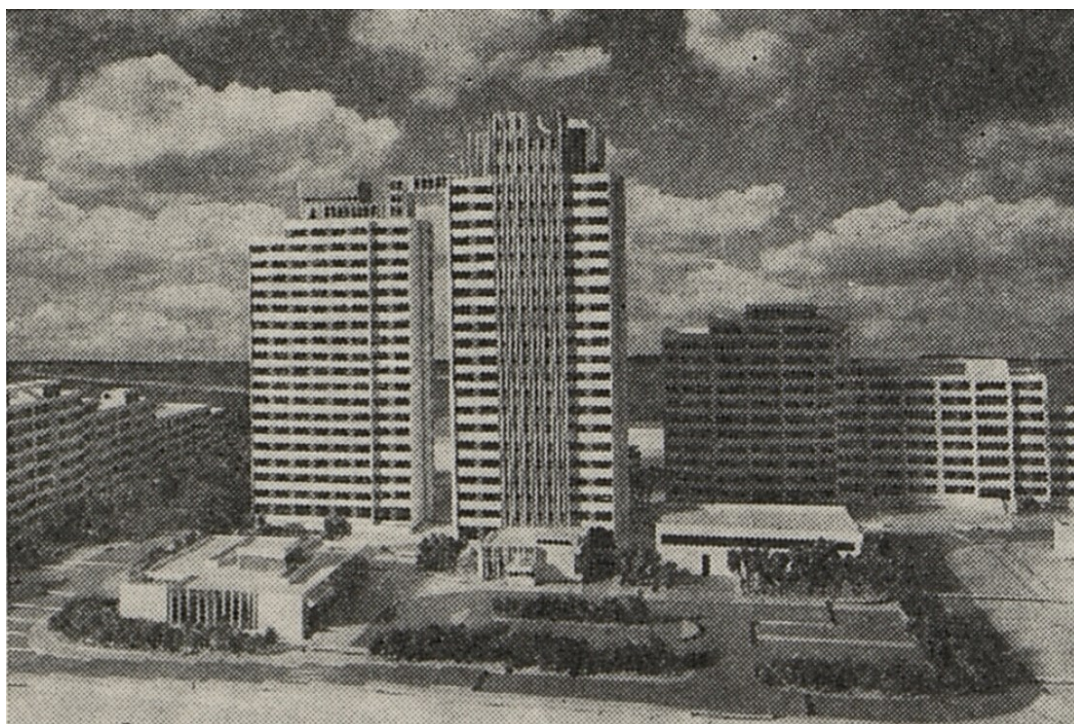
Obrázek 44 – Návrh výškového domu Kupa, autor: Jan Zelený. Zdroj: NOVÝ, Otakar Nový, VOŽENÍLEK, Zdeněk, Architekti v Praze, Praha 1971, s. 200

Obrázek 45 – Model Kupy v širším okolí, autor: Jan Zelený. Zdroj: NOVÝ, Otakar Nový, VOŽENÍLEK, Zdeněk, Architekti v Praze, Praha 1971, s. 200

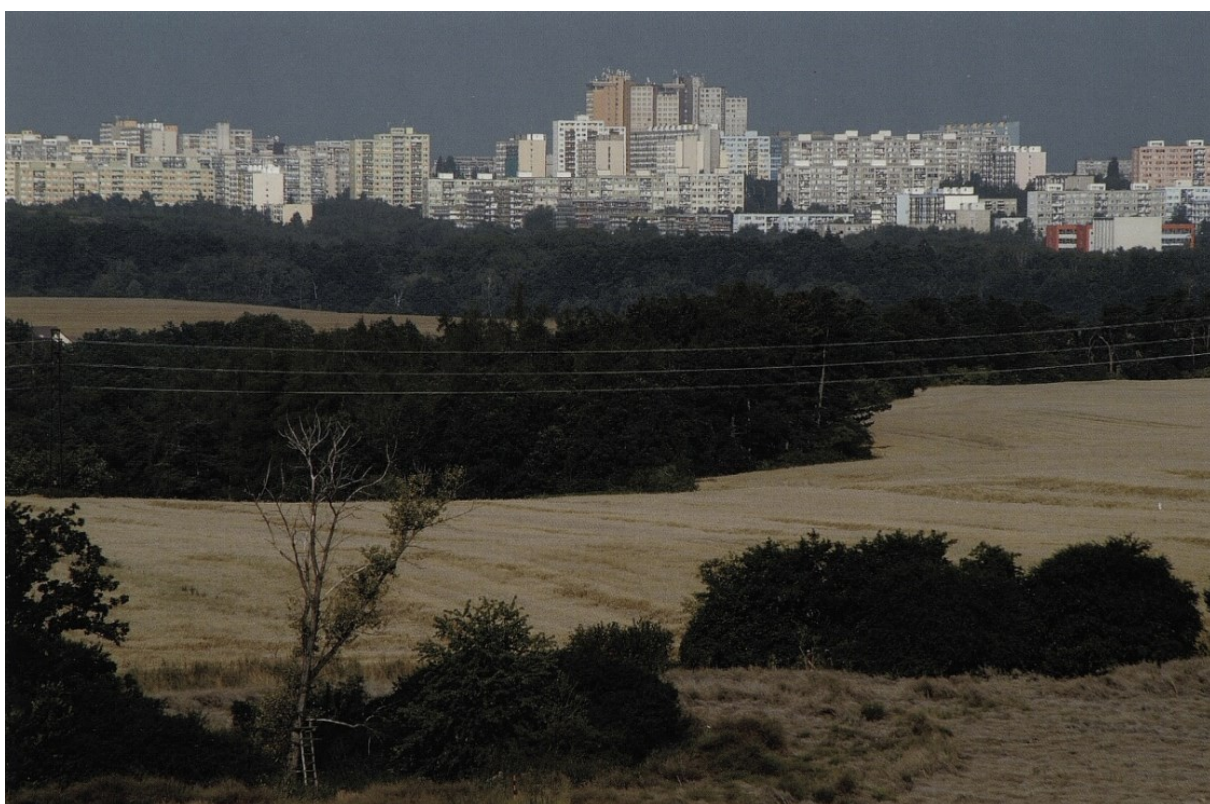
Obrázek 46 – Další, již zjednodušený návrh Kupy, autor: Jan Zelený. V této době se již počítalo s využitím Kupy jako ubytovny stavebních závodů. Zdroj: Kupa, Architektura ČSR, č. 6, 1972, s. 285, foto Zdeněk Voženilek

Obrázek 47 – Finální návrh Kupy. Zdroj: Architektura ČSR, č. 6, 1975, s. 292b, foto Zdeněk Voženilek

Obrázek 48 – Jižní Město jako vstupní brána do Prahy, část souborů Opatov a Háje. Foto: ČTK, zdroj: <https://magazin.aktualne.cz/obrazem/jizni-mesto-od-utopie-k-realite/r~1e93f840799011e6a77e002590604f2e/>

Obrázek 49 – II. soubor – Opatov, zdroj: DEJMALOVÁ, Kateřina, BURSÍK, Tomáš, JŮN, Libor, Český svět. Kulisy z let 1948-1989, Lomnice nad Popelkou 2008, s. 91

Obrázek 50 – Letecký snímek z roku 2008. Autor: Hynek Moravec, zdroj: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=4300581>

Seznam použitých pramenů a literatury

Archivní materiály

- Centrální park JMI – studie, Charvát a Študent, září 1986, archiv IPR HMP
- Generel výtvarného řešení, přehledná situace 1:5000, Bohumil Kříž, prosinec 1974, archiv IPR HMP
- Jižní Město - Chodov - studie, patrně 1967, archiv IPR HMP
- Návrh programu výstavby pro podrobný územní plán sídliště Jižní Město, Praha 1967, archiv IPR HMP
- Ověřovací studie-1.SS JM 1 – centrum – jih, listopad 1984 – duben 1985, archiv IPR HMP
- Praha, Jižní Město, V. soubor, zpřesnění studie souboru staveb, leden 1973, archiv IPR HMP
- Praha, Jižní Město, Podrobný územní plán, upřesnění, 1971, archiv IPR HMP
- Program výstavby Jižního Města, Praha 1968, archiv IPR HMP
- Průvodní zpráva ke studijnímu návrhu na Jižní Město v Praze, Praha 1967, archiv IPR HMP
- PÚP Jižní Město – opisy deníků a vyjádření, 1968, archiv IPR HMP
- Řešení a zařízení prostoru pro dětské hry, 1. soubor, 1971, archiv IPR HMP
- Soutěž na ideové urbanistické řešení Jižního Města, sídliště hlavního města Prahy. Soutěžní podmínky, 1965, archiv IPR HMP
- Studie I. souboru staveb, Chodov – Jižní Město, technická zpráva, Praha 1969, archiv IPR HMP
- Studijní návrh na Jižní Město v Praze, Praha 1967, archiv IPR HMP
- Studijní návrh na Jižní Město, dokument 2, Praha 1967, archiv IPR HMP
- Výsledná prověřovací studie, 1964, archiv IPR HMP
- Zpráva o výsledku hodnocení veřejné anonymní soutěže na ideové urbanistické řešení Jižního Města – sídliště hl. m. Prahy a schválení změny v rozdělení cen, Praha 1966, archiv IPR HMP

Dobová periodika

Architektura ČSR

- HANF, Luděk, Soutěž na prvky městského interiéru, *Architektura ČSR*, č. 10, 1971
- HLAVÁČEK, Emil, Průmyslový obvod Praha-Jižní Město, *Architektura ČSR*, č. 7/8, r. 28, 1969
- HONEISER, Ladislav, Pragoděv pro Jižní Město, *Architektura ČSR*, č. 9, 1972

- KOHN, Erich, STORCH, Karel, WIMMER, Miroslav, Výrobní a technické prostředky, *Architektura ČSR*, č. 1-2, r. 8, 1949
- KRÁSNÝ, Jan, Podrobný územní plán „Jižního Města“ v Praze, *Architektura ČSR*, r. 28, 1969
- KŘÍŽ, Bohumil, HYLIŠ, Jiří, Jižní Město v Praze, 3. obytný soubor, *Architektura ČSR*, č. 2 1973
- LASOVSKÝ, Jiří, Obchodně provozní budova PZO Ferromet a Pragoexport v Praze, *Architektura ČSR*, č. 3, 1986
- ŠTÍPEK, Jaroslav, Nemocnice s poliklinikou II. typu v Praze 4. Jižní Město, *Architektura ČSR*, č. 4. 1973,
- VOŽENÍLEK, Jiří, Soutěž na Jižní Město v Praze, *Architektura ČSR*, č. 2-3, r. 26, 1967
- Kupa, *Architektura ČSR*, č. 6, 1972
- Montované vysokopodlažní panelové objekty, *Architektura ČSR*, č. 6, 1975, s. 292b
- Usnesení ustavující všeplenární konference Svazu architektů ČSR, *Architektura ČSR*, č. 6, r. 31, 1972

Československý architekt

- LASOVSKÝ, Jiří, Jižní Město pražské, naděje a skutečnost, *Československý architekt*, 1982, r. 28, č. 15-16, příloha Forum
- UHRINOVÁ, Marta, Jižní Město pražské, *Československý architekt*, č. 6-7, r. 16, 16. 4. 1970
- Pracovní model centra Jižního Města, *Československý architekt*, č. 7, r. 23, 1977

Květy

- KOŠŤÁL, Josef, Dům bez cihel, *Květy*, r. 5, č. 24, 16. 6. 1955
- Květy*, r. 14, č. 28, 11. 7. 1964
- TOMÁŠEK, Dušan, Město jako staveniště ... staveniště jako město, *Květy*, r. 15, č. 17, 1. 5. 1965

Tvorba

- BAUER, Jan, Noclehárna pro osmdesát tisíc lidí?, *Tvorba, list pro kritiku a umění*, č. 28, 12. 7. 1972

Literatura

- BARTOŇ, Jiří a kol., *Kniha o Praze 11*, Praha 1998
- BARTOŇ, Jiří, *Chodovská tvrz. K historii Prahy 11*, Praha 1996
- BARTOŇ, Jiří, *Praha 11 na prahu 21. století*, Praha 2007
- ČEJKA, Jaromír, *Jižní Město. Fotografický projekt z pražského sídliště z počátku 80. let dvacátého století*, Frýdek-Místek 2020
- DEJMALOVÁ, Kateřina, BURSÍK, Tomáš, JŮN, Libor, *Český svět. Kulisy z let 1948-1989*, Lomnice nad Popelkou 2008
- HUBATOVÁ-VACKOVÁ, Lada, ŘÍHA, Cyril (eds.), *Husákovo 3 + 1. Bytová kultura 70. let*, Praha 2018
- KOPEČEK, Michal (ed.), *Architekti dlouhé změny. Expertní kořeny postsocialismu v Československu*, Praha 2019
- KRÁSNÝ, Jan, *Statě z kompozice obytných souborů*, Praha 1979
- MIKSÁNKOVÁ, Alexandra, *Výstavba Prahy 1945-1980*, díl 2, Praha 1981
- MRÁČKOVÁ, Markéta, VEJVODA, Viktor a ŠIMONOVÁ, Barbora (eds.), *Legenda o sídlišti*, Praha 2014
- ROUBAL, Petr, *Krise urbanistické moderny v socialismu. Příklad plánování Prahy od šedesátých do osmdesátých let 20. století*, *Soudobé dějiny* XXIV / 3, Praha 2017
- SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, NOVOTNÁ, Eva, JIRKALOVÁ, Karolína, *Paneláci 1: Padesát sídlišť v českých zemích: kritický katalog k cyklu výstav Příběh paneláku*, Praha 2016
- SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, ŠVÁCHA, Rostislav, KOUKALOVÁ, Martina, NOVOTNÁ, Eva, *Paneláci 2: Historie sídlišť v českých zemích 1945-1989: kritický katalog k výstavě Bydliště - panelové sídliště: plány, realizace, bydlení 1945-1989*, Praha 2017
- SOMMER, Vítězslav, SPURNÝ, Matěj, MRŇKA, Jaromír, *Řídit socialismus jako firmu. Technokratické vládnutí v Československu, 1956-1989*, Praha 2019
- SVOBODA, Jan E., NOLL, Jindřich, SKALA, Vladislav, *Praha 1945-2003. Kapitoly z poválečné a současné architektury*, Praha 2006
- ZADRAŽILOVÁ, Lucie, *Když se utopie stane skutečností. Panelová sídliště v Československu v letech 1953-1989*, Praha 2013
- ZARECOROVÁ, Kimberly Elman, *Utváření socialistické modernity. Bydlení v Československu v letech 1953-1960*, Praha 2015

Od židle k městu. Rozhovor Miroslava Pavla s Jiřím Lasovským st., Jiřím Lasovským ml. a Jiřím Lasovským nejml., časopis *ERA21*, k 18. 5. 2021 dostupné na <https://www.era21.cz/cs/clanky/clanky/2019-05-24-od-zidle-k-mestu/>

Audio-vizuální záznamy

Film *Panelstory aneb Jak se rodí sídliště*, režie Věra Chytilová, 1979

Pořad *Osobnosti současné architektury* na TV Architect – rozhovor Zdeňka Lukeše s Vítězslavou Rothbauerovou, k 18. 5. 2021 dostupné na

<https://www.tvarchitect.com/video/osobnosti-soucasne-architektury-vitezslava-rothbauerova/>

Pořad *Retro České televize*, premiéra 7. 9. 2013 na ČT 24, díl Rok 1971, část Sídlíště Jižní Město, k 18. 5. 2021 dostupné na <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10176269182-retro/213411000360027>

Seznam obrázků

Obrázek 1 – Výsledná prověřovací studie - hlavní výkres, rok 1964. Červeně jsou vyznačeny plochy určené pro obytné soubory, světlešedě průmysl a pracovní příležitosti, hnědě vyšší vybavenost, žlutě rekreační a sportovní území, zeleně zalesnění a modře vodní plochy. Červená čára značí budoucí dálnici, oranžová plánovanou tramvajovou trať, černobílé čtverečky okrsková centra. Zdroj: archiv IPR HMP	35
Obrázek 2 – Návrh Jana Krásného s kolektivem z prvního kola soutěže. Situace, zakreslení do fotografie a perspektivní pohled. Zdroj: VOŽENÍLEK, Jiří, Soutěž na Jižní Město v Praze, Architektura ČSR, č. 2-3, r. 26, 1967, s. 92	49
Obrázek 3 – Perspektiva z porovnávací studie z třetího kola architektonické soutěže. Zdroj: Jan Krásný a kolektiv ateliéru PPÚ, Jižní Město - Chodov - studie, patrně 1967, archiv IPR HMP	59
Obrázek 4 – Model hlavního Centra, autor: Jiří Lasovský. Zdroj: https://magazin.aktualne.cz/obrazem/jizni-mesto-od-utopie-k-realite/r~1e93f840799011e6a77e002590604f2e/r~dfb1ccc4798f11e6bff10025900fea04/	67
Obrázek 5 – Model průmyslového obvodu Chodov, zdroj: Architektura ČSR, 1969, r. 28, č. 7/8, s. 447	68
Obrázek 6 – Pohled do lokálního centra. Zdroj: KRÁSNÝ, Jan, Podrobný územní plán Jižního Města v Praze, Architektura ČSR, r. 28 1969, č. 7/8, s. 447	69
Obrázek 7 – Pracovní model PÚP, pohled od severozápadu. Zdroj: KRÁSNÝ, Jan, Podrobný územní plán Jižního Města v Praze, Architektura ČSR, r. 28 1969, č. 7/8, s. 444	70
Obrázek 8 – Celkový PÚP. Zdroj: KRÁSNÝ, Jan, Podrobný územní plán Jižního Města v Praze, Architektura ČSR, r. 28 1969, č. 7/8, s. 443	70
Obrázek 9 – Model hlavního centra, autor: Jiří Lasovský. Zdroj: Československý architekt 1972	72
Obrázek 10 – Model V. souboru – hlavního centra a navazujícího centrálního parku, autor: Jiří Lasovský. Zdroj: archiv IPR HMP	73
Obrázek 11 – Studie souboru staveb plánované nemocnice, květen 1972. Zdroj: ŠTÍPEK, Jaroslav, Nemocnice s poliklinikou II. typu v Praze 4. Jižní Město, Architektura ČSR, č. 4. 1973, s. 169	74
Obrázek 12 – Plánek Jižního Města - soubory a stavby, podle upřesněného PÚP z roku 1971. V hlavním centru se nachází náměstí Socialismu, v centru I. souboru náměstí Práce, v centru II. souboru náměstí Přátelství a v centru III. souboru náměstí Mláď. Zdroj: archiv IPR HMP	77
Obrázek 13 – Model centra I. souboru – Hájů, autor: Aleš Bořkovec, zdroj: archiv IPR HMP	79
Obrázek 15 – Model II. souboru – Opatova, autor: Jaroslav Vlašánek, zdroj: archiv IPR HMP	79
Obrázek 14 – Model centra II. souboru – Opatova, autor: architekt Theissig, zdroj: archiv IPR HMP	80
Obrázek 16 – Model III. obytného souboru – Litochleb, zdroj: 3. obytný soubor JM, Architektura ČSR č. 2 1973, Bohumil Kříž, Jiří Hyliš, s. 70, foto Zdeněk Voženílek	80
Obrázek 17 – Projektování probíhalo i skrze 80. léta – na obrázku je návrh na dostavbu centra souboru Háje, který vypracovali architekti Aleš Bořkovec, Jan Zelený, L. Machová, J. Kaplanová v listopadu 1984 až dubnu 1985. Oranžově jsou vyznačeny nově navržené stavby – realizovány nikdy nebyly, na jejich místě je dnes z velké části prázdná plocha. Zdroj: archiv IPR HMP	83
Obrázek 20 – Stanice Opatov, místo plánovaného Centra, v roce 2021. Foto: Jan Kunderát	84
Obrázek 18 – Poslední návrh hlavního centra Jiřího Lasovského. Zdroj: LASOVSKÝ, Jiří, Obchodně provozní budova PZO Ferromet a Pragoexport v Praze, Architektura ČSR, č. 3 1986, s. 110	85
Obrázek 19 – Výšková hotelová budova, západní část náměstí Družby a budova Ferrometu a Pragoexportu. Zdroj: LASOVSKÝ, Jiří, Obchodně provozní budova PZO Ferromet a Pragoexport v Praze, Architektura ČSR, č. 3, 1986, s. 113	85
Obrázek 21 – Byty již byly předány, ale stavební práce v jejich bezprostředním okolí stále pokračovaly. Zdroj: https://www.metro.cz/foto.aspx?r=metro-praha&c=A161016_191649_praha-metro_lupo&foto=LUP66ac9d_7V.jpg	86

Obrázek 22 – V prvních letech Jižního Města sloužil dětem jako místo pro hraní stavební materiál. Foto: Jaromír Čejka, počátek 80. let. Zdroj: ČEJKA, Jaromír, Jižní Město, Frýdek-Místek 2020	89
Obrázek 23 – Výškové budovy Kupa propojené v nejvyšších patrech můstkem, vpravo od Kupy část centra Háju a další výškový dům; jeden z několika, které měly opticky vymezovat lokální centra jednotlivých souborů. Foto z 1. poloviny 90. let. Zdroj: archiv IPR HMP	90
Obrázek 24 – Poslední z několika předrevolučních studií na řešení centrálního parku, vypracovali ing. arch. Charvát a ing. Študent, září 1986. Zdroj: Centrální park JMI – studie, archiv IPR HMP	91
Obrázek 25 – Foto: Jaromír Čejka, počátek 80. let, zdroj: https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1015275-porovnejte-obrazem-panelstory-jizniho-mesta-v-80-letech-a-dnes	92
Obrázek 26 - Dvojice dvaadvacetipodlažních budov na Opatově, zdroj: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hotely_Veritas_a_Opatov.jpg	100
Obrázek 27 – Počátek 80. let, foto: Jaromír Čejka, zdroj: https://vikend.ihned.cz/c1-65448130-jizni-mesto-ctyricet-let-betonovych-krabicek-od-sirek-ktere-jako-by-nekomu-vypadly-z-kapsy	106
Obrázek 28 – Centrální park dnes. Foto: Jan Kunderát, 2021	106
Obrázek 29 – Počátek 80. let, foto: Jaromír Čejka, zdroj: https://magazin.aktualne.cz/foto/jedinecne-retro-fotografie-jaromira-cejky-ukazuji-davny-zivo/r~97a35b6e3ae211ebb115ac1f6b220ee8/r~c5c3afcc3af011eb9d470cc47ab5f122/	107
Obrázek 30 – 2021, foto: Jan Kunderát.....	107
Obrázek 31 – Počátek 80. let, foto: Jaromír Čejka, zdroj: https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1015275-porovnejte-obrazem-panelstory-jizniho-mesta-v-80-letech-a-dnes	108
Obrázek 32 – 2021, foto: Jan Kunderát.....	108
Obrázek 33 – Počátek 80. let, foto: Jaromír Čejka, zdroj: https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1015275-porovnejte-obrazem-panelstory-jizniho-mesta-v-80-letech-a-dnes	109
Obrázek 34 – 2021, prostor zamýšleného náměstí Mládí, foto: Jan Kunderát.....	109
Obrázek 35 – Počátek 80. let, foto: Jaromír Čejka, zdroj: https://magazin.aktualne.cz/foto/jedinecne-retro-fotografie-jaromira-cejky-ukazuji-davny-zivo/r~97a35b6e3ae211ebb115ac1f6b220ee8/	110
Obrázek 36 – 2021, foto: Jan Kunderát.....	110
Obrázek 37 – Bronzové sousoší kosmonautů Vladimíra Remka a Alexeje Gubareva od Jana Bartoše z roku 1979, u výstupu z metra Háje. Foto: Jan Kunderát, 2021	111
Obrázek 38 – Bronzová plastika Delfini od Ladislava Kovaříka z roku 1986 v ulici Kropáčkova. Foto: Jan Kunderát, 2021.....	111
Obrázek 39 – Cínový reliéf Luboše Moravce z roku 1979 u vstupu do Kupy. Foto: Jan Kunderát, 2021	111
Obrázek 40 – Část II. souboru – Opatova, s lokálním centrem. Foto z 1. poloviny 90. let, zdroj: archiv IPR hl. m. Prahy	112
Obrázek 41 – Část lokálního centra III. souboru – Litochleb. Foto: Jan Kunderát, 2021.....	112
Obrázek 42 – Část modelu III. souboru - Litochleb, autor: Bohumil Kříž. V popředí lze vidět plánovanou šestadvacetipodlažní výškovou kupovitou budovu, jednu ze zamýšlených dominant Jižního Města. Zdroj: archiv IPR hl. m. Prahy	113
Obrázek 43 – Letecký pohled z 1. poloviny 90. let, z podobného úhlu. Oproti návrhu je zde patrná menší různorodost staveb a chybí výškový dům, spojení dvou polovin lokálního centra lávkami či vyšší zeleň. Zdroj: archiv IPR hl. m. Prahy.....	113
Obrázek 44 – Návrh výškového domu Kupa, autor: Jan Zelený. Zdroj: NOVÝ, Otakar Nový, VOŽENÍLEK, Zdeněk, Architekti v Praze, Praha 1971, s. 200.....	114
Obrázek 45 – Model Kupy v širším okolí, autor: Jan Zelený. Zdroj: NOVÝ, Otakar Nový, VOŽENÍLEK, Zdeněk, Architekti v Praze, Praha 1971, s. 200.....	114

Obrázek 46 – Další, již zjednodušený návrh Kupy, autor: Jan Zelený. V této době se již počítalo s využitím Kupy jako ubytovny stavebních závodů. Zdroj: Kupa, Architektura ČSR, č. 6, 1972, s. 285, foto Zdeněk Voženílek	115
Obrázek 47 – Finální návrh Kupy. Zdroj: Architektura ČSR, č. 6, 1975, s. 292b, foto Zdeněk Voženílek	115
Obrázek 48 – Jižní Město jako vstupní brána do Prahy, část souborů Opatov a Háje. Foto: ČTK, zdroj: https://magazin.aktualne.cz/obrazem/jizni-mesto-od-utopie-k-realite/r~1e93f840799011e6a77e002590604f2e/	116
Obrázek 49 – II. soubor – Opatov, zdroj: DEJMALOVÁ, Kateřina, BURSÍK, Tomáš, JŮN, Libor, Český svět. Kulisy z let 1948-1989, Lomnice nad Popelkou 2008, s. 91	116
Obrázek 50 – Letecký snímek z roku 2008. Autor: Hynek Moravec, zdroj: https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=4300581	117